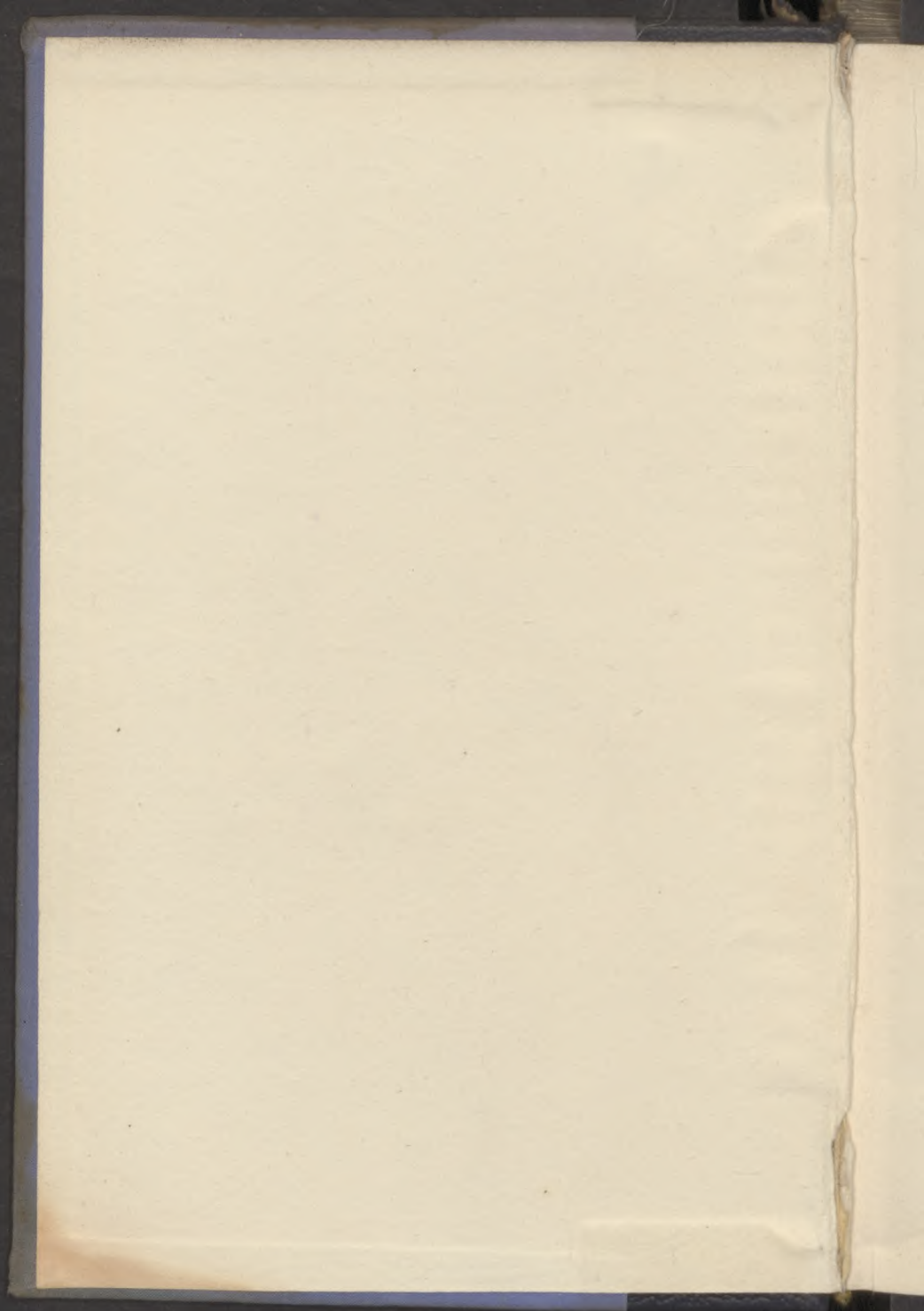
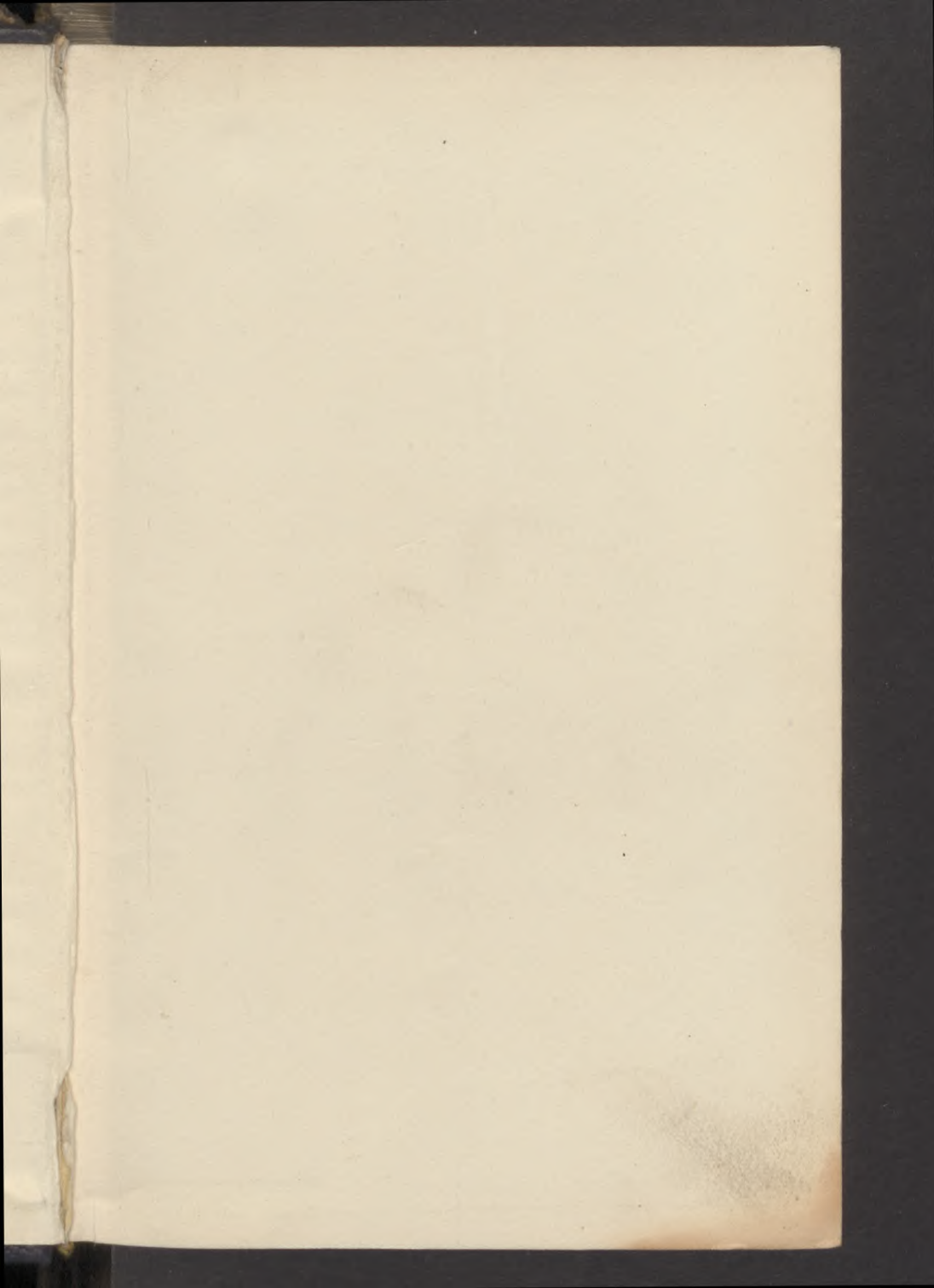

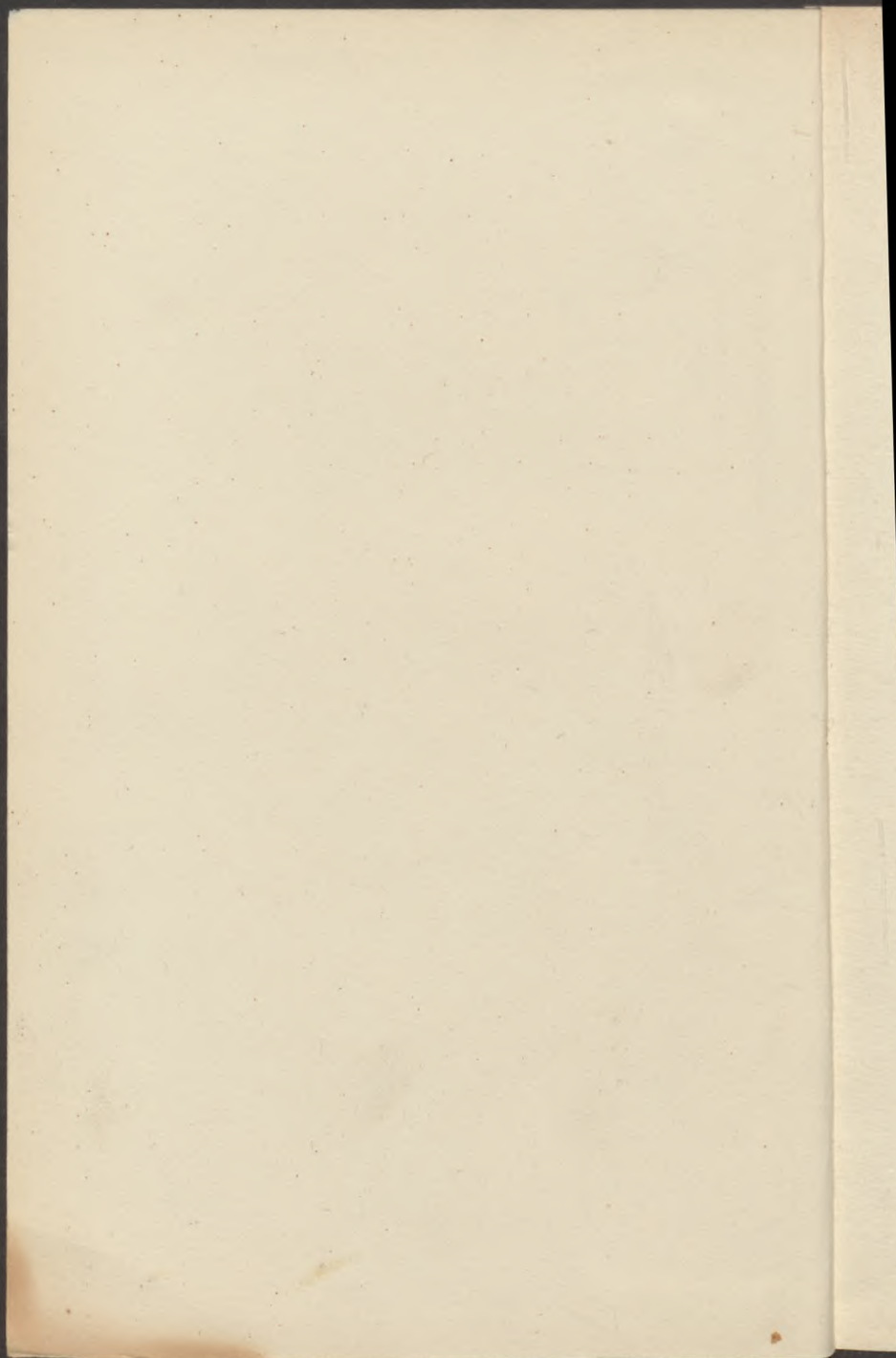
PAPP VICTOR
LISZT
TANÍTÁNYAI

OSZK

LISZT FERENC

elő magyar tanítványai

Irta:
PAPP VIKTOR

DANTE KIADÁS, BUDAPEST.

(R
2)

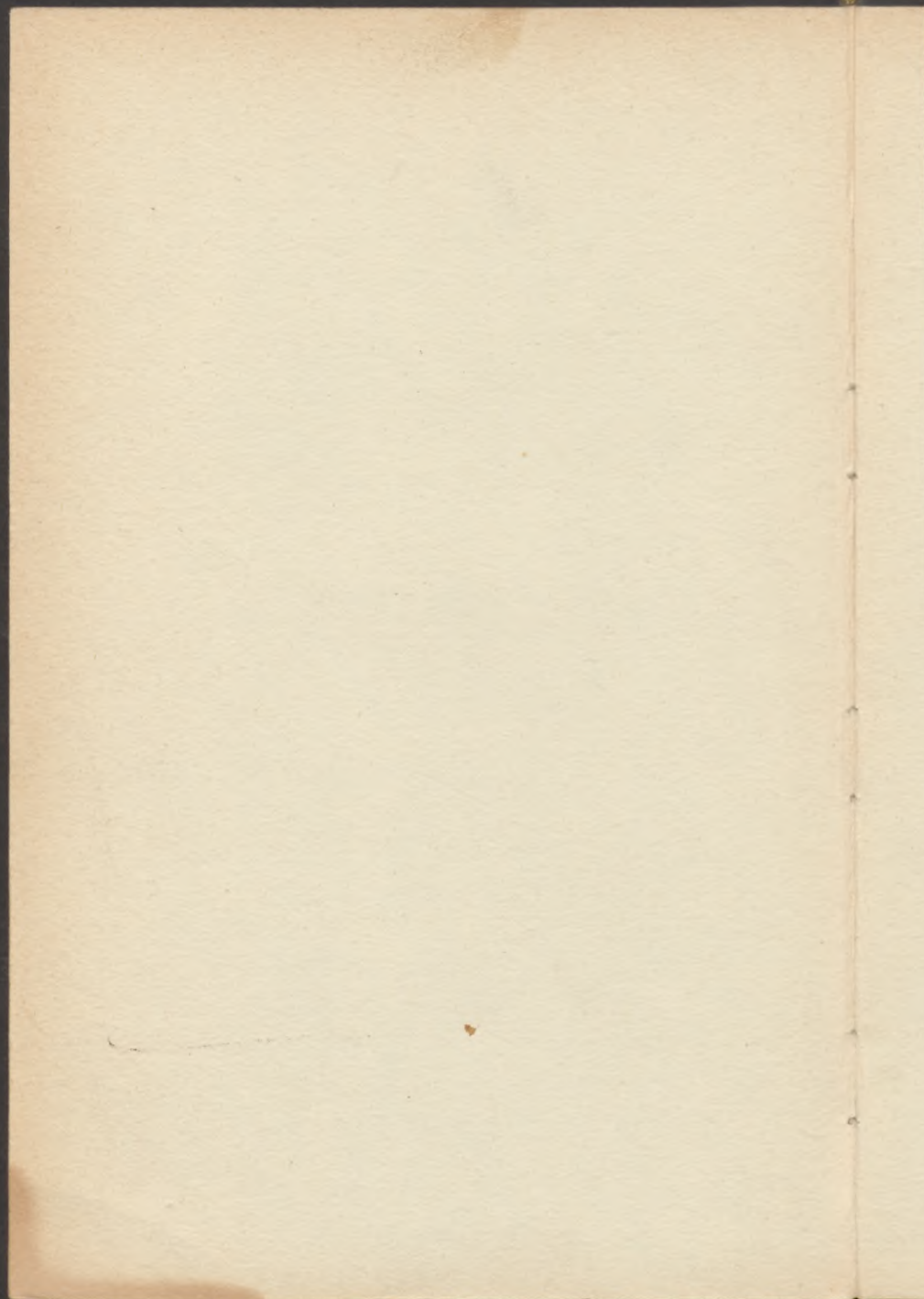
M 77.890

Országos Széchényi Könyvtár

Leltári szám:

V1284-11.564 | 1965

Édesanyám emlékének

BEVEZETÉS

Liszt Ferenc tanítványaival s a mester pedagógiai munkásságával aránylag keveset és elég felületesen foglalkozott a hatalmas arányú Liszt-irodalom. A szegényes magyar zenei irodalom pedig csaknem semmit. Holott Liszt sokrétű egyéniségének egyik jellemző vonása: tanító-hajlama, mely egész életén, a zeneművészet minden ágát érintve, végigvonult. Tizenhat éves korában Párizsban már zongoraleckékből élt s ettől kezdve a tanítványok csak a virtuóz-évek utazgatásaiban maradtak el mellőle. De azért Liszt sohasem volt zenetanító, vagy zongoratanár, többször és hevesen tiltakozott is ilyen megítélése ellen, ő nem zeneleckét adott, hanem „művészetet terjesztett“ zongorája mellett, íróasztalánál, a zenekar élén, sőt az emberek-

kel való érintkezése közben is. Nem volt a mai értelemben vett pedagógus és hat évtizeden át mégis ő tanította zenére a világot. Ha pedagógus nem volt, természetesen pedagógiai módszere sem lehetett. És mégis volt: mely a felismert tehetségek előbbrevitelében és megerősítésében nyilvánult meg. Senki sem tudott olyan elismeréssel adózni a tehetségnek, mint Liszt, még akkor is, ha a tehetség iránya az ő felfogásával ellentétes volt. A szép, a szebb: egyetlen pedagógusi parancsa, melyet a zenében legtöbbször példákkal, „megmutatással“ érvényesített. Sokszor csak beszélt a műről, anélkül, hogy megszólaltatta volna, de legtöbbször a megmutatáshoz folyamodott s hangokkal, a játékaival oktatott. Legnagyobb pedagógiai ereje pedig grandiózus egyéniségében rejlett, mely bűvös hatása körébe vont mindenkit. Egyik Lotz-tanítvány mondta el, a mester úgy oktatta rajzabláját körülvéő tanítványait, hogy megjelölve a feladatot, — mondjuk: futó alak —, a krétát kezébe vette, a táblának háttal állt s anélkül, hogy a rajzablára nézett volna, a

futó alak körvonalát, nagy lábujjánál megkezdve, egyetlen lendülettel felrajzolta . . . aztán megfordult, ránézett rajzára s ennyi magyarázatot tett hozzá, mint tanár: „Igy kell ezt csinálni“ . . . És mégis, nem is képzelné az ember, milyen hatalmas oktató erő van a tudásnak ilyen bravúrjában. Liszt is tett így nem egyszer, de ha érdemesnek látta, aprólékosságokba is belement.

De nem akarom felsorolni, részletezni s osztályozni Liszt pedagógiai eszközeit és működését, mely hosszú élete folyamán, valamint a működési terület szerint (Párizs, Genf. Weimár, Róma, Budapest) változott, — helyesebb, mert közvetlenebb, ha azok beszélnek erről, kik a mester zongorája mellől indultak neki az életnek, — a tanítványok —, amint Liszt nevezte volt őket: „az ő apostolai.“

*

Liszt Ferenc tanítványai „megjelölt“ emberek. Megkülönböztetett tiszteletben járnak közöttünk. Hiszen ők látták a mestert, hallot-

ták a hangját, gyönyörködtek páratlan zongoraművészetében, dicsekednek kézszorításával, legendás homlok-csókjával, feddésével, vagy elismerésével, feledhetetlen pillantásával, melynek glóriája láthatatlanul övezi őket s kíséri mindenfelé, akár megmaradtak a művészet berkeiben, akár pedig elbújtak a társadalom valamelyik bokrában. A szépnek és nemesnek valami imbolygó fénye kíséri őket, valami megkülömböztettség, melyet esetleg csak mi aggatunk reájuk, de amely mesterük művészeti tündérvilágának ittmaradt foszlánya is lehet . . .

Tudjuk, hogy Liszt, a legnagyobb magyar zeneköltő és a világ legnagyobb zongoraművésze, korának és minden időknek legemelkedettebb szellemű zeneművészeti apostola volt. Ebbeli működését tanítványai útján hatványozta. Tanítványainak száma a vonatkozó irodalom szerint 427, köztük olyan világnevek, mint:

Sophie Menter, Emil Sauer, Eugen d'Albert, Karl Tausig, August Stradal, Bernhard Stavenhagen, August Göllerich,

Isaac Albeniz, Alexander Borodin, Franz Brendel, Hans Bronsart, Hans Bülow, Peter Cornelius, Richard Burmeister, Wilhelm Kienzl, Frederick Lamond, Moriz Moskowski, Felix Mottl, Joachim Raff, Rimski-Korzakoff, Moriz Rosenthal, a két Rubinstein, Saint-Saëns, Giovanni Sgambati, Bedrich Smetana, Felix Weingartner, Joseph Wieniawski, Vincent d'Indy, Göllicherichné-Voigt Gizella, Joachim József, Joseffy Rafael, Nikisch Arthúr, Mosonyi Mihály, Szendy Árpád, Thomán István és Zichy Géza gróf.

Szinte elkáprázik az ember szeme ettől a tündöklő névsortól. És még van vagy száz Liszt-tanítvány, kik közül nem egy megragyogtatta nevét időlegesen a zeneművészet történetében.

Liszt eddig felkutatott *külföldi* tanítványai:

Nők

Anderwood
Angwez br.
Bartlett
Bechtel Alice

Berger
Bersen-Gothenberg Robertine
Bloch Ida
Blume-Ahrens Charlotte
Bock Anna
Bödinghausen Bossier-Gasparin
Valerie
Brandt Marienne
Bregenzer Antonie
Breidenstein Marie
Brendel-Trautmann Elisabeth
Bronsart-Stark Ingeborg
Brückmann Emma
Burmester Johanna
Cognetti Luise
Döring Wilhelmine
Drewing Viktoria
Erdmannsdörfer — Fichtner Pauline
Falk-Mehlig Anna
Fay Amy
Fiebinger Anna
Fischer
Fokke Margarete

Friedländer H.
Fryderyk Stephanie
Gaul Cecilia
Gaul Kathi
Gärtner-Hirschfeld
Geelmuyden Ida
Geyser
Gilbreth
Goodwin
Gower
Greivel-Golz Amelie
Grosscourth Emma
Hastings Adele
Heidenreich
von Helbig (sz. Princessin
Schachowskoy) Nadine
Herzer Gertrud
Hippins
Howard
Höltze
Hundt Aline
Jaell-Trautmann Marie
Janina Olga (Marquise Cezano)
Jeppe

Jeschke Clothilde
Kastner Anna
Kautz-Kreutzer Clemence
Kähler Helene
Kettwitz
King Rivé Julia
Klinkerfuss-Schulz Johanna
Koch Emma
von Konstsky Manda
Kovnatzka
Krause Klara
La Mara (Lipsius) Marie
Laprunarède Adèle (Duchesse de
Fleury)
Laurier Julie
Leu Ouscher
Levinson Elsa
Lichterfeld Ottilie
Lüders Hermine
Magnus-Heinze Sarah
von Majewska-Sokal Marie
Martini
Menter Sophie
Merian-Genast Emilie

Mettler Emma
de Meyendorff Olga (sz. Princessin
Gorcsakoff)
Miekleser
von Milde-Agthe Rosa
Mildner Henriette
de Miramont Comtesse
Modritzky Ella
Mösner Marie
de Montgolfier
de Musset Hermine
Ohe (Aus der) Adele
Olsen Sophie
Paramanoff
Petersen Dory
Pflughaupt-Stehepin Sophie
Pinney-Baldwin Jessie
Pleyel-Mock Marie
Pohl-Eyth
Raab Toni
Ramann Lina
von Ranschewitsch Kätchen
Rappoldi-Kahrer Laura
de Rauzan duchesse

Remmert Gertrud
Remmert Martha
Riesz Klara
Rilke Anna
de la Rochefoucauld vicomtesse
Rosenstock
von Sabinin M.
Saint-Criq comtesse d' Artignan
Caroline
Sauerma gräfin
Schärnack Louise
Scheuer Lina
Schmalhausen Lina
Schnobel Marie
von Schorn Adelhaid
Schulze Elly
Schüler Agnes
Senkrah Arma (Harkness)
Serres-Montigny-Remaury Caroline
Siegenfeld
Sothman
Söckeland Paula
Spater
Stahr Anna

Stahr Helene
Stern-Hern Margarethe
Stevens Neally
Tegernström Hilda
von Timanoff Vera
Valeska Iwanka
Vial
Viardot-Garcia Pauline
Voigt Hortense
Volkmann Ida
Wappenhaus Rosa
Ware Josephine
Wassemer Ella
Weigelt
Weishemer
Wenzel-Zarembka Johanna
Wild Margarethe
Winslow

Férfiak

d'Agni Leo
d'Albert Eugen
Albeniz Isaac
Alkan C. B.

Ansorge Conrad
Bach Emil
Bache Walter
Baermann Carl
Bagby Albert Morris
Bazzini Antonio
Bendel Franz
Bensey Rudolf
Berger Wilhelm
Bird Arthur
Blassmann Adolf
Boekelmann Bernhardt
Borodin Alexander
Boscowitz Frederick
Brassin Louis
Brendel Franz
Brodhag Emil
von Bronsart Hans
Buonamici Giuseppe
Burgmein Giulio (Ricordi)
Burmeister Richard
Bülow Hans
Chop Max
Coenen Louis

Cohen Hermann
Cornelius Peter
Cossmann Bernhard
Damrosch Leopold
Dayas William
Dingeldey Ludwig
D'Ma Sudda-Bey
Draeseke Felix
Dunkirky v.
Eckhoff Paul
Eisenhauer Theodor
Erdmanndörfer Max
Falcke Henri
Fischer August
Fischer C.
Fischer L. A.
Freymond
Friedheim Arthur
Fritze W.
Geisler Paul
Gierl Josef
von Goldschmidt Adalbert
Gottschalg A. W.
Göllerich August

Göpfert Karl
Götze Edward
Götze Karl
Grünberger L.
Guglielmi Filippo
Gulli Guricks Luigi
Hackert Rudolf
Hahn Arthur
Hartmann Ludwig
Hatsch Harry
Hatton J.
Hermann
Hermann Carl
Huber Josef
Hyllested Augustus
Ivanow-Ipolitoff
Jadassohn S.
Jael Alfred
Jungmann Louis
Kastner Emerich
Kellermann Berthold
Keudell von br.
Kienzl Wilhelm
Klahre Edwin

Klachre Edwin
Klindworth Karl
Kniese Julius
Köhler Louis
Krauser Martin
Kroll Franz
Lachmund Karl
Lambert Alexander
Lamond Frédéric
Langaard Siegfried
Lassen Eduard
Lauder W. Waugh
Leitert Georg
Lenz Wilhelm
Lessmann Otto
Leutze de gr.
Liebling Emil
Liebling Georg
Liebling Salli
Lippi Carlo
Lomba Joseph
Lönen Louis
Lutter Henrich
Mac Dowel Edvard
Mansfedt Hugo

Marek L.
Mason William
Mass Louis
Messemaekers Louis
Metzdoff Richard
Meyendorff br.
Meyer Max
Meyer-Olbersleben
Mühlberg
Milde Felix
Moskowski Moriz
Motta da J. Vianna
Mottl Felix
Müller Franz
Müller Johann
Müller Paul
Müller-Hartung
Neitzel Otto
Nelisoff Nikol
Nohl Ludwig
Orth Johan
Pezzini F.
Pflughaupt Robert
Pinner Max

Piutti William
Pohl Richard
Pohlig Karl
Pollack
Porges Heinrich
Posse Wilhelm
Pratt Silas G.
Pruckner Dionys
Pückler gr.
Raff Joachim
Ratzenberger S.
Reisenauer Alfred
Rendano Alfonso
Reulke Julius
Reuss Edward
Richter Hermann
Richter Julius
Rieder Karl
Riesberg F. W.
Rimski-Korzakoff
Ritter Karl
Ritter Theodor
Rosenthal Moriz
Roth Bertrand

Rothfeld Louis
Rubinstein Joseph
Rubinstein Nikolaus
Saint-Säëns Camille
Sand Van der Max
Sauer Emil
Scharwenka Xaver
Scholtz Hermann
Schrader Bruno
Schreiber F.
Schroeder Karl
Schuller Max
Schwarz H.
Seifriz Max
Seroff Alexander
Servais Franz
Sgambati Giovanni
Sherwood H. William
Sieber Rudolf
Siloti Alexander
Singer Edmund
Singer Otto
Smetana Bedrich
Söckeland Goswin

Speidel Wilhelm
Spiro F.
Stade F.
Stange Adolph
Stark L.
Stasny Ludwig
Stavenhagen Bernhard
Stein Eduard
Stradal August
Stucken van der Frank
Tusig Karl
Tiersch Otto
Urspruch Anton
Van Zeyl
Viole Rudolf
Vital
Voigt Jean
Voss
Waller Henry
Weingartner Felix
Wendelin Weissheimer
Westphalen
Wieniawski Joseph
Winterberger Alexander

Witt de Theodor
Wolf Peter
Zarembsky Jules
Zopff Hermann
Zschocher Johannes

Liszt *magyar* tanítványai:

Nők

Basch Stefánia
Bauholzer Julia
Endrey Paulina
Esinger Hermina
Feigler Janka
Forster Stefánia
Frank Hermina
Friedenlieb Vilma
Fritz Vilma
Gáll Anna
Gross Schmied Margit
Grünn Ilona
Guttman Emma
Haits Vilma
Háry Piroska

Hodoly
Jerusalem Julia
Koderle Róza
Kont Ilona
Kramer Ernesztina
Krausz Lujza
Krautwald Jozefin
Krivácsy Ilona
Kuliffay Izabella
Kupis Melánia
Lépešsy Ilona
Máday Ella
Müller Eugénia
Müller Katalin
Nagy Ida
Neumann Gizella
Nikó Hortenzia
Nobl Irén
Ravasz Ilonka
Rennenbaum Augusztá
Rigó Anna
Schuk Anna
Schwarcz Irma

Singer Szidónia
Solomonson Ella
Sonntág Elza
Varga Vilma
Vaszilievits Olga
Voigt Gizella
Vörös Paulina
Willheim Etelka
Wohl Janka
Zaphiry Helén

Férfiak

Ábrányi Kornél
Aggházy Károly
Almássy Miklós
Altschull Frigyes
Bahnert József
Batka János
Beliczay Gyula
Bertha Sándor
Elbert Imre
Forrai Sándor
Freund Róbert
Gaál Ferenc

Gobbi Henrik
Goszthony Béla
Joachim József
Joseffy Rafael
Juhász Aladár
Kéler Béla
Krausz Gusztáv
Krisztinkovich Béla
Major J. Gyula
Márkus Dezső
Mihalovich Ödön
Mosonyi Mihály
Nikisch Artúr
Rausch Károly
Reményi Ede
Sipos Antal
Szabados Károly
Szendy Árpád
Tarnovszki László
Telbisz Jenő
Thomán István
Végh János
Weisz József
Zichy Géza gróf

Liszt *élő magyar* tanítványai:

Nők

Basch Stefánia
Bauholzer Julia
Forster Stefánia
Guttmann Emma
Kramer Ernesztina
Müller Eugénia
Schuk Anna
Varga Vilma
Vaszilievits Olga
Voigt Gizella

Férfiak

Bahnert József
Forrai Sándor
Márkus Dezső
Thomán István
Weisz József

Liszt külföldi tanítványainak névsorába minden nevet felvettem, amit az irodalomban találtam. Valószínűleg így sem teljes és nem

feltétlenül megbízható, aminek oka a feljegyzések hiányossága. Többnek keresztnevét sem ismerjük.

A magyar névsor eddig a legteljesebb, több új ismeretlen névvel bővült, hiteles és — tudtommal — egyetlen a magyar szakirodalomban.

Az élő magyar tanítványok adataimat átnézték, viszont a tőlük kapottakat ellenőrizve használtam fel.

*

Liszt-tanítványait többféleképpen osztályozhatjuk. Voltak „hiteles“ Liszt-tanítványok, kiket a mester maga vett fel s akiket tüzetes oktatásban részesített. Ezek neve széles körben ismertté vált. Voltak olyanok, akiknek megengedte, hogy óráira eljárjanak, de velük sohasem foglalkozott. Voltak aztán számosan olyanok, akik talán egyszer valahogyan bekerültek az órára s a világban, mint a mester „legkedvesebb tanítványa“-i szélhámoskodtak. Merészségükben odáig mentek, hogy nem egyszer szabó és virágszámláikat is a mesterrel fizettették meg, mikor odébb-

álltak. Az ilyenek sok bajt és kisebb-nagyobb kellemetlenséget okoztak a jóságáról híres Lisztnek, aki tanítványait nemcsak oktatta, de sokszor anyagilag is segítette és mindenkit ingyen tanított, úgy Weimárban, mint Rómában és Budapesten. (Legfiatalabb éveiben Párizsban természetesen fizettette leckéit, hiszen akkor azok jövedelméből élt, de Genfben a konzervatóriumi oktatást már ingyen látta el.)

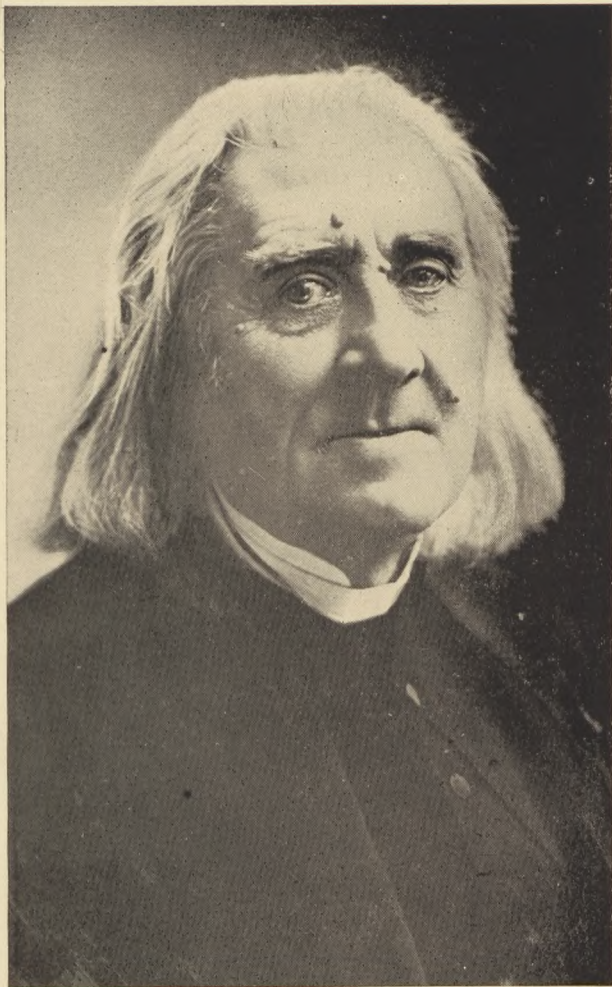
A budapesti Zeneakadémián az volt a helyzet, hogy a két zongoratanár, Erkel és Gobbi, saját akadémiai növendékei közül válogatta ki a legtehetségesebbeket s mikor Liszt évente szokásosan ősszel megérkezett, ezeket bemutatták neki. Liszt tetszése szerint vette fel közülük növendékeit és ezenfelül bárkit, akit akart. Erről a Zeneakadémia 1883/84-es Évkönyvében (9. oldal) ezt olvashatjuk: „A Liszt-hallgatókra megjegyeztetik, hogy a nagymester beleegyezése mellett, az elnökség felterjesztésére, a nmgu közoktatási ministerium 1884. évi február. 13-án kelt 5672. számú magas rendeletében elhatározta,

hogy ezentúl „mindazok, akik az orsz. m. kir. zeneakadémiába alapszabályszerű módon és időben felvéve nincsenek, ha *Liszt Ferenc elnöknek Buda-Pesten tartózkodása alatt annak legfelsőbb zongora-osztályába elfogadtattak és abba járni óhajtanak*, kötelesek előre és egyszerre harmincz forint tandíjat az igazgatóságnál lefizetni és hogy e tandíj fizetése alól csak azok menthetők fel, kik az alapszabályok értelmében felszerelt s az igazgatósághoz figyelmet érdemlő indokkal támogatott kérvényt nyújtanak be.“ Ez volt a rend néhány évig a Zeneakadémián, melynek alapján a Liszt-növendékektől harminc pengő tandíjat szedhettek. De úgy látszik, többen nem tudták megfizetni az összeget, vagy Liszttől elkönyörögték azt (könnyű volt!), mert a mester budapesti tanításának utolsó Évkönyvében (1885/86, 10. oldal) azt olvassuk, hogy „... ennek (t. i. a tandíjfizetésnek) a folyó tanévben érvényt szerezni nem lehetett, mert növendékeit a nagymester privát tanulóinak *deklarálta s mint ilyeneket a saját lakosztá-*

lyán oktatta." Így Liszt az ingyen oktatás elvét a Zeneakadémia szabályzatával s a minisztérium rendelkezésével szemben is megtudta tartani, ami talán szükséges volt azért is, hogy a mestert évente Budapestre is elkísérő külföldi tanítványok (Menter, Stradal, Stavenhagen, Schmalhausen, Weigelt stb.) ne fizessenek nálunk tandíjat, mikor a mester mellett, más helyt, sohasem fizettek. Budapesten Lisztnek kétféle tanítványa volt. Azok, akik a Zeneakadémia kötelékében állottak s azok, akik az intézet kötelékeibe nem tartoztak. Ha az akadémisták közben oklevelet kaptak, Liszt meghívására, mint intézeti köteleken kívül állók, látogatták óráját.

A Liszt-tanítványok névsorában feltűnhetik, hogy azok nem mind zongoristák. Liszt óráinak egyik jellegzetessége volt, hogy felölelte az általános művészet és zeneművészet minden ágát. Ezért hozzá írók, zeneszerzők, karmesterek, hegedűsök, hárfa- és orgonajátékosok is jártak tanácsáért s irányításért.

*

Liszt Ferenc
Legutolsó arcképe (1886-ból)

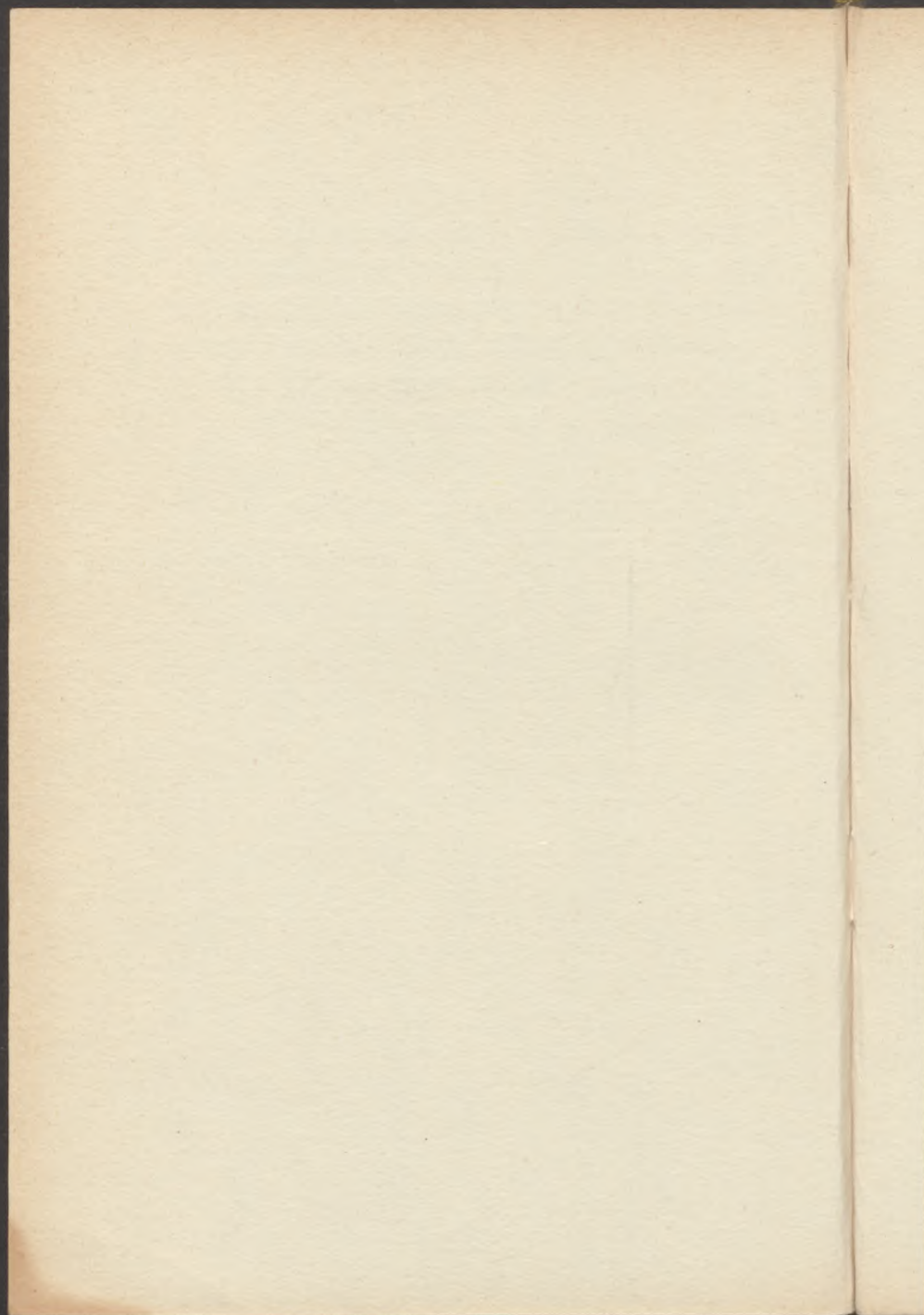
THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF NATURAL HISTORY

Liszt Ferenc arcképéhez, mely olyan grandiózus, hogy talán sohasem lehet befejezett, — a legtöbb és legértékesebb új és magyar vonást a mester köztünk élő magyar tanítványai adhatják. Azok, akik mellette éltek, vele járkáltak Budapest utcáin.

Ezért készült a „Liszt-emlékév“-ben ez a könyv.

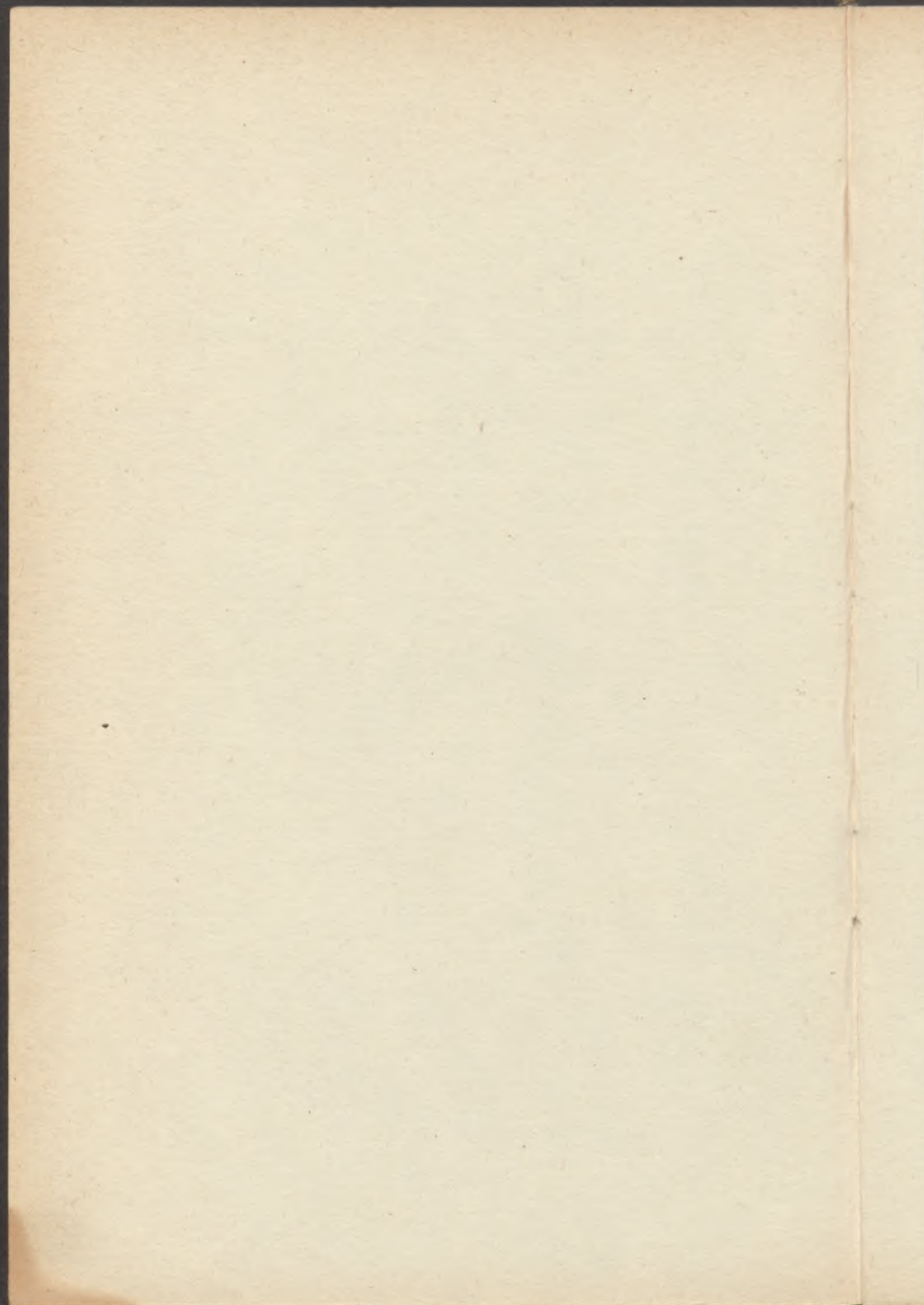
Budapest, 1936 augusztus 24-én.

Papp Viktor.

Liszt Ferenc élő magyar tanítványai

Nők

BAUHOLZER JULIA

Ő az a Liszt-tanítvány, aki a rádióbeli felhívásra, — hogy a mester élő tanítványainak számát növelje — levélben jelentkezett. Erdélyből, arról a szépséges földről, ahol Liszt első magyar rapszódiaját írta. Amint volt tanuló társai mondják, Erkelnek és Lisztnek két erdélyi származású kiváló tanítványa volt: Gáll Anna és Bauholzer Julia. Mi lett velük?, itt senki sem tudta. Most aztán örömünkre — Bauholzer Julia életjelt adott magáról, Vajdahunyad ősi városából.

*

Vajdahunyadon született, 1865-ben. Atyja, Bauholzer Károly, családja bajorországi volt, — innen a német név. Anyja, Szubay Karolina, erdélyi magyar nemes családból származott. A zenei hajlamot anyjától örökölte. Zongorázni 9 éves korában kezdett tanulni Schulcz Józsefnétől, kinek később több tanítványa került Budapestre, az Akadémiába. Már

12 éves korában játszott hangversenyeken, legtöbbször Székely Imre „Magyar ábránd“-jait. Atyja a közeli vasbányák igazgatója volt, így házuknál sűrűn fordultak meg külföldiek, kik figyelmesek lettek játékára s a leányka zenei kiképeztetését ajánlották szüleinek. Stuttgartba, Drezdába akarták kivinni az ottani zeneintézetekbe. A sok biztatásra atyja felvitte Budapestre. Bartay Ede zenedei igazgató előtt tett felvételi vizsgát. Felvették az 5-ik osztályba — a Zenede akkor 6 osztályos volt — de már újévkor a 6-ik osztályba került s az év végén kitűnő oklevelet nyert. A zenedei vizsgán Liszt II. Rapszodiáját játszotta, a vizsgahangversenyen Mazeppát két zongorára, Liszt átiratában.

A sikeres vizsga után atyja beleegyezett, hogy leánya az Akadémiát is elvégezhesse. A felvételi vizsgán Beethoven szonátáját játszotta (f-moll op. 2. No. 1.). Az igazgató, Erkel Ferenc, mindjárt kijelentette, hogy vállalja tanítását. „Ezzel elkezdődött életemnek egy olyan boldog korszaka, amelyre most, egy

fél évszázad multán is, csak örömmel és hálával emlékszem vissza“ — írja az évein végigszárguló özv. Cseh Lászlóné Bauholzer Julia.

Erkel nemcsak a játékát fejlesztette a legnagyobb gonddal, de a rendes tanórákon kívül a lakásán is órákon át játszatott négykezes tanítványával, átvéve egy csomó szimfóniát s más műveket. Azonkívül is atyai gondossággal vette körül. Lisztnek is ő nála játszott. Ő mutatta be a mesternek s vele örvendett minden sikerének és dicséretnek, melyet Lisztnél nyert. Egy Liszt-estély alkalmával úgy Liszt, mint Erkel, megelégedésük jeléül kézen fogták — úgy mutatták be Apponyi Albert grófnak: „Érte veszekszünk mi ketten a mesterrel, — mondta Erkel — hogy kié legyen.“

— A Lisztnél töltött időre csak áhitattal tudok gondolni — mondja Bauholzer Julia. Tanítási módját annyiszor leírták már hivatottak, hogy erről újat mondani alig lehet, de azon soha sem lehet eleget bámulni, hogy volt türelme meghallgatni a mi gyarló játékunkat, ő neki, aki olyan elérhetetlen magas-

ságban állt felettünk. És mennyire méltányolta és értékelte az egyéni felfogást! Egy ízben kétszer egymásután eljátszatta velem 3-ik számú Liebestraum című művét, amint mondta: „Auf allgemeines Verlangen,“ mert érdekelte előadási módom és aztán megjegyezte: „Sie haben eine ganz eigenartige und selbstständige Auffassung, es ist viel Geist darin.“

— Az első órán nála a Marche indienne-t játsztam az Afrikai-nő operából. A darab végeztével megölelt és egy csomó cukorkát adott; most is őrzöm, mint becses emléket. Egy másik alkalommal Schumann Etudes Symphoniques-jének egy jól sikerült nehéz passage-át a következően nyugtázta: „Servus! Kindchen, das nenn' ich gespielt“.

— Ilyen epizódot, amely mind határtalan és jóságos elnézését bizonyítja gyöngeségünkkel szemben, még sokat lehetne felsorolni. Betetőzte jóságát, mikor stipendiummal kitüntetett, a mód, ahogyan tette, becsben messze túlhaladta az adomány anyagi értékét.

— Egyszer hármunkat — az egyik Nobl Irén volt — meghívott az Angol Kisasszonyokhoz, ahol minden évben játszott. Ez is felejthetetlen élmény. Egyébként is, ha néha megmutatott, eljátszott valamit, az valóságos kinyilatkoztatás volt. Nem lehetett keze alatt ráismerni sem a zongorára, sem a darabra, olyan varázslatszerűen hatott. A billentés puhasága — még erős játéknál is —, sokféle színe, bámulatos kifejező képessége a csodával volt határos. Az előadás jellemzésére nincsen megfelelő jelző. A zenemű minden szépségét, értékét megértette a hallgatóval, az úgyszólván teljesen plasztikusan domborodott ki előttünk.

— 1883-ban végeztem a Zeneakadémiát és oklevelet nyertem. A következő évben a mester meghívására még élveztem megbecsülhetetlen tanítását.

— Mivel szüleim nem engedték meg, hogy akár az akkor Zirzen Janka vezetésével álló Nőképzőben felajánlott tanári állást elfoglalam, sem pedig, hogy egy németországi művészkörútra kapott meghívást el-

fogadjak, — letüntem a zenei arénáról.

— 1886-ban férjhez mentem Cseh László földbirtokoshoz s azután már csak társadalmi téren igyekeztem hasznára lenni a körnek, amelyben éltem. Hangversenyeken jótékonycélokra többször közreműködtem, de mint különböző egyletek elnöke, még több hangversenyt rendeztem.

— Életelememet és életfeltételemet: a zenét, sohasem hagytam el.

— Liszt tanítványai közül ismertem Voigt Gizellát (akkor már Pászthoryné volt), Nobl Irént, Juhász Aladárt, Szendy Árpádot (velem egy évben végzett), Rausch Károlyt, Krisztinkovich Bélát, Grün Ilonát, Krivácsy Ilonát, Gáll Annát, Vaszilievits Olgát, Haits Vilmát. Csodálkoznék, ha Haits Vilma neve hiányoznék a Liszt tanítványok névsorából. A Göllerich-féle Liszt-életrajzban nincs fel említve, pedig *ott volt Lisztnél* és a jobb játékosokhoz tartozott. Közelebbit nem tudok róla (— eperjesi születésű — Vaszilievits Olga közlése), csak arra emlékszem, hogy kedves, szép leány volt.

— Vaszilievits Olgára jól emlékszem. Erkel Ferenc tanítványa volt. Tehetséges, kedves, bájos teremtés. Kramer Ernesztint is ismertem. Erkel Ferenc tanítványa volt ő is és nagyon muzsikális. *A tanítványok közt legkiválóbb Voigt Gizella.* Gyönyörű előadása volt, valóságos poétája a zongorának, ezenfelül elegáns szépség. Utána mindjárt Nobl Irén következett, úgy játék, mint szépség szempontjából. Több olyan nevet is látok a magyar tanítványok névsorában, akik nekem ismeretlenek. Vagy előttem, vagy utánam kerülhettek a mesterhez. Feltűnik egy-egy olyan név is, mely jogtalanul szerepel a Liszt-tanítványok közt, hacsak az egyszeri megjelenés az órán és csúnya kikapás nem jogcím erre. Az egyiknek a fejét beleütötte a kótába a mester, úgy felháborodott a játékn, rákiáltott „Sie spielen wie im Wurstlprater, nicht bei mir!“ A másiknak félbeszakította a játékát „Pfuj, das riecht nach Conservatorium.“ Soha többé nem hallgatta meg egyiket sem és mégis „Liszt-tanítvány“-ok voltak? Ám, de mortuis Élők pedig már

oly kevesen vagyunk

— Ebből az időből Erney József, Erkel Ferenc és Liszt Ferenc mellet halával kell megemlékeznem id. Ábrányi Kornélról is, ki a zeneszerzésben volt tanárom. Mindenkor sok jóindulatot tanúsított irántam és 1883-ban egyik művét: „Elegáns csárdások“ címűt — nekem ajánlotta.

*

A legrégebb zeneakadémiai iratokban („az orsz. magyar kir. zeneakadémia 1880. évi nyilvános vizsgáinak Sor- és napirendje“) Ábrányi Kornél tanítványai közt (összhangzattan; alkalmazott összhangzattan; dallamtan; ellenpont, zeneszerzés) találkozunk először Bauholzer Julia nevével. Ugyanebben az évben június 22-én tartott nyilvános vizsgálati hangversenyen, mint Erkel Ferenc elsőéves növendéke Liszt *Marche indienne* című zongoraátiratát (az „Afrikai-nő“ operából) adta elő. Az 1881 évi június 21-én tartott vizsgálati hangversenyen Csajkovszkij- Liszt *Polonaise*-ét játszotta. A következő évben ismét olvashatjuk a nevét Ábrányi-professzor

tanítványai felsorolásában, kitől az említett tantárgyakon kívül „zenetörténetet; szépészetet; magyar zenészetet és gyakorlati magyar zenét“ is tanult. Az 1882/83-iki zeneakadémiai Évkönyvben (ez az első Évkönyv) első ízben felsorolt „Liszt-hallgatók: Müller Karolin, Nagy Ida, Thomán István, Rigó Anna, Solomonson Ella, Bahnert József, *Bauholzer Julia*, Willheim Etelka.“ Néhány sorral lejjebb szembeötlik, hogy Bauholzer Juliát a tanári értekezlet „Fülemile-dal“ című szerzeményéért az Évkönyvben való nyilvános dícséretre érdemesítette. A tanév végével az oklevelet nyertek közt találjuk Bauholzer Juliát, ki az 1883 február 16-án tartott „zeneestély“-en Heumann K. *Tündérajáték* és Chopin *fisz-moll Polonaise*-ét játszotta (tanára: „Erkel Ferenc igazgató“). Az 1883 március 15-i (szabad-ságünnep) „zeneestély“ műsorának zárószámát „*Szózat és Hymnus* szimfónikus átírat Liszt-től, zongorára 8 kézre: *Bauholzer Julia*, Jerusalem Julia, Koderle Róza és Neumann Gizella kisasszonyok“ adták elő. Az első „záróvizsgálati hangversenyen“, 1883

junius 26-án *Bauholzer Julia* (Erkel Ferenc tanítványa) Bellini-Liszt *Puritánok*-ábrándját zongorázta. A második „záróvizsgálati hangverseny“ (1883 június 28) műsorának egyik számaként ezt olvassuk: „*Fülemile-dal Bauholzer Juliától*, előadja Schlesinger Gizella (tanár: Passy-Cornet Adél. *Kiséri a szerző*, kinek tanára: id. Ábrányi Kornél)“. A zongorafőtanszak növendékeinek osztályzatát feltüntető táblázatban Bauholzer Juliának, mint negyedévesnek osztályzata zongorából: kitűnő, zeneszerzésből szintén kitűnő. Minthogy Bauholzer Julia 1883-ban oklevelet kapott, a következő évben (1883/84 Évkönyv) a Liszt-tanítványok névjegyzékében mint „intézet kötelékein kívül álló“ Liszt-tanítvány szerepel. Ez az utolsó adat, mely a hivatalos iratokban róla szól.

De van még valami említésreméltó a régi műsorokban, melyek Bauholzer Julia zeneszerzési tehetségét mutatják, mert nem a „*Fülemile-dal*“ az egyetlen kompozíciója. Az 1882 június 12-én tartott zeneakadémiai „gyakorlati vizsga“ műsorán „Három-

szólamú fuga“ és egy „Romance“ című műve szerepelt, melyeket harmadéves növendék korában írt. Ugyancsak ebben az évben, június 20-án, a Zeneakadémiában tartott „Magyar hangverseny“-en Henszler Helén öt magyar dalt adott elő (műsor 9. szám), melyek közül a „Miért nyög az esti szellő“ és a „Kis kertemben“ kezdetűt szintén Bauholzer írta. (Nem érdektelen, hogy az előadásra került öt magyar dal közül az első: „Meggántsott a rózsám nagyon“ Kramer Ernesztina negyedéves növendék szerzeménye.)

*

Olvassunk el négy levelet, melyek legjobban megvilágítják a kort és Bauholzer Julia vonzó egyéniségét.

a)

Erney József, a Nemzeti Zenede kitűnő igazgatója írja Bauholzer Károly bányaigazgatónak Budapestről, 1879 július 16-án:

„Igen tisztelt Igazgató úr!

Táborszky és Parsch hangjegykereskedők

által volt szerencsém megküldeni Julcsa kisasszony számára a kívánt oklevelet és szükséges hangjegyeket. Midőn egyrészt bocsánatot kell kérnem, hogy ily későn küldém el, másrészt örömmel constatálhatom, hogy *ily kitűnő oklevél nem sok kerül ki intézetünkől. Saját osztályaimban pedig még nem volt olyan növendékem, kinek eltávozását annyira sajnálom, mint Julcsa kisasszonyét . . .*

b)

Ábrányi Kornél Budapestről, 1880 július 3-án így ír Bauholzer Károlynak:

„Igen tisztelt Tettes (— tekintetes —) Ur!

Kedves leánya, Julia k. a. az akadémia vizsgálai után mindjárt felkért, hogy évi bizonyítványait állítsam ki; de részint az en sok elfoglaltságom, részint pedig az ő hirtelen való elutazása folytán nem kézbesíthettem azt még itt léte alatt.

Ide zárva van szerencsém tehát azt posta útján megküldeni oly kéréssel, hogy az azért járó 3 frt. hivatalos díjat hozzám, címem alatt, megküldeni méltóztassék.

Bauholzer Julia

Liszt tanítvány korában

(Kozmata felvétele)

Göllerichné-Voigt Gizella

A hiv. bizonyítványon kívül is van szerencsém értesíteni a Tttes urat, mint növendékünk édesatyját, miszerint *Julia k. a. egyike az Akad. legreményteljesebb és legkitünőbb növendékeinek* s — hivalgás nélkül legyen mondvá — ha még tovább is látogatja az intézetet: *kiváló tehetsége csak díszére váland az országos intézetnek!! . . .*“

c)

Az akadémiai növendék tanárától, Ábrányi Kornéltól, Pestről, 1883 április 24-én ilyen levelet kapott:

„Tisztelt Kegyed!

Habár egy ókori latin közmondás azt tartja, hogy: „akit az istenek meggyűlölnek, tanárokká teszik,“ de én mégis sok évi tanárkodásom alatt számos alkalommal az ellenkezőről is meggyőződtem s arról, hogy a tanárkodás — főleg pedig a művészet terén, mely fölemeli s közelebb hozza az emberi lelket az istenséghez — sok esetben a szellemi élvezetek magasabbikát képes nyújtani.

Ne vegye Kegyed felületes hízelgésnek,

ám csak őszinte nyilatkozatnak, midőn *kegyedet is ama művészeti tanítványok közé sorolom, kik tanáraiknak őszintén érzett örömet s meglegedést okoznak.*

S lássa, ez indított engemet is mint több éven át tanárát arra, hogy ebbeli *elismeréseim csekély bár, de őszinte jeléül az ide mellékelt legujabb igénytelen felvillandását magyar zenészet kedélyemnek — Kegyednek ajánljam, mint magyar zenészet osztályom oly tanítványának, ki az édes-bús magyar zene költői s művészeti becsét és jelentőségét — elmámorító szépségeivel — teljesen átérteni és átérezni képes s arra hivatva is van.*

Ha némi örömet okoztam kegyednek az-
zal, hogy nevét egyik igénytelen magyar zeneművem címével hoztam kapcsolatba — az nekem is őszinte öröömre szolgál s csak azt óhajtom, hogy a magyar zene iránti hő szeretete soha ne lankadjon s míg él, legyen annak mindig egyik igaz és fenkölt ápolója.

Ajánlásomat fogadja tőlem szívesen, mint kevesek múlva bevégezendő zeneakadémiai

tanulmányaira s az ott eltöltött évek és művészeti élményekre való szerény emléket.

Öszinte tisztelője s tanára:

Ábrányi Kornél.“

d)

Ábrányi 1884 január 21-én ezt írta volt tanítványának:

„Igen tisztelt Nagysád!

Megtisztelő sorait a beküldött ívvel s az előf. utalvánnyal megkaptam. Fogadja szíves és lekötelező érdekeltségéért őszinte és meleg köszönetemet. Keresni fogom az alkalmat s remélem, hogy az talán el is jövend, hogy Nagysád ebbeli szívességét viszonzhassam. Másrészt ismételten kérem bocsánatát, hogy fölkérésemmel terheltem, mely bátorságomat mentse is ki Nagysád előtt *Nagysád ama fennkölt művészeti szép lelke és a hazai művészet iránt táplált meleg vonzódása, melyet négy éven át, mint legkitünőbb tanítványaim közt*

*az elsők egyikénél felismerni és tisztelni
őszinte örömökre szolgáló alkalmam nyílt.*

A nagymestert, Liszt Ferencet, a napokban várjuk s ha megérkezik, úgy hiszem, meg is fogja kezdeni osztálya előadásait.

Nem fogja, Nagysád, még e télen az Ő páratlan mesteri utasításait igénybe venni? Bizonyára ez igen nagy örömére szolgálna a Maestrónak, mert Nagysádot igen kedves tanítványai közé sorolta. S nekem szintén nagy örömökre szolgálna, mert személyesen is alkalmam nyílnék őszinte köszönetemet nyilvánítani szíves érdekelttségéért. Erkel Ferenc igaz úrnak átadtam küldött mély tiszteletét. Őszinte tisztelője, marad régi tanára: Ábrányi Kornél.“

FORSTER STEFÁNIA

Forster Stefánia Miskolcon, 1862 december 10-én született. Anyai nagyatyja, Hersényi János, Erdélyből Miskolcra származott, jobbmódu nemesember. Atyai nagyatyja, „Michael Forster Ritter von Bernfeld“, külföldről hozzánk került katonaorvos. Édesatyja, ki Miskolcon kereskedő volt, feltűnő nyelvtehetség és jó fuvolázó. Annyira ellenezte leánya zenetanulását, hogy édesanyja a hét gyermekes, szűkös viszonyok közt élő család konyhapénzéből megtakarított garasokból titokban taníttatta leányukat zongorára. Három évig tanult a leányka afféle szalondarabokat. Figyelemreméltó tehetségét észre kellett venni. Egy alkalommal a miskolci dalosegylet hangversenyén hallotta Papp Dezső karnagy zongorajátékát. Nem nyugodt, míg előtte nem játszhatott. A kitűnő

muzsikus szívesen vállalta tanítását. A zongoraleckék árát a kis leányka társnői oktatásával kereste meg. Így a most 74 éves tanárnő közel 60 éve foglalkozik zongorapedagógiával. Tizenhat éves korában egy évig a miskolci zárdában zongorát tanított s két éven át a minoriták templomában rendszeresen orgonázott. Tizenhét éves, mikor Miskolcon Joseffy Rafaelt, a magyar születésű hírneves amerikai zongoraművészt, Liszt Ferenc tanítványát, hallotta, aki többek közt az ő mesterével, Papp Dezsővel, játszott a két zongorás letétben Liszt „Magyar fantáziáját.” Joseffy művészete rendkívüli hatást tett a fiatal leányra. Megfogadta magában, hogy sohasem szakad el a zenétől.

Vágya és álma volt, hogy bejusson a Zenekadémiába növendéknek. Erkel Ferenc és id. Ábrányi Kornél előtt zongorázott (Bach: Bourrée és Gavott) a felvételin. Dicsérő szavakkal sorozták a növendékek közé. Oktatását Gobbi Henrik professzor vállalta. Első akadémiai évének (1880 június 23) évváró nyilvános vizsgáján játéka osztatlan tetszést aratott.

tott, minek következtében tandíjmentességet és két éven át 100—100 forint állami ösztöndíjat kapott. Ebből kis lakást bérelt a Zeneakadémia közelében, felhívta édesanyját Miskolcra háztartása rendbentartására s nagy szorgalommal nekilátott a további tanulásnak. A második akadémiai év olyan sikerrel zárult, hogy a nyilvános vizsgán, — melyen mint növendék Szendy Árpád és Hegyei Géza is szerepelt, — a közönség soraiban ülő Haynald bíboros, Trefort Ágoston, gróf Apponyi Albert, Végh János, Brassai Sámuel stb. meglepő érdeklődéssel tapsolt a tehetséges leánynak. Az akkori zeneakadémiai vizsgák művészeti eseményszámba mentek. Gobbi Henrik tanár megígérte tanítványának, hogy befogja őt mutatni Liszt Ferencnek, aki évenként néhány hónapon át szorgalmasan tanított a Zeneakadémián. Budapest volt akkor a világ zongoraművészetének központja. Forster Stefánia kiadatlan naplójában így ír Liszt Ferenc előtti bemutatkozásáról:

— Tanárom tanácsára pár szál virággal kezembem mentünk a mesterhez. Tanítványai

körében ült. Kezet akartam csókolni bálványomnak. Ő jóságosan mosolygott és homlokra csókolta. Kérdezte, mit fogok játszani? Leült jobbra. Én zavaromban kótámat kinyitottam, de bele se néztem. Az „*Années de Pélerinage*“ (I. kötet 4. sz.) „*Au bord d'une source*“ darabját játszottam. Kezem annyira remegett, hogy bal kezemmel többször mellé-ütöttem, — mire a mester leült és eljátszott nekem két oldalt a műből, hogy halljam, milyen tempóban kívánja. Ezután meghallgattam még a tanítványok közül néhánynak játékát (Stavenhagen Bernát zongorázást igen szerettem. Nyugodt testtartású, fess, szőke fiú volt . . .) s pár szám után megköszönve, hogy engem szíves volt meghallgatni, ismét kezet akartam csókolni, mire ő bal arcomat megcsókolta s „*Au revoir, mein Kind, baldiges Wiedersehen*“-nel köszöntött vissza.

— Hazamenve, anyám nyakába borúltam zokogva, hogy ezt a napot megértem. . .

Forster Stefánia 1882-től Liszt haláláig volt tanítványa a mesternek. A Zeneakadémi-

Forster Stefánia

Forster Stefánia

Liszt-tanítvány korában

(Bekei H. felvétele)

án a zongora főtanszokról 1884-ben oklevelet kapott, de Liszt engedélyével azután is eljárt a mester óráira, aki szívesen hallgatta játékát és sűrűn szólította őt a zongorához. Magával is akarta vinni külföldre, hogy „útazó művésznő“-vé képezze ki. De anyja nem szívesen vette volna, hogy leánya elhagyja őt. Így bukott meg egy meg sem kezdett művész-pálya. „Ennélfogva teljesen a pedagógiának szenteltem életemet“ — írja Forster Stefánia.

— Gobbi Henrik tanár úr ajánlatára a legelőkelőbb családoknál voltam szerencsés zenei tudásomat érvényesíteni s évek hosszú során olyan eredményeket elérni, melyek úgy a komoly, erős alapokra fektetett elemi kiképzésre, mint művészi szempontoknak megfelelő magasabb fokú akadémiai kiképzésre egyaránt képesítettek. Eddigi tanítványaim száma meghaladja a több százat, kik közül sokan a magyar zenei élet kitünőségeivé, művészekké, zenetanárokká, zeneszerzőkké lettek. Még nagyobb azoknak a nagynevű arisztokrata s polgári családok sarjainak szá-

ma, kiket az otthon, a házi tűzhely zenéjének művelőjévé neveltem.

— Liszt Ferencről kevés emléktárgyam van. Nem gondoltam rá, hogy gyűjtsem azokat. Mindenekelőtt itt vannak kótáim, melyekből előtte játszottam. Több helyt a mester útmutató ceruzás bejegyzésével. Aztán berámázva őrzöm azt az „Ave Maria“ zongorkótát, melyet ajándékba kaptam tőle.

— Ennek kis története az, hogy Assisi Szent Ferenc napját, Liszt névnapját, 1884-ben, úgy ünnepeltem meg, hogy a mesternek sajátkezűleg készített három darab, ezüst fogantyúval ellátott cvikker-zsinórt vittem ajándékba, mert az övé igen szakadozott volt. Melegen megköszönte. A másnapi zeneórán kóta-tekerccsel a kezében hozzám lépett és ezekkel a szavakkal adta át nekem:

— Cserébe a tegnapi figyelemért.

— Nem is gondoltam arra a nagy kitüntetésre, hogy a három kóta közül, melyet tőle kaptam, „Ave Mária“-ját ezzel a felírással díszítette fel: „Fräulein Stefanie Forster — freundlichst — Franz Liszt“. A másik két

kóta a mester „Campanellá“-ja és „Törpék tánca“ című kompozíciója volt.

— Ettől a naptól kezdve mindmáig minden napomat az ő „Ave Mariá“-jával kezdem. Egyszer se mulasztottam el elzongorázni. Ez az én reggeli és esti fohászum . . .

— Emléktárgyaim közt van egy olajfestmény Lisztről, melyet állítólag a mester egyik legjobb barátjának, Schwendtner apátnak, ajándékozott volt, kinek halála után a vizeki Tallián család örökölte. Tallián István nekem ajándékozta a képet, melyet nagy hálával elfogadtam és híven őrzöm. Ugyanígy őrzöm azt a néhány szem pattogatott kukoricát, mellyel tanítás közben mosolyogva kínált meg a bálványozott öregúr. Volt egy rangos szivarom, melyet asztaláról kaptam; nemrégiben elajándékoztam gróf Nyáry Istvánnak, ki egyik buzgó gyűjtője a Liszt-ereklyéknek. Aztán más nincs is. . . De a szelleme, szeretetteljes lénye mindig velem van.

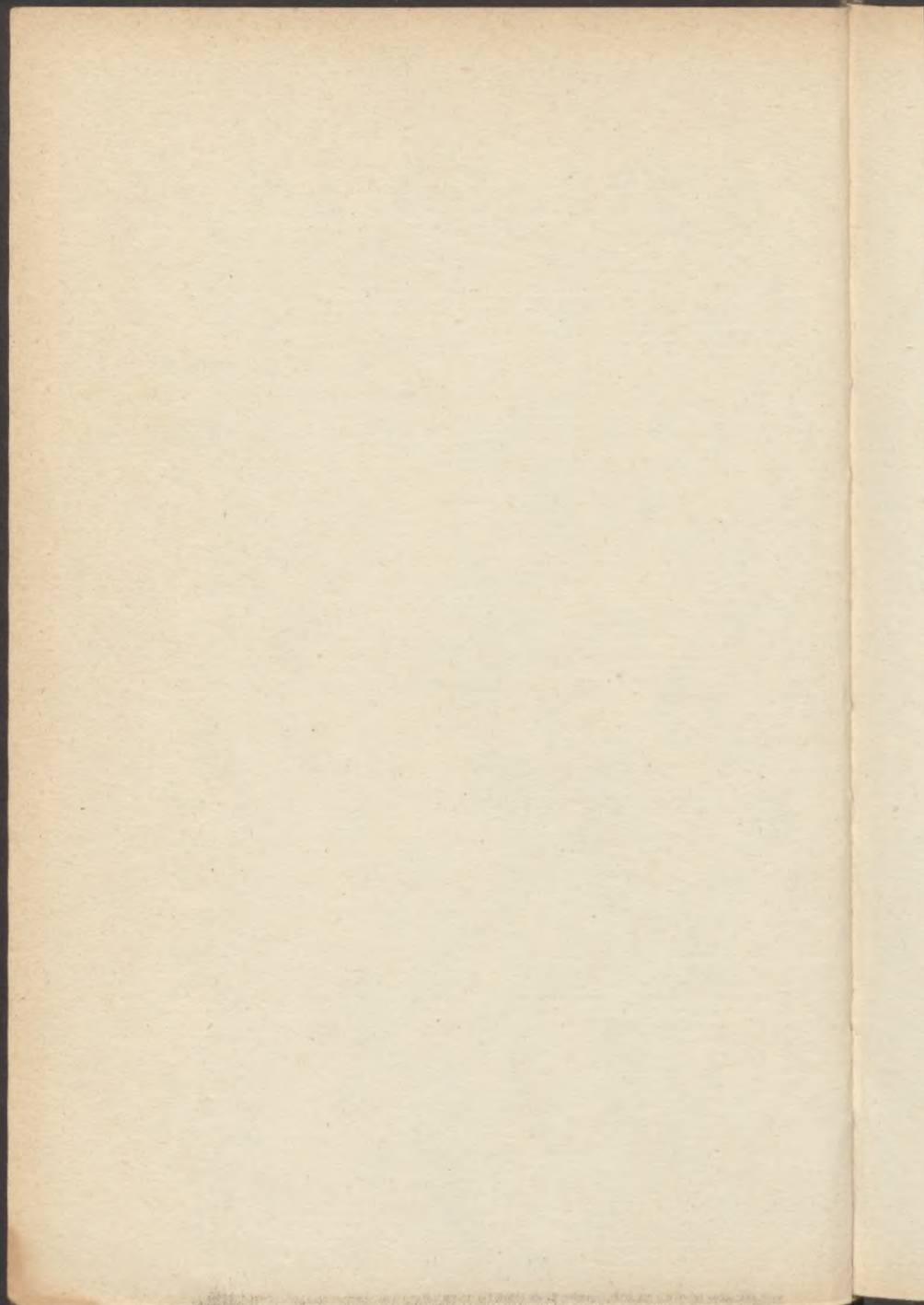
Hangszeréhez ült s elzongorázta az „Ave Mariá“-t és utána a „Waldesrauschen“ („Erdősongás“) koncert-etüdöt, melyet Liszt előtt

1884 március 7-én játszott először. Ötvenkét év multán is technikailag kifogástalanul s olyan átszellemült, nemes felfogással adta elő, melynek hiányát nagyon érezzük a mai koncertpódiumon. Hit és művészi alázat volt ebben a játékban. Hit a művészet szentségében és alázat az alkotás költőjével szemben. Ez a két művészi vonás a legfőbb érték, amit Liszt Ferenc tanítványainak adott.

Forster Stefánia arcképéhez néhány lexikonszerű vonás: a finomlelkű, kellemes úriasszony jó egészségben vagy öt-hat év óta Szigetszentmiklóson, meghitt, kedves, családi házában él leányával, Klöckner Stefániával, aki jeles zongoratanárnő. Mindketten tanítanak. Évtizedeken át a fővárosban volt zeneiskolájuk, melynek növendékhangversenyei számottevők a magyar zeneéletben. Ő maga kora fiatalságától kezdve kizárólag jótékonycélú hangversenyen szerepelt. Sohasem tagadta meg közreműködését emberbaráti célok érdekében. Többször játszott külföldön, sokat vidéki városokban és Budapesten.

Több száz hangversenyének emléktárgyai
közt él, melyek egy érdekekben gazdag élet
apró kísérői.

Liszt Ferencre emlékezve kezdi és végzi
napjait. . .

GUTMANN EMMA

Kétszer kapott Liszt ösztöndíjat és négy éven át volt tanítványa a mesternek. Rajta kívül ezt csak Thomán István mondhatja el magáról. Az Évkönyvek tanúsítják, hogy az értékes gárdában megkülönböztetett hely illette meg őt, mert minden osztályzata mindvégig kitünő. A Zeneakadémia hivatalos irataihoz, mint hiteles forráshoz, ragaszkodnunk kell, de kisebb tévedésektől és hiányoktól az Évkönyvek nem mentesek. Így, hangsúlyoznunk kell, mert az Évkönyv hallgaterről, hogy Guttmann Emma már elsőéves akadémista korában bekerült Liszt tanítványai közé. Így történt:

„Elsőéves akadémiai növendék koromban, 1882-ben, mint Erkel Ferenc tanítványa, a Zeneakadémia egyik üres termében gyakoroltam a leckémet, Beethoven: Pathe-

tique-szonátáját, míg rám kerül Erkel tanár úrnál a sor. Már az első ütemek után észrevettem, hogy nyílik az ajtó s valaki hallgatja játékomat. Nem törődve vele, meg sem fordultam, ismétlésekkel együtt végig játszottam a szonátát. Taps. Bravó, bravó ismétlégetésével közeledett a hallgatózó, aki nem volt más, mint Liszt Ferenc, a nagymester. Érdeklődve kikérdezett, hogy hívnak, ki vagyok s miért nem megyek le az ő órájára? Karonfogva bevezetett Erkelhez, kinek látogatására jött fel az első emeletről s szemrehányóan kérdezte tőle, miért nem küld le engem az ő órájára? („— Warum schicken Sie nicht die Kleine zu mir herunter, die ist doch fertig, eine Künstlerin. . . ?“) Erkel szobájában Liszt előtt eljátszottam a nagymester „Cantique d'Amour“-ját, melyet ő a másik zongorán velem együtt játszott. A futamokat egyszerre végeztük. Fejbiccentés, nagy dícséret, ölelés. . .

— Így lettem Liszt-növendék. Előbb, mint Erkel akarta volna.“ (Ezt az élményt Guttmann Emma Beethoven zongoraszoná-

Voigt Gizella

Liszt-tanítvány korában

(Koller felvétele)

Guttman Emma

Liszt-tanítvány korában

(Ellinger felvétele)

táinak kötetébe feljegyezte. Onnan írtam ki.)

Az Évkönyvek egyébként feltüntetik, hogy Guttmann Emma az 1883. június 28-iki „zárvizsgálati hangversenyen“ Chopin egyik balladáját adta elő. *Másodéves korában az „akadémia“ kötelékében álló Liszt növendékek közt találjuk őt (1883/4. Évkönyv, 9. oldal).* Ugyanebben az évben 100 forintot kapott a Liszt-ösztöndíj-alapból. Az 1884. június 29-én tartott hangversenyen Liszt: „Venezia e Napoli“ című szerzeményét zongorázta. *Neve a következő évben is szerepel a Liszt-tanítványok közt (1884/5. Évkönyv, 10. oldal).* Erre az évre 200 forintot kapott a Liszt-ösztöndíjből. Az 1885. június 24-én tartott hangversenyen Liszt „Benediction“-ját adta elő. Az 1886 április 19-iki hangversenyen Liszt: „Mephisto-keringő“-jét játszotta; a június 16-án tartott vizsgálati hangversenyen pedig Liszt: „Magyar ábránd“-ját. Az 1885/6. Évkönyv 10. oldalán olvasható, hogy ebben a tanévben „az akadémia kötelékében állók közül“ csak hárman jártak „Liszt legfelsőbb osztályába“: *Guttmann*

Emma, Willheim Etelka és Hány Piroška.
Guttman Emma 1886-ban végezte a Zene-
akadémiát.

✱

Gyöngyösön, 1869 február 24-én született. Atyja, Guttman Antal, kitűnően hegedült. Édesanyja, Herz Anna, lelkes zenekedvelő. A családból származott hat gyermek mind muzsikális. Különösképpen Emma egyik nénje, aki a kis Emmának, a család legfiatalabb tagjának, első zongoraoktatója volt. Nyolc éves korában kezdődött a zongoratanulás. Két év után a Nemzeti Zenede növendéke a kisleány, ahol Erney József, Bellovics Imre és Székely Imre oktatja. Három évig járt a Zenedébe. Elsőéves korában már fellépett egyik Vigadó-beli növendékhangversenyen. Ez első nyilvános szereplése. A Zenede tanulmányi anyaga akkor hat évfolyamra tagozódott. Guttman Emmát a negyedik osztályba vették fel s három év után, 1882-ben, „tanodai oklevelet“ nyert és bronzéremmel tüntették ki. Ugyanazon év őszén

sikeres felvételi vizsga után a Zeneakadémiára iratkozott be. Erkel Ferenc volt a tanára. A Zeneakadémia elvégzése után jótékony-célú hangversenyeken a fővárosban, valamint a vidéken többször és nagy sikerrel szerepelt. Aztán férjhez ment (férje Kabos Bertalan neves újságíró, néhány hónappal ezelőtt halt meg). Művészeletre, dicsőségre nem vágyott. Sohasem tanított, mint a többi Liszt-tanítvány, de a zongoráját mindig szerette. Ma is művészi játékos. Fínom lényéhez méltóan meleg szeretettel, csendben szolgálja Liszt Ferenc kultuszát.

*

Liszt-élményei közül ezeket jegyezzük fel. Ott volt Thomán István első önálló hangversenyén a VI. és VII. ker. Polgári Kaszinóban, melyen Liszt is megjelent. Az első sorban a nagymester mellett ült. Hangverseny után a tanítványok közül többen kikísérték Lisztet a vasútra. Guttman Emmát Stradal vitte ki kocsiján a pályaudvarra, melynek éttermében Thomán rögtönzött bú-

csúbankettet adott. A vasúti kocsi lépcsőjén Guttmann Emma kapta a magyar nőtanítványok közül az utolsó Liszt-csókot, mert a mester azon a nyáron örökre elutazott. . .

Mikor Liszt egyik alkalommal Varga Ferencéket Rákospalotán meglátogatta, amit Varga Vilma részletesen elmond, Guttmann Emma is ott volt Liszt kíséretében, testvérbátyjával, Gosztonyi Dezsővel, a kítűnő hegedüssel együtt. Élénken emlékszik erre a nevezetes látogatásra.

Guttmann Emma életének egyik legszebb emléke, hogy sűrű levelezésben állott Haynald Lajossal, a nagy bíborossal. Sok érdekes levelét őrzi. Haynald művelt zeneértő volt, fiatal korában kitűnően zongorázott. A muzsikusokat mindig megkülönböztette és bőkezűen segítette. A magyarországi zenei mozgalmakban vezérszerepet játszott. Liszt-hez régi, meghitt barátság fűzte. Liszt Budapesten ritkán jelent meg Haynald nélkül valahol. A bíboros Liszt zeneakadémiai óráira sokszor elment és jó zenélésre a meghívásokat szívesen elfogadta. Székely Imre, zene-

szerző, a Nemzeti Zenede tanára, lakásán rendszeresen érdekes „zenereggély“-eket tartott. Egyik ilyen alkalommal ismerte meg Haynald a kis Guttmann-leányt, akit tehetségéért megkedvelt. Zenedei vizsgájára is elment, mely után ezt a levelet írta neki (1882 június 15.):

„Jó Emma kisasszony!

Vettem kedves levelét és örömmel láttam belőle, hogy amily szépen énekel és zongoráz: oly szépen ír. Örvendek műveltségének és további előhaladásának szívesen eszköze leszek.

De írja meg tüstént, mikor? és kihez adja be folyamodványát a stipendium elnyerése végett? És elég lesz-e, ha én talán Mihailovich igazgató és Káldy uraknak írok?

Isten áldja meg! Jó gyermek!

Öszinte jóakarója

Haynald.

Kedvesen lepett meg az ujságok által éppen most tudtomra jövő kitüntetése a szorgalmi éremmel.“

Liszt finom meglepetésben részesítette Guttmann Emma közreműködésével Haynald bíborost. Betanította tanítványának Henri Herz: „Variations Brillantes“ című zongoradarabját s meghívta a bíborost arra az órára, melyen ezt a leányka elzongorázza. Haynald meghatódva hallgatta a meglepetésszerűen előadott variációkat, mert annak idején ezzel a darabbal zárta be utóljára zongoráját.

KRAMER ERNESZTINA

Kramer Ernesztina egyike azoknak a Liszt-tanítványoknak, akikről keveset tud a zenevilág. Színes fiatalsága volt Liszt búvkörében, de nem maradt meg a művészet csalóka útján, hanem a polgári társadalom nyugalmasabb életmenetét választotta. Korán férjhezment s a nyilvános szerepléstől visszavonult. De zongorájához sohase lett hűtelen. Hetvenkét éves korában is csaknem naponta játszik s technikai készsége most is figyelemreméltó.

Nem Magyarországon született, de tíz éves kora óta itt él. Itt járt iskolába, itt tanult zenét, itt ment férjhez (férje dr. Nagy Gyula ügyvéd, a New-York biztosító-intézet vezérigazgatója volt, ki jó tíz évvel ezelőtt meghalt) s itt osztogatja most is családbelijeinek, rokonainak, unokáinak s minden vele

érintkezőnek művelt szellemét és finom lelkét. Kramer Ernesztinát nem lehet nem számitani a magyar Liszt-tanítványok közé.

Nevét és művészszerangját a Zeneakadémia vizsgálatainak „Sor- és napirendje“ s a leg-régibb Évkönyvek őrzik. Az 1881 évi június 20-án tartott vizsgák műsorán találkozunk először a nevével, ahol Mendelssohn „*Serenade e allegro giocoso*“ című szerzeményét játszotta, mint harmadéves növendék. Tehát 1878-ban, 14 éves korában került a Zeneakadémiára. A vizsgák 1882. évi „Sor- és napirendje“ szerint, mint negyedéves, Rubinstein *E-dur zongoraverseny*-ének első tételét adta elő. Ebben az évben oklevelet kapott. Az 1883/84-iki Évkönyvben nevével a Liszt-növendékek sorában találkozunk. „E tanévben — írja az Évkönyv — Liszt Ferenc legfelsőbb osztályába jártak: b. (az akadémia kötelékében kívül állók közül: Bauholzer Julia, Jerusalem Julia, *Kramer Ernesztina*, Krausz Lujza, Krautwald Jozefin, Krivácsy Ilona, Kupis Melánia, Neumann Gizella.“

A Csehország-beli Mühlhausenben szüle-

Kramer Ernesztina

Liszt-tanítvány korában

(Goszleth J. felvétele)

Kramer Ernesztina
[előz.] özv. dr. Nagy Gyuláné (Angelo felvétele)

tett, 1864 január 20-án. Zenei tehetsége, abszolút hallása már az 5—6 éves gyermekben megmutatkozott. Hét éves korában a premontrei szerzetesek kolostorának orgonáján figyelemreméltóan játszott. Mühlhausenben a csodagyermek leányka valóságos hírnevet szerzett. Tíz éves korában került Budapestre. Polgári iskolába íratják be, abba az intézetbe, ahol Bellovics Imre az énektanár. A gyermek tehetségét felismeri s irányítja. Tízennégy éves korától Erkel Ferenc tanította zongorázni a „Hal-téri“ Zeneakadémián. Négy év után oklevelet szerzett a zongorából s tizenhét éves korában Liszt Ferenc legfelsőbb kiművelési osztályába került. 1882-től 1885-ig járt Budapesten Liszt Ferenc óráira. Erről az időről és Liszt Ferencről, mint valami szépséges tüneményről beszél.

Mesterének tanítási módszeréről írt a Pester Lloyd 1932. évi október 18-iki számában.

Elmondja, hogy Liszt zeneórái valóságos rögtönzött házi koncertek voltak. Csaknem mindeniknek volt közönsége, Liszt barátai. Minden tanítvány azt a művet hozhatta az

órára, amelyiket akarta. Sajnos, ezek közt legritkábban akadt Liszt-kompozíció, amit August Stradal is megjegyez könyvében („Erinnerungen an Franz Liszt“ 1929).

Mikor Kramer Ernesztina a mesterhez került, főként Schumann alkotásait tanulmányozta. Liszt felszólítására Schumann egyik szonátáját adta elő, de különös elfogódottságában egy fél hanggal feljebb kezdte el a szonátát s mert a kótába nem nézett bele, így is játszottá végig. A mester nem állította meg, de befejezve, maga a leányka vette észre elszörnyűködve a rettentő hibát.

— Istenem, milyen szerencsétlen vagyok,
— mondta magábaroskadva, — én mindent minden hangnemben el tudok játszani ... azért történt ez ... Liszt megsínogatta vigasztalta.

— Gyermekem ennek a szerencsétlenségnek sok ezren örülnének.

Egyik zeneórára a leányka Mendelssohn „Preludium és Fugá“-ját vitte el. Alig játszott belőle valamit, a mester rákiáltott:

— Tud olvasni? Itt az áll „Allegro con

fuoco“ és maga ezt szentimentálisan adja elő!

— Így tanultam Erkel professzortól... rebegte a leányka szepegve.

— Így — mondta Liszt. — Álljon fel a zongora mellől!... Helyére ült s eljátszotta az egész Preludiumot.

Ha a tanítvány jól utánajátszotta, megkapta a mester megelégedését. Ez a tanítási módszer Liszt zongorapedagógiájának egyik erőssége volt.

Kramer Ernesztina visszaemlékezésében nem élezi ki, mint sokan, de nem is hallgatja el, hogy Erkel Ferenc Liszttel nem volt szívélyes jó viszonyban. Két zseni nehezen fér össze egy házban. Erkel kitűnő, kedves, jó-ságos pedagógus volt, de Liszttel nem lehet összehasonlítani. Erkelnél „Musikantin“ voltam, — írja Kramer Ernesztina, — Lisztnél „Musikerin“ lettem. A tehetséges tanítvány esetleges egyéni felfogását Liszt nem kifogásolta, de a klasszikus műveknél nem tűrte. Erkel Ferenc Hummel tanítványa volt, Liszt Czerny. Hummel és Czerny pedig Beetho-

vené, így a legnagyobb zeneköltő szellemét másodkézből kapták a tanítványok. Kramer Ernesztina azt állítja, hogy Liszt tanítványai mind jó Beethoven-játékosokká lettek. A mester, mint tanító, szigorú volt, sűrűn patogtak megjegyzései: „rosszúl frazíroz“, „nem jól fogta fel a művet“, „nincs ritmus, nem jó a ritmus“, „álljon fel!, így kell ezt játszani“ s megmutatta.

Cikkében Kramer Ernesztina hangsúlyozza, hogy Liszt a zongora mellett nyugodt testtartást követelt. Mindent a kéznek és a karnak kellett elvégeznie. A váll és a derék mozdulatlan maradt. Ha valaki jobbra-balra hajlongott, rögtön odaszólt Klára Schumann játékmódorára célozva

— Úgy „metronomizál“, mint a nagy Klára. A mester a fej mozgását sem engedte meg. A fejet felfelé kellett tartani s néha volt türelme arra is, hogy tanítványa állát finom nagy kezével húzamos ideig alátámassza.

A finom úrnő Lisztről írt visszaemlékezését ezzel a bölcs akkorddal fejezi be:

— Mikor évekkel ezelőtt Eugen d'Albert meglátogatott, azt mondtam neki, lássa kedves d'Albert, maga hírneves nagy művész, én pedig csendesén önmagamnak muzsikáló aszszony vagyok. Nem tudom, melyikünk választotta a jobb részt? A nyilvánosság művésze töri, hajszolja magát, hogy minél szebb hangversenyeket adjon és én a közönség közt ülök, élvezek és ha kedvem tartja, merek kritikát is gyakorolni. Mindenkinek el kell viselnie a saját sorsát

Egyik hirtelen eszébe ötlött Liszt- emlé két beszélgetéseink során így jegyeztem fel:

— Családomban mindig csodálkoztak, mikor Liszt feledhetetlen zene-óráiról lelkesedve beszéltem. Nem tudták el se képzelni, hogy folytak le ezek az órák, melyek nem voltak úgynevezett zongoraórák, hanem legmagasabbrendű megjegyzések a zenéről, a művekről, a szerzőkről és egyéb érdekes művészeti témáról. Közben természetesen a műveket a mester, vagy a tanítvány megszó-
laltatta.

— Egyszer néném kíváncsiságból elkisért

egyik Liszt-órára. A tanterem fal melletti pamlagján meghúzódott. Meglepetésére Haynald bíboros, Schuszter és Schlauch püspök, Zichy Géza gróf, Tábornszky és Dunkel János volt bent a teremben. Várták a mestert, akinek nem volt „bon jour“-ja. Szalonkabátja kopott, régi házicipőjéből kilátszott fehér harisnyája, oldalzsebében nagy selyem zsebkendő.

— Az említett urak üdvözlése után Liszt fellépett a pódiumra s kezdődött a tanítás. Intett nekem s kérdezte, milyen művet hoztam az órára? Beethoven szonátái közül az op. 2. No. 3-at, mire felszólított, hogy játsszam el. Meglehetősen ment. A mester nagyon meg volt elégedve, megcirógatta arcomat, mire én kezet csókoltam s ő arcon csókol.

— Néném mindezt látta és módfelett csodálkozott. Otthon aztán kezdődött az utójáték. Nem tudták megérteni, hogy lehet az, hogy oly sok szép fiatal leánytanítvány mind szerelmes egy ilyen csúnya öreg emberbe? Boldogok, ha csak rájuk is néz, hát még ha

megdicséri valamelyiket s elismerésül homlokon, vagy arcon csókolja?...

— Most már, jó félszáz év után, lehet erről a Liszt-csókról sokféleképpen gondolkozni, beszélni és ítélni, de annyi bizonyos, hogy mi, tanítványok, mint legnagyobb kitüntetést hordjuk egész életünkön át annak emlékét.

Müller Eugénia

Liszt-tanítvány korában

(Bülch A. felvétele)

Müller Eugénia, özv. dr. Klein Ödönné

(Oktogon felvétel)

MÜLLER EUGÉNIA

A Liszt és Erkel közti művészeti s részben személyi ellentétet hiába tagadnánk. Itt vannak a tanuk, a volt növendékek, akik akaratlanul egyik vagy másik mester befolyása alá kerültek. És még ma is, ötven év múlva, Liszt-pártiak, vagy Erkel-pártiak.

Müller Eugénia az Erkel-pártiakhoz tartozik, ami nem jelenti azt, hogy összehasonlító értékelést merne vonni a két nagyság közt. Ő többet érintkezett Erkelével, mint Liszttel; Erkel négy éven át tanította, míg Liszt előtt egy-egy évben kétszer-háromszor játszott, tőle dicséretet kapott, de a tanító és tanítvány közti bensőbb kapcsolat nem fejlődhetett ki köztük. Erre nem is volt idő, mert Liszt évente két-három hónapnál tovább ritkán maradt Budapesten s mikor a mester elútazott, az Erkeltől Liszthez küldött tanítványok természe-

tesen visszakerültek régi zenei nevelőjükhöz, Erkelhez. Erkel Ferenc nemcsak zseni volt, hanem kellemes, kedves, jószívű ember és a legalaposabb tanító. Hivatásos zongorapedagógus. Az elképzelhető legjobb zongoratanár. Tudást és hangszerkésztséget Erkeltől lehetett szerezni, művészhitet és zenei fanatizmust. — Lisztől.

Müller Eugénia feljegyezte, hogy a zseniális Juhász Aladár, Liszt dédelgetett kedvence, egyszer azt mondta neki Erkelről: „Tíz évet adnék az életemből, ha egy évig tanulhattam volna Erkel Ferencről.“

A külföldi Liszt-irodalomba a Müller név körül több hiba csúszott be. Így August Göllerich könyvében („Liszt“, Universal-Bibliothek 2392 sz. 133. oldal) „Müller-Katalin, Eugenie“-t említ s így vette át Huneker is („Franz Liszt“, München, 1922, 276. oldal. „Eugenie Müller-Katalin“), holott Müller Katalin és Müller Eugénia nem azonos. Müller Katalin már nem él. Ő is Liszt-tanítvány volt,

testvére Molnár Gézának, a kiváló zenei író-
nak. — A Zeneakadémia 1882/3. Évkönyvé-
nek (9. oldal) nyilvánvaló sajtóhibáját is ki-
 kell javítanunk. A „Liszt-hallgatók“ közt Mül-
 ler Katalint „Karolin“-nak kereszteli el. Mül-
 ler Karolinra az élő tanítványok közül senki
 sem emlékszik és a zeneakadémiai iratok közt
 neve többé sehol sem fordul elő. Lisztnek
 Müller nevű nőtanítványa csak kettő volt: az
 elhunyt Müller Katalin és a jó egészségnek
 örvendő, sőt most is hangversenyező: Müller
 Eugénia.

A Zeneakadémia legrégibb hivatalos ira-
 taiban („Sor- és napirendje az orsz. magyar
 kir. zeneakadémia 1880. évi nyilvános vizs-
 gáinak“) Ábrányi Kornél elméleti tárgyainak
 növendékei közt találkozunk először Müller
 Eugénia nevével. Az 1880 június 21-i vizsgán,
 mint Erkel Ferenc zongoraosztályának első
 éves növendéke, Beethoven egyik szonátáját
 adta elő. Mint harmadéves (az 1882 június
 16-án tartott vizsgán) Mozart d-moll verseny-
 művét játszotta, második zongorán tanára,
 Erkel Ferenc, kísérte — kóta nélkül — a

zongorakoncert mindhárom tételét. Az 1882/3. Évkönyv Müller Eugéniát „zeneszerzeményeiért“ nyilvánosan megdicséri. Ugyan-
ebben az évben nyerte el oklevelét. A növendékek osztályozási táblázata szerint mint negyedéves, zongorából jelest és zeneszerzésből kitűnőt kapott.

*

— A Zeneakadémián abban az időben — beszéli Müller Eugénia — sem gyakorló, sem előkészítő osztály nem volt. A zongora tan-
szak magasabb kiképzést adó négy osztályból állott. Ezekbe csakis kitűnő tehetségeket vettek fel. Erkel Ferenc rendkívüli szigorúsággal rostálta meg a jelentkezőket.

— Erkel akkor a Vas-utcában lakott, Mendelssohn: Rondo capriccioso-ját játszotta előtte. Erkel a felvételi vizsgálobizottság elé bocsátott, mely Volkmann Róbertből, Nikolits Sándorból, Ábrányi Kornélból, Erkel Gyulából és Gobbi Henrikből állott. Felhívta a tanárok figyelmét, hogy feltűnő jó a vista játékos vagyok. Erre egymásután tették elem

a kótákat és csak hat szonáta eljátszása után hitte el a bizottság, hogy azelőtt sohasem láttam azokat a műveket. Így kerültem be a Zeneakadémiába. Tizenhárom éves voltam és 115 jelentkező közül mindössze tizenegyedmagammal vettek fel.

— Természetes, hogy leghőbb vágyunk volt Liszt Ferenc kezei alá kerülni. A nagymesterhez azonban csak a legkiválóbb képességű harmad- és negyedéves növendékek juthattak. Ezeket is Erkel Ferenc készítette elő azokra a darabokra, amelyeket Liszt Ferenc előtt játszaniok kellett és amelyeknek az előadását ez a nagy zenei lángész kicsiszolta. Liszt saját egyéni ízlése szerint többnyire csak apró símitásokat végezhetett, hiszen Erkel, a felülmúlhatatlan pedagógus, kérlelhetetlen szigorúsággal tanította be a műveket a növendékeknek.

— Liszt Ferenc pedagógiai módszeréhez tartozott, hogy növendékeit gyakran szerepeltette a nyilvánosság előtt különböző zeneestéken és matinékon. Egy ilyen matinén, amelyen Haynald Lajos kalocsai érsek és Simor

hercegprímás bíborosok, továbbá az arisztokrácia számottevő tagjai csaknem kivétel nélkül jelen voltak, Zichy Mihály leánya zongorázás közben hirtelen megakadt. Elvesztette a fonalat, zavarában a homlokához kapott és abbahagyta a játékot. Liszt Ferenc odasietett, karját nyújtotta a leánynak s bevezette a terem mellett lévő szalonjába, amely ilyen alkalmakkor művészszoja is volt, majd visszatért a zongorához és ő maga játszotta végig a darabot.

*

Müller Eugénia 1866 november 4-én, Budapesten született. Atyja Müller Sámuel és anyja, Rott Johanna, muzsikális volt. A kis leány első zongoraoktatója Markhatné, akitől három éven át tanult. Nyolc éves korában az Oehn-féle iskolában Erney József tanította zongorára. Tizenhárom éves korában felvették a Zeneakadémiára, ahol 1883-ban kapott oklevelet.

Már zeneakadémista korában is tanított, azóta úgyszólván szakadatlanul a zongora-

pedagógia szolgálatában áll. Harminchárom évig saját zeneiskolája volt, amit akkor is fenntartott, mikor férjhez ment dr. Klein Ödön, miniszteri tanácsoshoz, a kiváló publicistához, Tisza István sajtófőnökéhez. Iskolájában és lakásán emlékezetes kamarazenéléseket rendezett. Kitűnő kamarazenesz, de szólista sikerei is jelentősek. A fővárosban és az ország nagyobb városaiban évtizedeken át sokat hangversenyzett, többször Popper Dáviddal és Ellinger Gusztávval egy dobogón.

Izig-vérig muzsikus lényének legkiemelkedőbb vonása: kiváló pedagógiai hajlama. Fanatikus zongoratanító s legnagyobb szomorúsága, hogy a mai generációból kevesen tanulnak zongorát.

— Így Liszt nagyszerű hangszere el fog sorvadni

THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF NATURAL HISTORY
AND
ZOOLOGY
OF THE
CITY OF BOSTON
1871

Schuk Anna

Liszt-tanítvány korában

(Békei felvétele)

Schuk Anna, özv. Grünfeld Vilmosné

(Rosbanc felvétele)

SCHUK ANNA

Liszt tréfásan „kis forradalmár“-nak nevezte őt, mert a zongoratanításnak új módszerével kísérletezett. Sokféle zongoratanítási módszerről hallottunk azóta is, de legtöbbjét megsemmisítette az idő. Ez a találmány azonban annyira egyszerű és logikus, hogy érdemes vele megismerkedni. Liszt tetszését is megnyerte s az akkori sajtó meleg rokonszenvvel fogadta.

Lényege az, hogy a zongoratanítást kéz- és ujjtornával kapcsolja össze. A kéz anatómiai szerkezete alapján álló módszerrel a kez és az ujjakat a hangszertől függetlenül mozgékonyabbá, ügyesebbé, hangszerjátékszásra alkalmassá, alkalmasabbá teszi. A módszer feltalálója Schuck Anna nagyatyja, dr. Fischer József kiváló pedagógus, ki — jóllehet maga nem zongorázott — helytelen

eljárásnak találta, hogy a növendékkel órák hosszát gyakorlatokat játszottak anélkül, hogy a kezeket és az ujjakat, melyek szervi alkatuknál és helyzetüknél fogva különböző mozdulatokra nem egyenlő mértékben alkalmasak, előbb erre külön kiképezték volna. Ő tehát egy egész sorozat elmésen kombinált kéz- és ujjgyakorlatot állított össze s unokáján és másokon kipróbálta. De adjuk át a szót Schuk Annának, aki nagyatyja módszeréről, melyet ő tovább fejlesztett, „A zongoratanítás reformja“ címen egy kis füzetet adott ki, 1897-ben.

„Brahms egyik hangversenye után — írja Lukácsné Schuk Anna — a halhatatlan Liszt Ferenc mester azzal tüntetett ki, hogy távozáskor, karját nyújtva, nyájasan kérdezte, mi a véleményem Brahms játékaról? Dicsértem a művész szabatos, klasszikus előadását, érces hangadását és megjelöltem bizonyos részeket, melyeket Brahms, felfogásom szerint, utánozhatatlan tökélyel interpretált.

— Lám, ez a tizenkét órai gyakorlás

eredménye és mindenkinek, aki zongoraművész akar lenni, midennap 10—12 órán át gyakorolnia kell, úgy, amint én is tettem, — szólt Liszt.

Erre én félénken azt a megjegyzést kockáztattam, hogy a kész zongoraművészre ez valóságos gyötrés lehet. Minthogy csak arról lehet szó, hogy a művész kezei és ujjai kellő mozgékonyságukat megtartsák, vagy tökéletesítsék, úgy vélekedtem, hogy erre a célra talán elegendő volna naponként végzendő rendszeres kéz- és ujjgimnasztika, amely nagyon kevés időt venne igénybe. Felhoztam nagyatyám erre vonatkozó elméletét és hogy én az ő kéz- és ujjgimnasztikáját gyakorolni szoktam. Hozzátettem, hogy mióta „gimnasztikálok“, azóta igen kevés időt fordítok etüdök játszására s mindamellett nagyon észrevehető haladást teszek a zongorajáték technikájában.

Vallomásom végére érve, a mester nagyot nézett. Attól tartottam, hogy szigorú megrovás lesz merészségem következtében. E helyett azonban a mester tréfásan kis „for-

radalmár“-nak nevezett s miután elgondolá-
somat a maga egészében körülményesebben
elmagyaráztatta magának, azt mondta, hogy,
az ügyet komoly megfontolásra érdemesnek
tartja és arra más alkalommal még rá fog
térni.

Rövid idő multán Lisztnek egy élvezetes
és tanulságos előadása után társaimmal a
tanteremből távozni készülve, a mester ezek-
kel a nyájas szavakkal marasztalt:

— Most pedig, kicsikém, szíveskedjék ne-
kem azt a bizonyos kéz- és ujjgimnasztikát
bemutatni, mert engem az nagyon érdekel.
Remélem, — jegyezte meg tréfásan — hogy
a gyakorlatok nem valami nyaktörő termé-
szetűek?

Készséggel engedelmeskedtem kívánsá-
gának. A mester látható érdeklődéssel figyelt
mutatványaimra és mikor elvégeztem, így
szólt hozzám :

— Adja át, kérem, kedves nagyatyjának
ismeretlenül is szívélyes üdvözetemet és
mondja meg neki nevemben, hogy ha nem
is tud zongorázni, mégis a legjelesebb

zongoratanítók egyikének tartom őt. Mihelyt időm engedi, majd felkeresem és ezt a zongoratanítás jövőjére nagy fontosságú rendszert behatóbban fogom vele megbeszélni.

Lelkendezve siettem azonnal nagyatyámhoz és örömprepesve mondtam el neki a történeteket.

Nagyatyám nem várta be a nagymester látogatását, hanem a legelső alkalommal tiszteletét tette Lisztnél. A mester kitüntető nyájassággal fogadta őt; azonnal rátértek a „gimnasztikára“ s Liszt élénk érdeklődést tanúsított a rendszer iránt, mely még fokozódott, mikor a részletekkel jobban megismerkedett.

Ez időtől fogva nagyatyám többször találkozott ebben az ügyben a mesterrel. Egyik alkalommal egy amerikai zongoramesternek szintén kéz- és ujjgimnasztikát tárgyaló művét mutatta be nagyatyámnak, melyet időközben meghozatott. Praktikus tanító adta elő ebben tapasztalatait, melyeket hosszú évek során a zongoratanítás terén szerzett.

Liszt már abban a körülményben, hogy két egymást nem ismerő férfi — egyik itt Budapesten, a másik Amerikában, az egyik teljesen járatlan a zongorajátékban, bár jeles pedagógus, a másik egy tapasztalt, hírneves zongortanár, — egy irányban törekednek a zongoratanítás reformálására, csalihatatlan jelét látta annak, hogy a reform nemcsak szükséges, hanem üdvös és sikeres lesz.

A mester abban egyezett meg nagyatyámmal, hogy az 1886/7-ik iskolaév elején a Zeneakadémia minden egyes évfolyamából a leggyengébb növendékeket kiválasztja s azokat a nagyatyám által ajánlott mód szerint taníttatja, úgy, hogy magát a zongoratanítást az illető osztálytanár, a kéz- és ujjgimnasztikát pedig nagyatyám adná elő.

— Ily módon csattanósan be fogjuk bizonyítani az új tan módszer csalihatatlanságát, mert meg vagyok győződve, hogy a gyegébb növendékek, akik e módszer szerint fognak tanulni, csakhamar meghaladják a régi módon tanított legjobbakat is.

— Most pedig, — folytatta Liszt — az

egész dolgot egyelőre titokban akarjuk tartani s csak tényekre és biztos sikerekre támaszkodva lépünk majd a nyilvánosság elé, mert csak így remélhetjük, hogy a régi iskolának, mely minden újítást ellenez, makacskodását legyőzzük!”

Kedvelt tervének kivitelében a nagymestert gyászos halála megakadályozta.

*

Schuk Anna nemcsak kitűnő zongorista volt, de vérbeli pedagógus is. Egész életét a zenetanításnak szentelte. Ma, leánya, dr. Káldorné Lukács Edit zenetanár nő folytatja pedagógia módszerét.

Budapesten, 1863 október hó 13-án született. Atyja Schuk N. Nándor kereskedő és gyáros, anyja Fischer Terézia, aki kitűnően zongorázott. Nyolc éves korában kezdett tanulni zongorázni egy zongoramestertől, kinek nevét már elfelejtette. Két év után édesanyja vette át tanítását. Az 1882. június 14-iki zeneakadémiai vizsgán, Bach egyik „Fugá”-ját és Chopin „Rondeau á la Mazur”-ját játszotta. *Harmadéves ko-*

rában Liszt Ferenc legfelsőbb osztályának tanítványai közt találjuk (1883/4. Évkönyv '9. oldal). Az 1884 június 27-én tartott vizsgálati hangversenyen Rubinstein D-dur zongora-gordoka szonátájának zongorapartiját játszotta (a gordonkát Kauders Emil). Oszályzata a zongorából mindvégig kitűnő.

A Zeneakadémia elvégzése után a fővárosban és vidéken többször hangversenyezett, közben mindig tanított. 1897-ben nagyobb szabású zeneiskolát alapított. Ez volt a legelső magánzeneiskola az országban. Növendékhangversenyei, vizsgái zenei körökben feltűnést és elismerést keltettek. Legtehetségesebb növendéke Kálmán Imre.

Fiatalon férjhezment. Első férje Lukács Vilmos bankigazgató volt, a második Grünfeld Vilmos, Operaházunk versenymestere, a nagykultúrájú, elismert kamaramuzsikus (meghalt 1921-ben).

Emléktárgya Lisztől csupán egy lepré-selt babérág, melyet a nagymester küldött neki kedves névjegy kíséretében.

Varga Vilma

Liszt-tanítvány korában

(F. Luckhardt felvétele)

Vaszilevits Olga
Liszt-tanítvány korában

VARGA VILMA

Liszttel és Brahms-szal zongorázott! Liszt Ferenc növendéke volt. Brahms Jánossal Bécsben többször játszott négykezes műveket. Hubay Jenő apjától tanult kamara-zenét . . .

Varga Vilma egy budai ház csinos, rendes szobáiban él. Zongorája mellett, visszavonultan, csendes emlékezések színezett felhőiben. Hetvenegy éves, ősz dáma. De fiatalos mozgású, élénk memóriájú, fürge eszű, kellemes, vonzó, vígkedélyű. Első tekintetre jelentős egyéniség. Valamikor igen szép lehetett. Finom arc, meleg, barna szem, szabályosan ívelt orr, rajzos száj, hátracsapott, értelmes homlok, rövidre vágott ősz haj. Tömzsi, nem hosszúujjú kezében most is erő és biztonság. Modorában valami közvetlen egyszerűség.

A Pesti Hirlap 1883. január 22-i számában ezt olvassuk:

„A („Harmonia“-társulat) mai reggélye szépen sikerült . . . A nagy számmal megjelent közönség, *melynek soraiban Liszt Ferencet is láttuk*, zajos tapsokkal és kihívásokkal tüntette ki a törekvő művésznőt (Hegyi Arankát, a Népszínház kedvelt primadonnáját). Szép reményekre jogosító fiatal zongorajátészónővel ismerkedtünk meg *Varga Vilma* k. a. személyében. Bevezetésül Beethoven *C-dúr zongoraverseny*-ét játszotta, mesterének, Khayll Antal úrnak zongorakísérete mellett. Végül pedig Haendel ismeretes *Változatait* és Rheinberger *Vadászat* című szerzeményét adta elő. Játéka alapos iskolára vall. Előadása értelmes, skálája egyenletes, a billentyűk érintési módja kerekded, zengzetes. Ami nála még hiányzik: az erő, a hang tömörsége, azt az idő és a szorgalmas gyakorlat remélhetőleg meg fogja hozni. A közönség nem is fukarkodott elismerésének nyilvánításával. melyből jó rész megilleti a derék mestert, Khayll Antal urat is, főleg ha

figyelembe vesszük, hogy a fiatal hölgy — amint értesülünk — még csak három éve tanúl zongorázni.“

A Budapesti Hirlap 1885. március 10-i számából vesszük ezt a kis hírt:

„(*Liszt Ferenc Rákospalotán*). Liszt Ferenc vasárnap Rákospalotára rándult ki dr. Varga Ferenc tanárhoz, kinek leánya, Varga Vilma kisasszony, a maestro kedveltebb tanítványai közé tartozik. Liszt magával vitte ezidőszerinti rendes kíséretét: Schmalhausen Lina és Fritz kisasszonyokat, valamint Stradal Ágostot is. Ebéd és siesta után a jelenvoltak nagy meglepetésére a maestro zongorához ült s egy egész negyedórát játszott. Olyan kitüntetés, ami bizonyára kevés családdal esett meg. Liszt és kísérete a bécsi postavonattal tért vissza Budapestre, feledhetetlen emléket hagyva maga után a Varga-családnál“.

Mindkét közlemény Liszt életében jelent meg!

Thomán István a „Muzsika“ c. folyóirat (1829 február—március I. évf. 1—2. sz.)

Liszt-számában közölt emlékezésében ezt mondja: „Liszt Ferenc baráti viszonyban volt a Rákospalotán lakó nagyműveltségű Vargacsaláddal s oda néhány külföldi tanítványával együtt engem is többízben elvitt magával. Egyik este négykezes játékot kezdeményezett: sajátkezűleg felírta egy-egy papírlapra a jelenvolt tanítványok nevét és a ház leánya, ugyancsak tanítványa, kalapból kihúzta az egyik papírlapot. A szerencse nekem kedvezett s boldogan ültem le Liszttel a zongorához. Azt a papírlapot, amelyre akkor nevemet felírta, ma is ereklyeként őrzöm“.

A „Nemzeti Ujság“ 1934 december 25-i számában Thomán István így emlékezik meg Varga Vilmáról („Kik élnek még Liszt Ferenc magyar tanítványai közül?“): „Ma is élő neves magyar Liszt-tanítvány, aki munkásságát teljes egészében a zeneművészetnek áldozta, Varga Vilma, a Budai Zeneakadémia kiváló tanárnője. Valóságos művészgenerációt nevelt a Liszt-kultusz nemes hagyományának ápolására, sokáig, mint hangversenyező művésznő, később, mint

nagytudású pedagógus, országos nevet szerzett magának“.

Varga Vilmát az 1884—85. évi zeneakadémiai Évkönyv így említi meg: „E tanévben Liszt Ferenc legfelsőbb osztályába jártak b.) az intézet kötelékén kívül állók közül: Endrey Paulina, Esinger Hermin, Gáll Anna, Krausz Lujza, Sonntág Elza, *Varga Vilma*, Vaszilievits Olga, Stradal Ágost.“

Hogy tanított Liszt Ferenc? Milyenek voltak a zongoraórái? elég részletesen leírták többen. De kiemeljük a Varga Vilmától halottak alapján is, hogy Liszt nem zongorázni tanított, hanem művészetet terjesztett. Óráin a zeneművészet értelmi elemei uralkodtak. A nagy tanító mindig a műről, a mű szelleméről beszélt.

Liszt Rubinstein Anton hires Azra-dalát átírta zongorára. Szerette ezt a lágy, bánatos „Lied“-et s többször felszólította Varga Vilmát annak eljátszására. Mikor először mu-

tatta be mesterének a tanítvány a dalt, egyik helyen — nem ismerve Heine szelíd hangulatú költeményét — kitörő, drámai hatással, hatalmas fortéban zengette a zongorát. Liszt bosszusan felugrott karosszékéből, megállította a leánykát s ennyit mondott:

— Na, na! kis zsvány — („kleiner Wicht“, — amint Liszt őt nevezte) — csendesebben, a szerelmes ember nem csinál ekkora skandalumot . . .

A művek szellemét ilyenféleképpen védelmezte a mester s az alkotások lelkét találó megjegyzéseivel megérintve, feltárta. Ez volt az ő legértékesebb tanítási módszere. Ennek tanulásaért jártak hozzá zenekritikusok, zenei írók, komponisták, hegedűsök, orgonisták s más hangszerjászók is. A zongorairodalom jelentős alkotásait csak egyszer elemezte. Évek elteltek, míg a megtárgyalt mű ismét szönyegre kerülhetett. A mester azt tartotta, hogy az a tanítvány, aki a művekről mondott magyarázatait nem képes megjegyezni, fel fogását nem képes megérteni s nem tudja azt megtartani, — nem méltó arra, hogy az ő

tanítványa maradjon. Ezzel a módszerrel Liszt azt érte el, hogy tanítványai a zeneirodalom jelentős műveit az ő felfogásában vitték magukkal. Így magyarázható, hogy például Schumann „Szimfónikus etüd“-jeit Thomán István, Varga Vilma, vagy Sauer ma, több mint félszázad után, ugyanabban a felfogásban szólaltatja meg, mint ahogy azt Liszt játszotta volt. Több Liszt-tanítvány játékát megfigyeltem idők folyamán s csaknem mindenikében megéreztem a mester szellemének visszfényét. Ezt a tapasztalatomat öregbítette Varga Vilma zongorázása is, akinek előadásában az „Azrá“-t, a „III. Consolations“-t s a „Tell Vilmos kápolnájá“-t („Années de Pélerinage“ No. 1) — hallottam. Heine zenésített dalát a távolból mintha Liszt szavalta volna el

*

Most pedig beszéljen Varga Vilma:

— Volt egyszer . . . Budapesten . . . egy egy igen szép és nagyon szegény özvegy-asszony: Nádaskay Lajosné — leánynevén

Tély Franciska — hat gyermekkel, a lehető legkeservesebb helyzetben. Volt egy tizenkét évvel fiatalabb, mondhatom, szintén igen szép, fiatal orvos: Varga Ferenc. A Mindenható vezérletével ettől a két testileg és lelkiileg rendkívüli embertől születtem — én, 1865-ben. Anyám családja nemcsak zeneszerető, de igen muzsikális volt. Apám kis földbirtokos szülők gyermeke. Családjában zenei tehetségről nem tudok. Jó atyám ifjúkorában korrepetálásból tartotta fenn magát és így végezte az egyetemet. Később tanár volt a pesti Állatorvosi Tanintézetben. Szüleim példás életet éltek. Apámnak szemefénye voltam. Ő örködött tanulmányaim, olvasmányaim fölött, barátom, társaságom csak ő volt.

— Zongorázni tizennégyéves koromban kezdtem. Egy keveset Nádaskay Béla bátyámtól tanultam, aki kitűnő muzsikus volt. Az újpesti konzervatórium alapítója és elnöke haláláig. Tőle Breuernéhez, a belvárosi templom regens-chorijának özvegyéhez kerültem. Egy éven át tanultam tőle, mikor is

tanárnőm azt mondta: Nincs már szükségem mesterre, hogyha valamit nem értek, jöj-
jek hozzá, szívesen útbaigazít. Erre apám
nagy örömmel kijelentette: „Hát akkor töké-
letesítse magát Vilma az angol és francia
nyelvben“, — mert németül már jól tudtam.
Kaptam egy öreg filozófus bácsit, az tömött
görög mythológiával, etc. Én közben állan-
dóan búsultam, sírtam és kínoztam anyámat,
hogy zongorázni taníttassanak. A kéthónapi
nyári vakáción apámmal mindig utaz-
tunk. Azon a nyáron Salzburgba ke-
rültem. Ott a temetőben van egy
kis kápolna és egy mellékoltáron áll Haydn
szíve egy urnában. Mikor ezt atyám
elmagyarázta, már mindenki kiment a temp-
lomból, én még mindig ott sírdogáltam és
könyörögtem Haydn szelleméhez, hogy zon-
gorázni tanulhassak. Szeptemberben anyám
elment Rózsavölgyihez, akkor Dunkel volt a
tulajdonos, kérte, hogy tanácsoljon egy lel-
kiismeretes, jó vezetőt számomra: akkor a
Thern testvérek, Gobbi Henrik, Sipos, Khayll
Antal voltak a legelső mesterek Budapesten.

Dunkel bácsi Khayllhoz (1819—1909) küldött, azt mondta, nagyon szigorú és ha nincs tehetségem, kizárt, hogy tanítson. Elementünk hozzá, a Thonet-udvarban a IV. emeleten lakott, de nekem már a Vigadó-téren olyan szívdobogásom volt, hogy majd megfultam. Elvittem magammal a „Balaton háborgását“, ami akkor olyan „Szűz imája“ féle szalóndarab volt. Khayll nagyon barátságosan fogadott. A „Balaton háborgása“-t szépen félretette és eljátszatta velem a C-dur skálát. Mosolygós, öreg szemeivel rám nézett és azt mondta, hogy nagyon kicsi a kezem. Hát igazán, annyira szeretek zongorázni? És szorgalmas is leszek? Én persze könnyek közt bizonygattam, hogy igen. Erre a felelet az volt, hogy megpróbáljuk két hónapig, ha beválok, akkor tovább fog tanítani, ha nem, akkor ne essem kétségbe. Három havi tanulás után megsimogatott és azt mondta: „Kislányom, háromszor hetenként fogunk ezentúl együtt tanulni, de a harmadik leckéhez a papának semmi köze, ezt én magának szeretetből akarom adni“. Én rendkívül örültem,

apám természetesen megfizette a harmadik leckét is: egy darab ötforintos aranyat kapott Khayll egy leckéért. Sokáig csak skála és etüdök járták, az első szonáta, amit kaptam, Haydné volt, tehát az ő lelke vett engem pártfogásába, hogy tanulhattam. Khayllhoz három és fél évig jártam, mikor egy matiné-n, amit Khayll rendezett, Liszt Ferenc is jelen volt. Nagyon megtetszett neki a játékom, megveregette a vállamat, erősen szemembe nézve, kezet adott és „Au revoir“-t mondott. Ezt a tekintetet halálom órájáig nem felejttem el.

— Közben Gobbi Alajostól kamarazenét, partitúraolvasást, elméletet tanultam. Ő volt első szerelmem. Szegény apámnak mindig ott kellett velem sétálni, amerre ő az operába ment, hogy én egy percre láthassam őt; persze erről apám semmit sem tudott. Triókat Szuk Lipóttal és Huber bácsival, Hubay Jenő apjával tanultam.

— Apám ingyen gyógykezelte a budai kapucinus pátereket, igen sokszor járt hozzájuk. Liszt Ferenc minden pénteken ott ebé-

delt. Amikor apámat a mesternek bemutat-
ták, azonnal kérdezte, hogy én az ő gyerme-
ke vagyok-e és mikor apám igennel felelt,
azt mondta: „Azt a kis gazembert hétfőn
délután három órakor hozza el hozzám a la-
kásomra, ezentúl az én tanítványom lesz“. Apám megijedt, nagy zavarba jött, de Liszt
nevetett s tréfásan azt mondta: „Ne féljen,
nem fogadok el egy krajcárt sem, sőt meg
sem fogok betegedni, hogy magának meg
kelljen gyógyítania“, — karonfogta apámat,
az asztalnál maga mellé ültette és igen
kitüntette.

— Apám nem akart Liszthez engedni, de
anyám keresztülvitte, azonban csak azzal az
ígérettel, hogy egyedül sohasem mehetek.
Liszt szigorúan megparancsolta, hogy min-
dig hozzá menjek, ne a tanterembe, ily mó-
don a „pódiumról“ le nem kerültem. Mindig
anyám, vagy bátyám kísért el Liszt Sugár-
úti lakására. A mester egy kis terefere után
megfogta kezemet és egy tapétaajtón át be-
mentünk a tanterem pódiumára, hol két zon-
gora állott szemben egymással és egy nagy

orgona. Liszt a növendék jobb oldalán lévő karosszékekben ült, szemeit lehunyta és úgy figyelte a játékot. Ha valaki melléfogott, nagyra nyitotta szemeit, ha valaki nem tudott, eltolta a zongorától és más tanítványt szólított a zongorához. Ha kissé iparkodott a játészó, akkor itt-ott észrevételt tett: „lágýabb-ban énekeljen a hang, annak az instrumentumnak dörögni, sírni és halkan, majd szenvedélyesen kell beszélni tudni“ — ezt hallottam tőle, mikor Juhász Aladár játszott.

— Nem mondta Liszt senkinek, hogy hogyan tanulja a darabot, sem azt, hogy mit hozzon a jövő leckére; nekem otthonában mindig megsúgta, mit szeretne tőlem hallani. Búcsúzásnál mindig megcsókoltam a kezét, ő pedig mindig arcülegýintett nevetve: „Menj, kis gazember, egyél sokat, hogy legyen erő“. Így tanúltam Lisztől.

— Liszt kétszer meglátogatott minket Rákospalotán. Anyám rántott békacombot adott neki; ez volt legkedvesebb eledele. Zongorázott is nálunk; Beethoven: Mondschein-szonátáját végigjátszotta és Chopin:

Berceusét. Azóta sem hallottam ezeket így játszani! Liszt el akart vinni magával saját költségén Weimárba és Rómába. Sugárúti szalonjában ott függött Menter Zsófia életnagyságú képe, atyámat eléje vezette és megkérdezte tőle, tudja-e, ki az? „Igen mester, a legnagyobb zongoraművész nő“, — felelte apám. Erre Liszt azt mondta: „No lássa, engedje el velem a leányát és én ennél is nagyobbát csinállok belőle, mert a maga leányának több lelke van“. De apám nem engedett el, pedig Liszt azt sem bánta volna, hogy anyám, vagy bátyám elkísérnek mindenüvé.

— Mikor Liszthez kerültem, Khayll felhagyott tanításommal. Büszke ember volt, azt mondta: „Menjen, de én nem leszek Liszt számára korrepetitor, ha szüksége lesz rám, mindig tárt karokkal fogadom“.

— Lisztől két iskolaévben tanultam. Halála után Bécsbe kerültem nagynénémhez, Jahn Vilmosnéhoz, a bécsi opera igazgatójának feleségéhez, ott sok és gyönyörű, tökéletes, magas zenében volt részem. Négykézre

játszottam Brahms-szal, nagy estélyeken kellett zongoráznom. Rövid ideig tanultam Bécsben Leschetitzky-től is.

— Ezután itthon beleszerettem a későbbi uramba, dr. Kaldrovics Gézába. Tizenegy évig éltünk házasságban; Isten nyugtassa, jó ember volt, de nem illettünk össze. Tizenegy éven át csak titokban nyúltam a zongorámhoz, mert rögtön csúfolódott, hogy már „megint hallom a füvet nőni“. Hiú sohasem voltam, cicomára nem adtam és így nem tudtam semmit az életből. Ilyeneket hallottam az uramtól: „Hja, maga tud zongorázni, de nem tud fésülködni“, „Hja, maga tud zongorázni, de nem tud öltözködni“, „hja, — de nem tud főzni“, stb. Szegény zongorám tehát pihent és én megtanultam kitűnően főzni, fésülködni és tizenegy évi házasság után elváltunk.

— Ekkor két igen szerencsétlen évem volt, nem volt semmi gondom, dolgom, csak bánatom. Bátyám visszavezetett a zenéhez. Újra közreműködtem hangversenyeken, volt ismét zenekompániám, sokat duóztunk dr. Pisztory

Gézával, játszottam többször Gschwindt György „pincebandájával“. Majd Pozsonyba kerültem, ahol nagyon dédelgettek. Izabella főhercegasszony volt legfőbb pártfogóm. Pozsonyban sok hangversenyben vettem részt (lásd többek között a „Pressburger Tagblatt“ 1904. jan. 6-i kritikáját), Bécsbe sokszor átmentem játszani. Koncerteztem Grácban, Rohitson, Münchenben, mindenütt szép kritikát kaptam, de elkallódtak, mint sok más becses holmim.

— Gyermekeim soha sem volt, pedig sokat imádkoztam érte, de öt árvát felneveltem helyette.

— A pedagógiával most volt 50-ik éve, hogy foglalkozom. Amíg vagyonom volt, ingyen tanítottam, soknak adtam kenyeret a kezébe. Szerettem volna bejutni valahova tanárnak, de apám nem engedte, mondván: „Ne vedd el a kenyerét olyannak, aki rá van szorúlva“. Háború előtt eladtam rákospalotai házamat. A készből éltünk. Jött a háború, a kommunizmus és én mindenemet elveszítettem. Próbáltam újra zongoraleckét adni,

de igen keservesen ment. Tanítottam Ujpes-
ten a „Zeneművelő Egyesület“ iskolájában,
majd a „Budai Zeneakadémián“, két magán-
zeneiskolában, mindenütt szép eredményt
tudtam felmutatni. Most is van több ingyenes
növendékem, fizető sajnos nincs.

Eddig van az életem . . .

*

Varga Vilma elhallgatott. A múlttal ter-
hes szobában Liszt fényképe, mintha egy pil-
lanatra megmoccanat volna . . . A másik fal-
ról a mester egyik legbensőbb barátjának,
Schwendtner-apátnak hatalmas méretű port-
réja (Pállik Béla mesterműve) figyelve nézett
bennünket és a fehérhajú dáma az emlékező-
sek súlya alatt csaknem sírva fakadt . . .

M
t
n
e
p
m
o
t
t
C
b
fe
W
F
n
m
fo

VASZILIEVITS OLGA

Vaszilievits Olga, özvegy dr. Wein Manóné, a zenei nyilvánosság előtt csaknem teljesen ismeretlen. Ennek oka az, hogy a nagytehetségű művésznőt, egész fiatalon, egyetlen nagysikerű művészkörút után a polgári társadalom magába zárta. Férjhez ment dr. Wein Manóhoz, a kiváló és keresett orvoshoz. A népes és népszerű Wein-család társadalmi körén belül csillogtatta művészetét a fiatalasszony. Erkel Ferenc és Erkel Gyula, akik sűrűn jártak Vaszilievits kúriai bíróék házába, a fiatal Wein házaspárral fenntartották a baráti viszonyt. Erkeléknek Wein dr. a házi orvosuk volt. Ő fogta le Erkel Ferenc szemét. Ha Erkelék megjelentek, a négykezes zongorázás a ház úrnőjével nem maradt el. Négykézre átírt Beethoven-szimfóniákat s Georges Onslow, Párizsban működő

dött zeneszerző, négykezes zongoraszonátáit játszották legszívesebben.

Néha-néha jótékonycélú hangversenyen fellépett Liszt Ferenc művészeti neveltje, de művészpályája tulajdonképpen meg sem indult.

Vaszilievits Olga 1867 április 15-én, Budapesten született. Anyai nagyatyja, Bognár Ignác, tanította először zongorára.

Megállunk ennél a névnél. Bognár Ignác a magyar zenetörténetben nincs azon a megbecsült helyen, amelyet sokoldalú tehetsége és munkássága megérdemel. Bognár Ignác (1811—1883) zeneszerző, zongora és énektanár, a Nemzeti Színház tenoristája, majd karvezetője és karnagya s fiatal korában a bécsi és több külföldi operaház neves ének-művésze volt. Negyvennégy évig működött színpadokon. Százötven operát tanult be s ugyanannyit betanított. Irt egy operát: „Tudor Mária“-t, egy vígoperát, számtalan dalt, sok férfikart, 32 népszínműhöz zenét és több zenepedagógiai művet. A Nemzeti Színház 28 éven át szolgált. Nyugalomba vo-

núltával magánzeneoktatással foglalkozott. Halála előtt egy évvel munkáit összegyűjtötte s egy albumbn átadta az Írók és Művészek Körének, hol Odry Lehel kezébe tette le. Ebben az albumban 36 zenésített Petőfi költeményt is találunk és sok gyermekvers megzenésítését. Melléjük ezt a megjegyzést fűzte: „Két leánynevelőintézetnek voltam énektanítója; nem találtam a szöveget, a dalt, mely a nevelőintézet szellemének és az ifjabbkor kedélyének megfelelt volna. Német nyelven írottakat nem akartam használni. Kényszerülve voltam verseket és dalokat magam szerezni, melyeket a leánykák nagy örömmel énekeltek.“

Lelkes magyar volt Bognár Ignác, mind tetteiben, működésében, mind szerzeményeiben. Műveinek albumához rövid önéletrajzát csatolta, mely a tiszta magyar zenei gondolkodás egyik első fecskéje.

A Bognár családból a magyar művészet-történet Bognár Ignácon kívül két nevet őriz. A két leányaét. Az egyik Balázs Sándorné, Bognár Vilma, ki a régi Nemzeti Színház

operaegyüttesének több mint harminc éven át oszlopos tagja, primadonnája volt. Nyugdíjazásától kezdve a Nemzeti Zenede énektanárnőjeként működött. Vaszilievits Olga másik nagynénje, Bognár Friderika, sok ideig a bécsi udvari színház kiváló drámai művésznője. Így a fiatal leányka örökletes művészeti hajlamokkal ült Liszt Ferenc zongorájához.

— Kora gyermekségemben már érdeklődtem a zene iránt — mondja Vaszilievits Olga. — Nagyapám hétéves koromban zongorázni tanított. Három év alatt annyira haladtam, hogy egy intézeti hangversenyen nagyapámmal négy kézre Mozart *g-moll szimfóniájának* első tételét játszottam. Az ő tanácsára adtak be szüleim tizenkétéves koromban a Zeneakadémiába, hol Erkel Gyula és az öreg Erkel Ferenc vezetése mellett folytattam tanulmányaimat. Tizenhárom éves koromban Székesfehérváron a színházban hangversenyen közreműködtem, hol Chopin *b-moll Scherzo-ját* és Thalberg *Straniera fantáziájá-t* játszottam.

(A vidéki ujság fellépéséről így írt:) „Vaszilievits Olga a gyermekkort alig lépte túl s ha ezt tekintetbe vesszük, el merjük mondani, hogy a hangversenyzők teljes készült-ségével játszott: kitűnő felfogással, imponáló biztossággal, világos előadásával a szó szoros értelmében felkeltette hallgatói bámulatát.“ (Ezek a Vaszilievits Olgáról szóló első kritikai sorok.)

— A régi időből a Zeneakadémia első Évkönyvei (1882—86) és 1881. s 1882. évi nyilvános vizsgálatok „Sor- és napirendje“ — melyeket megőriztem — segítik emlékezetemet. Az 1881 június 23-án tartott vizsgán, mint másodéves akadémista Verdi-Liszt *Don Carlos* átiratát zongoráztam, az 1882 július 15-i vizsgán Bach-Raff *Chaconne*-ját, az 1883 febr. 16-án tartott „zeneestély“-en Liszt *Törpék tánca* című szerzeményét. Ezen a hangversenyen Liszt is megjelent. A Sugárúti Zeneakadémiában Liszt lakása összefüggött a hangversenyteremmel. Megnyílik az ajtó Liszt leül az első sorba, körülötte Haynald biboros, Apponyi Albert, Végh János.

Feszülten figyelte a műsorszámokat. Játékom befejezése után a mester az emelvényhez jött s elismerésül én is megkaptam a szokásos Liszt homlokcsókot . . . Tizenhat éves voltam . . .

— Liszt tetszése szerint vette fel növendékeit. Olyanokat is, akik a Zeneakadémiára addig nem jártak és külföldieket is. A szokás az volt, hogy Erkel Ferenc, Erkel Gyula és Gobbi Henrik kiválogatták akadémiai növendékeik közül azokat, akiket Lisztnek bemutatásra méltónak találtak. Mikor aztán Liszt Budapestre érkezett, ezeket meghallgatta és tetszése szerint válogatott. A felvételnél Erkel kívánságára Bach *Chaconne*-ját adtam elő, Raff átíratában. A székesfővárosi jubileumi Liszt-ösztöndíjből az 1883/84. tanévben 100 forintot kaptam. A jutalmazandókat Liszt maga jelölte ki. Nagy összeg volt akkor 100 forint. Ujjongó örömmel vittem haza édesanyámnak, ki abból leánytestvéremnek és nekem ruhákat csináltatott, a megmaradt pénzt szórakozásra költöttük el.

— Az Évkönyvben olvasom, hogy a nő-

vendékek szerzeményeinek bemutatása végett 1884 június 20-án tartott III. vizsgálati hangversenyen egy „Nocturne“-t zongoráztam. Tudom, írtam egy „Nocturne“-t, de a dallamából semmi sem jut eszembe. A kótája elveszett. Ugy rémlik előttem, hogy tanárom, Ábrányi Kornél, azt mondta erre a szerzeményemre, hogy Chopin hatása érzik rajta. Akkor sokat foglalkoztam Chopinnel.

— Harmadéves zeneakadémiai növendék koromban — folytatja özv. Wein Manóné — lettem Liszt Ferenc tanítványa. Három szezónban voltam szerencsés tanításán résztvenni. (Évkönyv 1883/4. 9. old.; Évkönyv 1884/5. 10. old.) Ezek az órák felejthetetlenek maradtak számomra. A Sugár-úti Zeneakadémia hangversenytermében, Liszt lakásának szomszédságában voltak az órák, hetenként háromszor. Mikor varázslatos alakja az ajtóban megjelent, mindig bizonyos meghatottságot éreztünk. Az órák élményt jelentettek számunkra. A világhírű mestert számosan keresték fel külföldről is. Köztük Richard Burmeister, Stradal, Lina Schmalhausen, Marie

Majewska stb. A magyarok közül Göllerichné.
— Voigt Gizella, Gáll Anna, Szendy Árpád,
Thoman István, Bauholzer Julia, Kramer
Ernesztina, Krivácsy Ilona, Neumann Gizella,
Varga Vilma, Müller Katalin, Rigó Anna,
Bahnert József, Kuliffay Izabella, Forster
Stefánia és Nobl Irén növendéktársaimra jól
emlékszem.

— Mindnyájan rajongással vettük körül
a mestert. Emlékszem, hogy ruhájára hullott
fehér hajszálait szedtük össze és tettük el em-
lékül.

— Liszt végtelen jóságos volt. Örömmel
hallgatta tanítványait, javított, sőt ő maga is
sokszor játszott és megmutatott a darabból
egyes részleteket, esetleg az egészet is elő-
adta. Csodálatos hangokat hozott ki a zon-
gorából. Áhitattal hallgattuk.

— Én 1884-ben megkaptam zongoramű-
vészi oklevelemet. Zongorából kitűnő, a zene-
szerzésből jeles s a karénekből jó osztályza-
tom volt.

— A Zeneakadémiát elhagyva, hangver-

senykörútra mentem. Tíz magyar várost jártam be, melyekben nemcsak anyagi, de szép erkölcsi sikereim is voltak. A közönségtől minden városban értékes ékszer-ajándékokat kaptam. A körút után hamarosan férjhez mentem . . . Ma már csak emlékeimnek élek, de azért a zongorát nem hanyagolom el egészen. Unokám gordonkázását szoktam zongorán kísérni.

Vaszilievits Olga most is feltűnően jól zongorázik. Liszt műveinek előadásában nála is megtaláltam azt a jellegzetes, átszellemült játékmódot, nemes páthoszt és a mű alázatos szolgálatát, mely minden Liszt-tanítványra ráragadt mesterétől és a legtöbbnek sajátjává vált.

Olvassuk el Bognár Ignác két levelét, melyek megvilágítják a zongorája mellett ülő Vaszilievits leánykát s megszólaltatják az érdekes, egyéni gondolkozású magyar muzsikust, — a nagyapát. Az első 1883 augusztus 15-iki dátum van, a másik néhány héttel későbbi lehet.

a)

„A zongora remek művésznőjének,
Olga kedves unokámnak.

Amint Emil (Vaszilievits Emil dr. az első magyar nyelvű „Operai útmutató“-k szerkesztője, Vaszilievits Olgának testvérbátyja volt) mondotta, hát te minden nap tíz órát zongorázol, — sok. Erős játszod sok zongorájába kerül édes Apádnak; képzelem, hogy le van már csépelve a zongorád, de azt is hiszem, hogy január óta — mióta nem hallottalak — óriási haladást csináltál. Most tehát tanuld be Thalbergtől a Mosé-fantáziát, mert nagyon briliáns darab és azonfelül kedvenc darabom.

Én mindig egyformán vagyok, se jobban, se rosszabbul.

Csókkollak, Papádat is, Mamádat is.

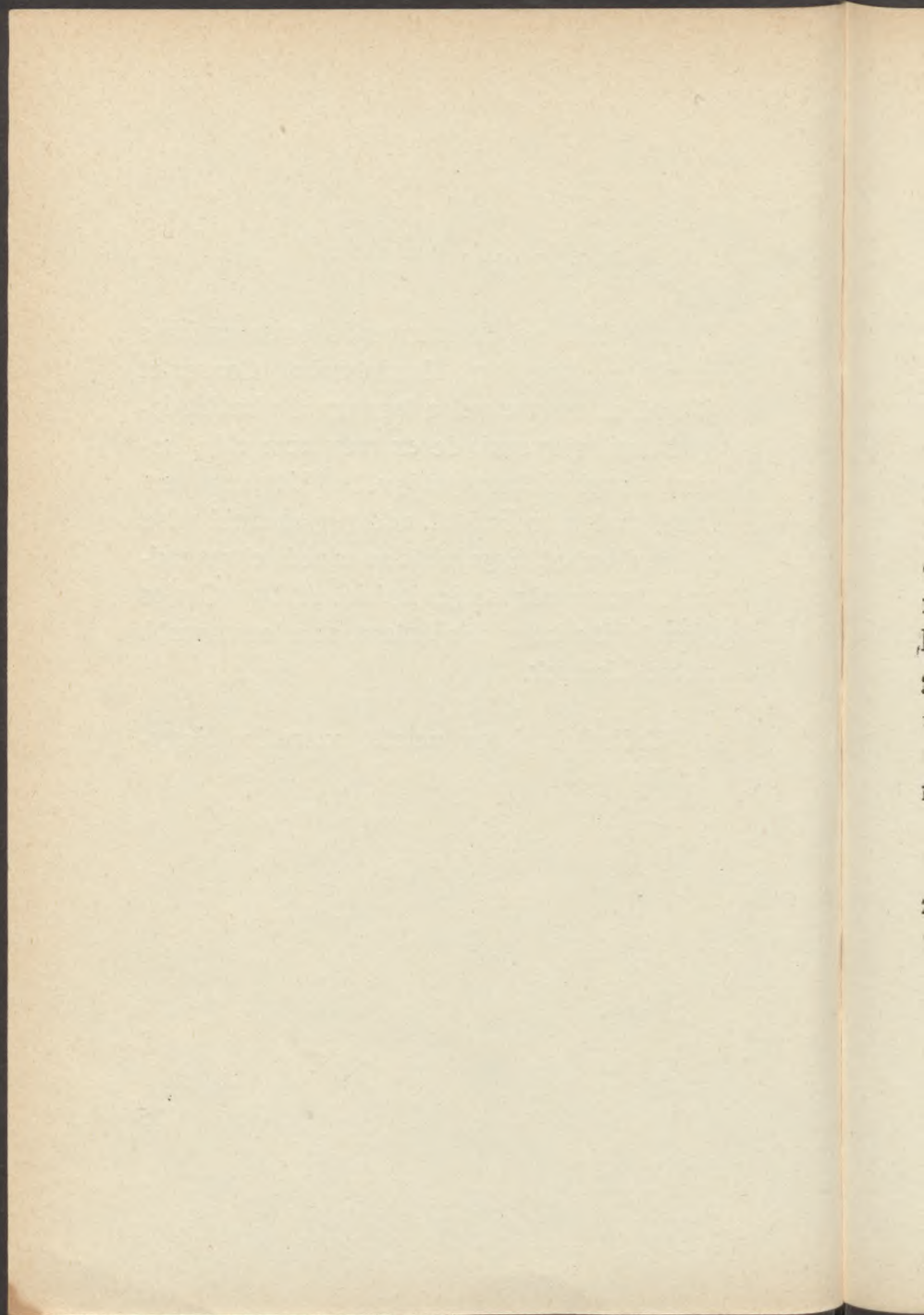
Isten veled: szerető Nagy-Apád.“

b)

„Kedves Olgám!

A svábhegyi Conzertre én is elmegyek s óhajtom, hogy a Mendelssohn Conzertet játszd el, mert evvel a legnagyobb hatást fogod eredményezni, de ez még nem elég, hanem Chopin Scherzóját is el kell játszani, ezt majd elvégezzem Emillel, addig gyakorold mind a két darabot. Egy hibát se engedj el magadnak, hanem rögtön javítsd ki. A Don Carlos Fantáziát sehogys ajánlom, ez a legrosszabb műve Lisztnek.

Csókollak, Isten veled, szerető: Nagy-
Apád.“

VOIGT GIZELLA

A Liszt-emlékév folyamán, július 6-án, rendkívül értékes Liszt-emlékkiállítás nyílt meg Budapesten, a Nemzeti Múzeum dísztermében. Ilyen gazdag és becses anyaggal egy ország sem rendelkezik, ami egyébként nem meglepő, hiszen Liszt Ferenc — a mienk. Félézer emléktárgy beszél itt Lisztről gondos, szakszerű csoportosításban. A kiállítás megnyitása ünnepies keretek közt ment végbe, melyen megszólalt Liszt zongorája (Chickering). Eleinte elfogódva, meghatódva, lassan mind világosabban, színesebben, csillogva, varázslatosan zengett, beszélt, sírt és dübörgött, zúgott a márványos terem falai közt, ugyanott, ahol valamikor Wagner és Liszt is szerepelt. Bűvölő hangulat hódította meg az ünneplő közönség százait. Éreztük, hogy valami ma-

gasztos érzés tartja fogva lelkünket, jó félszázad után ismét felemelkedtünk abba a ragyogó magasságba, amikor Liszt járt közöttünk s zongoráján prédikált a közönségnek, mint assisi Szent Ferenc a madaraknak (csakugyan, ime, hangzik a „Szentbeszéd a madarakhoz“) Ujra szólni kezd Liszt hangszere s jön-jön felénk a zongorakirály fehérfürtös, grandiózus alakja az egyik Petrarca-szonett (Esz-dur) magavarrta költői ruhájában . . .

Az önfeledt tapsokra Liszt hírneves, magyar tanítványa: *Voigt Gizella* áll fel a mester zongorája mellől. Királynői alak. Ünnepi fekete selyem ruhában. Felejthetetlen fej. Sűrű, hófehér, síma haj, értelmes, bölcs homlok, parancsoló, egyenes orr, okos beszédű száj, akaraterős áll és olyan régi tűzű, mindentlátó, mély két szem, amely egy évtizeden át mindig csak Lisztet nézte s melynek bogarában a mester csaknem láthatóan benneragyog.

Felejthetetlen jelenség!

Nemcsak Liszt magyar női tanítványai

közt az első — ő, hanem a mester összes nő-tanítványa közt a második, — mert Sophie Menter egyedülvaló volt a világ minden nő-zongoraművésze közt.

Voigt Gizellát csaknem egy fél évszázad óta nem ezen a néven ismeri a világ, de mi most inkább a multról beszélünk s Liszt-korabeli leányneveiken szólítjuk a tanítványokat. A köztudatban Göllicherichné az ő neve, mert August Göllicherichnek, a kiváló Liszt-tanítványnak, a mester kedvenc utolsó titkárának, a kitűnő dirigensnek, zongoraművésznek és kiváló zenei írónak özvegye. MűvésZRangját Göllicherichné néven őrzi és értékeli a zenevilág. Nő léte a „professzor“ címet régi megérdemelt kitüntetésként viseli, ami a németeknél, a professzorok hazájában is ritkaság. Zeneakadémiai irataink „Pászthoryné Rózsa Gizella, Pászthory-Voigt Gizella, majd Pászthory Gizellá“-nak említik, mert első férje Pászthory János előkelő származású magyar úr volt.

Voigt Gizella Bécsben született, 1858 június 16-án. Századokkal előbb Magyarországra szakadt német eredetű családból. Atyja, Voigt Aladár, Pozsonyban született (1823—1891). Huszárfőhadnagy volt, majd földbirtokos Kiskőrösön. Négy évig Bécsben a magyar „Hofkanzlei“ előkelő állású főhivatalnoka, majd Budapesten az Északkeleti Vasútak igazgatója. Lelkes, magyar érzésű, számottevő társadalmi egyéniség és feltűnő szép ember. Muzsikális volt, komponált. Édesanyja, Juretics Mária, nagyon jól zongorázott és szépen énekelt. Három leánygyermekük volt. Gizella sorrendben a második. A lányka zenei tehetsége már három éves korában feltűnt. Egy öthúrú epinetten mindent eljátszott, amit hallott. Mikor a család Grácban élt, elvitték hat éves leányukat az operába, ahol a *Márhá-t* adták. Egyszeri hallás után eljátszotta epinette-jén csaknem az egész dalművet. Másik alkalommal a *Granadai éji szállás* című opera eljátszásával csodálkoztatta meg szüleit és az ismerőseket. A csodagyermeket

nagyanyja tanította először zongorázni, aki kíváló zongorista volt, Beethoven összes szonátáját kóta nélkül tudta. Mikor a család Budapestre került, a tizenegy éves leánykát Proksch nevű zenetanár oktatta. Chopin etüdjait első látásra játszotta, aminek édesatyja igen örült, de nem akart csodagyermeket faragtatni leányából, kinek a babák és játékok mind unalmasabbakká váltak. Minden idejét zongorája mellett töltötte a kislány, aki Schiller és Petőfi költeményeihez különleges zenét komponálgatott, Főként Petőfit szerette megzenésíteni.

Tizenhat éves korában . . . (a többit elmondja ő maga a Zeitschrift für Musik 1936 júniusi számában.)

— A hetvenes évek elején, mielőtt abban szerencsében részesültem, hogy Liszt Ferenc tanítványa lehettem, nagyon ismert és becsült zenetanártól, Innocent Ferenctől, elsőrendű oktatást nyertem. Már sokat játszottam nyilvánosan, de mindig arra vágytam, hogy Lisztnél képezzem ki magam. Ezért apám tudta nélkül, de egyetértve anyámmal, felvételi

vizsgát tettem zongorából, elméletből, zene-történetből Erkel Ferenc professzornál, az Akadémia igazgatójánál. (Atyám nem akarta gyermeke sorsát a pódiumi élet viszontagságainak kitenni.) Felvételit tettem elméletből Volkmann Róbertnél, a nagy szimfónikusnál s az első félév után helyettesénél, Ábrányi Kornél-nál, a kiváló zenei írónál, a magyar zene-történetből, akik tanárok voltak a magyar királyi Zeneakadémián, melynek elnöke Liszt Ferenc volt.

— 1876. október 20-án érkezett Liszt Budapestre. Lakása az Akadémia koncerttermével összefüggött. A zeneteremben két Bösendorfer-hangverseny-zongora és egy Chickering-zongora állott. Ebben a teremben tartotta Liszt az óráit pesti tartózkodása alatt, éspedig háromszor hetenként 3-tól 6 óráig, de sokszor 7-ig. Liszt lakása (a Sugár-úton) három szobából állt, egy nagy hálószobából, melyben csak egy ágy, egy íróasztal és egy asztal volt. Ezen nemcsak étkezni, de komponálni is szokott. Ezenkívül elég nagy imazsámoly, rajta egy feszü-

let és a falon Beethoven képe. Íróasztalán Bülow képe állt, ki kezében az „Ideálok” című szimfónikus költemény vezérkönyvét tartotta, melyre Bülow ezt írta: „Sub hoc signo vici et nunquam vincere desistam” (Ez alatt a jel alatt győztem és sohasem hátrálok) — és később micsoda változás!

— A második szoba ebédlő volt, de a mester csak akkor használta, ha vendégei voltak, máskor a hálósobájában étkezett. A harmadik szoba, a szalon, előkelő benyomást tett, mert arisztokraták ajándékaival, csodaszép függönyökkel és nehéz bútorokkal volt berendezve. A szalon közepén Bösendorfer-zongora állt és a fal mellett egy kis gyakorló zongora halkán szóló húrokkal. A szalon díszre Menter Zsófiának, Liszt híres tanítványának, olajfestményű portréja volt.

— Mikor a növendékek a mester érkezésének hírére meghallották, természetesen óriási lett az izgalom. A növendékek közül kettőnek kellett bemutatkozni és Liszt előtt játszani. E kettő: Nobl Irén kisasszony és én voltam. Először Nobl kisasszony ját-

szott, éspedig Chopin b-moll Scherzoját, olyan gyors tempóban, hogy a mester nevetve a másik zongorához lépett és még gyorsabban vette a tempót, annyira, hogy a kisasszony nem tudta őt követni és abbahagyta a játékot. Liszt megjegyezte, hogy a mű helyes előadása nem a gyorsaság fokától függ. Mert a technika nem végcélja a művészetnek, hanem csak eszköze s ahol a szív és lélek nem működik közre, a legmagasabbrendű mű is száraz anyaggá süllyed.

— Aztán rám került a sor. Csodálatosképpen akkor nem tudtam, mi a lámpaláz. Elhatároztam, hogy a láthatólag izgatott mesternek jól és szépen fogok játszani. A Mignon-dalt választottam az ő átiratában. Mikor befejeztem, megkérdezte, kitől hallottam. Mondtam, hogy senkitől, mire csókra nyújtotta a kezét s felszólított, hogy még aznap jöjjelek el az órájára. Amint délután négy órakor félszegen kopogtattam a nagyterem ajtaján, melyen belül különböző országból származó, nagyszámú növendéket találtam, nem mertem az ajtótól beljebb menni. A mes-

ter ezt látva, barátságosan elém jött és a következő szavak kíséretében kézen fogott:

— Jöjjön csak, hogy megismertessem jövővendő társaival, — és mindenkinek bemutattott. Mielőtt még kijelölt helyemet elfoglalhattam volna, hirtelen így szólt:

— Kedves gyermekem, jöjjön ide, mutassa meg mindjárt, mit tud és játssza el még egyszer Mignont, amit délelőtt olyan szépen adott elő. — Igen megijedtem, hogy ennyi tanítvány előtt játsszam és ezt mondtam:

— Bocsásson meg, mester, nem tudtam, hogy játszani fogok és nem készültem. Nem szabad a legközelebbi alkalommal? Erre a mester:

— Kifogásokat nem szeretek, gyermek, aki hozzám jön, annak mindig el kell készülnie, tehát gyorsan munkára!

— Játshanom kellett. Játsoztam tehát és hamar elfeledtem a környezetemet, egészen a műnek szentelve magam. Egyszer csak hálom hátam mögött a mester hangját, amint valakihez beszél:

— Nagyszerű balkéz, nagyon jó, lelkes

előadás és briliáns ritmus. — Mikor befejeztem, a mester így szólt:

— Nagyon jól van, gyermekem, csak a művészetnél maradni, minden egyéb magától jön — és homlokon csókolt. Mindenki gratulált nekem, különösen Sophie Menter, akihez a mester, mialatt játszottam, az idézett szavakat intézte. Menter benső barátságot kötött velem, később Nürnbergben gyakran vendégem volt, hol sokszor játszottunk együtt, többnyire két zongorán.

— Szigorú apám előtt most már színt kellett vallanom. A mester megtisztelő fogadtatásától egészen átszellemülve, elmondtam neki mindent. Először nagy égháború tört ki, jó anyám ellen is a titkolózásért, aztán azt mondta, ő maga akar Liszthez menni s az ügyről nézetét kikéri. A mester nagyon csodálkozott s ezt mondta apámnak:

— Gratuláljon magának leányához. Annak ellenére, hogy nagy zongorista túltengés van, — ez 1876-ban történt —, a leánya sikerre fogja vinni. Engedjen neki bőségesen időt első tanulmányaihoz, a zene benne van.

— Senki el sem képzelheti, hogy az örömnék és köszönetnek micsoda érzése hatott át, mikor apám a mester fenti szavait elmondta s az igyekezetnek micsoda vágya, hogy a mester jóslásának megfelelhessenek. Azonnal egész más emberré váltam.

— Az órák tovább folytak, mindig élményszerűbbek és szebbek lettek számomra. Mikor a jóságos mester március végén rokonához, Liszt Eduárdhoz, Bécsbe utazott, hol a húsvéti ünnepeket minden évben töltötte és onnan hat hétre Rómába ment, — a búcsúzás nagyon nehezemre esett. Nagy űrt és elhagyatottságot éreztem. Húsvét után érkezett hozzám az Akadémia határozata, hogy a mester nekem ítélte a Liszt-stipendiumot és hogy júniusban menjek Weimárba. Ez nagy meglepetés volt és ugyanolyan kitüntetés, de az én legszigorúbb apám a weimári útba nem egyezett bele. Ezekkel a szavakkal fejezte be határozatát:

— Pesten is tanulhatsz, ha a mester októberben visszajön. Weimárba nem mégy, nagyon fiatal vagy és sok veszély fenyegethet.

— Semmi szó és semmi sírás sem segített, alkalmazkodnom kellett.

— Alig érkezett a mester július közepén Rómából Weimárba, írt Erkel igazgatónak, miért nem mentem én Weimárba? Erkel — sajnós — nem szólt nekem erről a levélről és azt írta Lisztnek, hogy eljegyeztem magam (ez nem volt igaz, Erkel egy elterjedt hírnek hitt). Erre így válaszolt Liszt: „Voigtnak nem szabad férjhez mennie, ő a művészetnek van felszentelve.“ Ezt a második levelet Erkel megmutatta nekem (a budapesti Múzeumban látható). Halálosan boldogtalan voltam, az életemet tönkretéve láttam, leültem, írtam és megmagyaráztam a szeretett mesternek a helyzetet, miért nem mehetek, bocsánatot kértem és ezer köszönettel visszaküldtem a 600 forintos stipendiumot, ami a weimári tartózkodásra szólt volna. Akkori hangulatomat nem tudom leírni. Végasztalhatatlan voltam. A jó mester nagyon kedvetlen volt, de — hála Istennek — nem éreztette velem, mikor ősszel újra Pestre jött, hanem előnyben részesített, ahol és amikor csak tehetette. A

gyakran tartott Liszt-matinékon mindig engem vettek elő és mindig kitüntettek. Az órákon, mikor a mester a zongoránál egy árnyalatot, egy frázist, egy motívumot elmagyarázott, nekem kellett mindjárt utána játszanom, amire így szólított fel:

— Gyermekeim, jöjjön ide, maga ért meg engem legjobban. — Megvolt az a szerencsés tulajdonságom, hogy minden zenét helyesen vettem át és megfelelően tudtam azt visszaadni. Ennek az adottságomnak köszönhettem, hogy Liszt különösképpen előnyben részesített.

— Idővel néhány olyan növendék került az órákra, kik protekcióval jutottak be, de a mester tanítására teljesen méltatlanok voltak. Egy ilyen protekciós tanítvány egy alkalommal egyik művét helytelenül adta elő. A mester olyan dühös lett, amilyennek én sohasem láttam őt. Így kiabált:

— Ez már mégis sok! hogy merészkedik ilyen tökéletlen tudással hozzám jönni!?, ki svindlizte be magát? — Ez a dühkitörés félelmetes volt. A máskor olyan jószágos mes-

ter hosszú ezüst haját borzolta s mint büszke, de megsebzett oroszlán járkált a teremben fel s alá. Inkább kiabálta, mint mondta:

— Ma hétfő van. Aki nekem szerdán Beethoven Appassionátáját nem tudja hibátlanul és kóta nélkül eljátszani, az mehet, hozzám többé nem jöhet!! — Mindnyájunkat ijedség dermesztett meg. Megszólalt Erkel direktor, megnyugtatólag beszélt a mesterhez:

— De mester, ezt csak Voigt tudja.

— Jó, — mondta a mester —, akkor a többi mind mehet és Voigt marad!

— A következő órán, szerdán a tizen-nyolc növendék közül rajtam kívül csak kettő jelent meg. A mester mindjárt a terembe léptekor így szólt hozzám:

— Játssza az Appassionátát! — Éjjelnappal tanultam, hiszen kevés időm volt hétfő este hét órától szerda délután négyig. Még ma is csodálkozom rajta, hogy a házban, ahol laktunk, fel nem lázadtak. Az egész szonátát kívülről játszottam. Dícséretül a mester

kétszer homlokon csókolt s így szólt a többiekhez:

— Ez az eredmény legyen példa, hogy kell cselekedni!

— Még sok érdekes dolgot tudnék elmesélni a kitüntetésekről, miket a legjóságosabb mester és a leglelkesebb ember mellett átéltem. De sok lenne. Csak egyik egészen rendkívüli élményemet említem még fel.

— Egy Liszt-hangversenyen, 1884-ben, Bülowtól hallottam először a mester h-moll szonátáját. A mű annyira meghatott, hogy másnap már zongorához ültem és elkezdtem tanulni. Két heti erős studium után elvittem a szonátát az órára. Az volt a szokás, hogy egyik tanítvány megkérdezte a másiktól, mit fog a mester előtt játszani? Mikor azt mondtam, hogy a h-moll szonátát hoztam, megjegyezték a többiek, hogy a mester ezt egyik tanítványától sem hallgatja meg. Végre belép a mester a terembe, mindenkit köszönt és kérdezi:

— Na, gyermekek, mit hoztatok magatokkal? — Erre bejön Spiridion, Liszt szol-

gája és bejelenti Leo Delibest Párizsból (1891-ben halt meg), aki csak tíz percig szeretne a mesterrel beszélni. A mester szól:

— Gyerekek, mindjárt visszajövök, addig szórakozzatok.

— Alighogy a mester eltűnt, leültem a zongorához és a h-moll szonátából a csodálatos „cantando espressivo“ (D-dur) részt játszottam. Egyszerre a mester az ajtón hirtelen bedugta a fejét:

— Ki játszotta ezt? — Felugrottam és feleltem:

— Én, mester.

— Jó, — felelte — majd később el fogja játszani. — Annyi irígy arcot soha életemben nem láttam együtt, mint akkor. — Néhány perc múlva a mester visszajött.

— Tehát a szonátát, — mondta, felém intve.

— Elkezdtem, mind jobban belemelegedtem a mű átérzésébe és észre sem vettem, hogy a mester nem szakított félbe. A fuga előtt gyors pillantást vetettem a mesterre, aki közvetlenül mellettem állt összetett kezek-

kel és láttam, hogy két kövér könnycsepp gurul le arcán. Ez az én lelki hangulatomat méginkább emelte, mikor befejeztem, a mester átölelt és reszkető hangon így szólt hozzám:

— Köszönöm magának . . . — kezei jéghidegek voltak. Nyilván összes átélései keresztlütfutottak emlékezetén, amiket a mű megírása folyamán érzett. Aztán végigsímította kezével homlokát, szemét, elkezdett élenken tapsolni és a néma tanítványokhoz így szólt:

— Na, gyermekek, ez nagyszerű volt, tapsoljatok erősen tetszésetek nyilvánításául. — Aztán megkérdezte tőlem, kitől hallottam a szonátát?

— Bülowtól, mester, — mire ő elutasító kézmozdulattal ezt a két érthetetlen szótagot mondta:

— Ach-pach . . .

— Bülowot Liszt-koncertje után én üdvözöltem s neki a Liszt-tanítványok babérkoszorúját átnyújtottam. Erre köszönetül arcképét a következő ajánlással adta nekem: „Voigt Gizella kisasszonynak Liszt nagymes-

ternél legfiatalabb tanítvány-társának legidősebb tanítvány-társától: Bülow Jánostól. Baráti emlékezéssel Budapestre, 1884. február 14. — Meiningen, 1884 április 23.“

— Minthogy művészetemet asszony körében is ápoltam, továbbra is látogattam a mester rendkívül értékes óráit. Abban a kiüntetésben is részesültem, hogy a mester lakásomon meglátogatott és új Bösendorfer-zongorámat hat „Consolation“-jának eljátszásával felszentelte. Magasztos órák voltak, amik sohasem térnek vissza és engem emlékezésemben minden földi fölé emelnek. Az én világom Liszt volt és halálomig az marad!

— Mikor a mester áprilisban Budapestről elútazott, arcképével és a következő ajándékkal tisztelt meg: „Pásztory Gizella asszonynak legbarátságosabb tisztelettel, Budapest, 1885 — Liszt Ferenc.“

— Mikor a mester legidősebb, Gizella nevű leányomat, aki akkor egy éves volt, látta, nevetve így szólt:

— Tehát ópusz 1! — és a gyermeket szemén és száján megcsókolta. Ez a génius

csókja volt, mely a művészet útján kísérte gyermekemet. Mikor Gizella tizenegy éves korában Rubinstein Antal előtt játszott, aki átutazóban Nürnbergben vendégem volt, az orosz mester ezt mondta neki:

— Hiszen te az én konkurrensem vagy — és dicsérte tónusát, technikáját, főként kifejező játékát. Sgambatinak egyik preludiumát játszotta a gyermek, amelyet Rubinstein nem ismert s amitől el volt ragadtatva.

— 1885-ben végre szabad volt az út Weimár felé. Azonnal írtam a mesternek s megkérdeztem, hogy érkezésem kellemes-e, mire sürgöny érkezett: „Örömmel várom.“ A jó mester erre az összes vonatokat, melyekkel Budapestről Weimárba utazhattam, pontosan kiíratta, lakást vett fel számomra, minden lehetőt elrendelt javamra és egy második sürgönyt küldött: „Szívből örülök, minden előkészítve, jó utat kíván Liszt Ferenc.“

— Mikor a vonatom Weimárba befutott, fogadtatásomra az egész Liszt-kolónia összegyűlt a pályaudvaron és viharosan köszöntött. A mester szolgáljával illatos rózsákat

küldött nekem a pályaudvarra. A szolga átvette podgyászomat s mindnyájan elkísértek a mester által választott lakásba, mely a „Hofgärtnererei“-al szemben fekvő villában volt. Az a lakás, hol előbb Meyendorff bárónő, a mester barátnője lakott. Tehát gyorsan kipakolni, átöltözködni és a mesterhez. Éppen leckedélután volt. A mester megölelt és megcsókolt, összes növendékeit bemutatta nekem, kik közt több olasz, angol, finn, amerikai, bécsi, hollandi stb. volt. Egy magas fiatalember is megjelent a többiek közt, hosszú hajjal. Zavaromban nem értettem minden nevet és őt is orosznek tartottam. Göllerich volt a fiatalember, kit először láttam s aki azt mondta nekem, hogy ilyen fogadtatást, amilyenben én részesültem, még nem ért meg a mester mellett. Gille, udvari tanácsos, Liszt barátja és fő ceremónia-mestere, szintén oda volt rendelve, ki a mestertől azt a rendelkezést kapta, hogy nekem a legjobb zongorát, zongoraszéket és zongoralámpát rendelje lakásomra. Röviden, minden módon kitüntettek. Sokat játszottam. Az első órán az Esz-

dur zongoraversenyt, második zongorán Van der Sand, kitűnő holland zongorista, kísért. A mester többször megjegyezte:

— Nagyszerű, egészen rendkívüli . . .

— A második órán a nagy Koncert-szólót; Schumann Szimfónikus Etüdjait a mester berlini tanítványával, Martha Remerttel két zongorán, de uniszonóban; a következő órákon a Liebestraumot; két Petrarca-sonettet; Liszt ragyogó variációit a „Weinen, Klagen“ kantáta első tételének „basso continuo“-jára; az Á-dur zongoraversenyt és a mester B-A-C-H preludium és fugáját. Erős műsor négy hétre, mert ennek elmúltával haza kellett utaznom.

— Mikor a mestertől elbúcsúztam, könyvek gurultak arcomon. Ő a pesti őszi viszontlátással vigasztalt és egy weimári művész festményével tisztelt meg, mely a „Hofgärtneri“-t ábrázolta. A képre ezt írta: „Pászthoryné asszony gyakori viszontlátására a weimári Hofgärtneri-ekben, Weimar, 1885 augusztus.“ A búcsú Weimártól rendkívül nehezemre esett, nem sejtettem akkor, utolsó

weimári búcsúzásom volt. Az egész Liszt-kolónia összegyűlt ismét a pályaudvaron. Virágokat dobáltak a szakaszomba. Utolsó percben a mester is megérkezett szokott egyfogatuján és úti eleségül finom bonbonjaival ajándékozott meg elragadó kis kosárban, melyet még most is őrzök. Erről a helyről, Weimárból, ahol még a levegő is művészettől terhes, csodálatos emlékezősekkel és nehéz szívvel hagytam el a mestert és a kedves kollégákat.

— Liszt 1885 októberében azt írta nekem, hogy a hónap végén Pestre jön, de ebben az évben nem marad olyan sokáig. Én a pályaudvaron vártam őt és elkísértem virágokkal gazdagon feldíszített lakásába, aminek láthatóan örült. Említette nekem, hogy Göllicher és Stavenhagen a közeli napokban érkezik. Ez Göllichernek első tartózkodása volt Pesten.

— Göllicher gyakran járt hozzám a mester beleegyezésével, aki többször mondta neki:

— Ezt az asszonyt magának szántam.

Muzsikális, lelkes és szellemileg rokon magával. — Emlegette ezt nekem Göllicher s mint-ha a jóságos mester felettünk örködött volna és áldását adta volna ránk, eljegyeztük egymást 1889 januárjában, Bécsben, hova 1886 őszén anyámmal és három gyermekemmel átköltözködtem. Bécsben sokat muzsikáltam Göllicher-el együtt, többször koncerteztünk együtt két zongorán.

1886 nyarát a szép Gmundenben töltöttem, hol a mester megbetegedéséről szóló hír lesújtott. Legszívesebben azonnal Bayreuthba siettem volna, ahol ő akkor tartózkodott. Mikor naponkénti érdeklődésemre az a válasz jött, hogy igen rosszúl van, oda akartam utazni, de második kislányom, Pálma, megbetegedése miatt nem mehettem. Augusztus elsején jött a távirat, hogy a mester július 31-én, éjjel fél 12 órakor, hosszas vívódás után drága szemeit örökre lehunyta.

— Az ijedségtől és gyásztól egészen apatikussá váltam, csak egyet éreztem, hogy az én jó génuszom, legmagasabb ideálom

örökre eltűnt. De szellemi közelségét ma is érzem — ötven esztendő után.

*

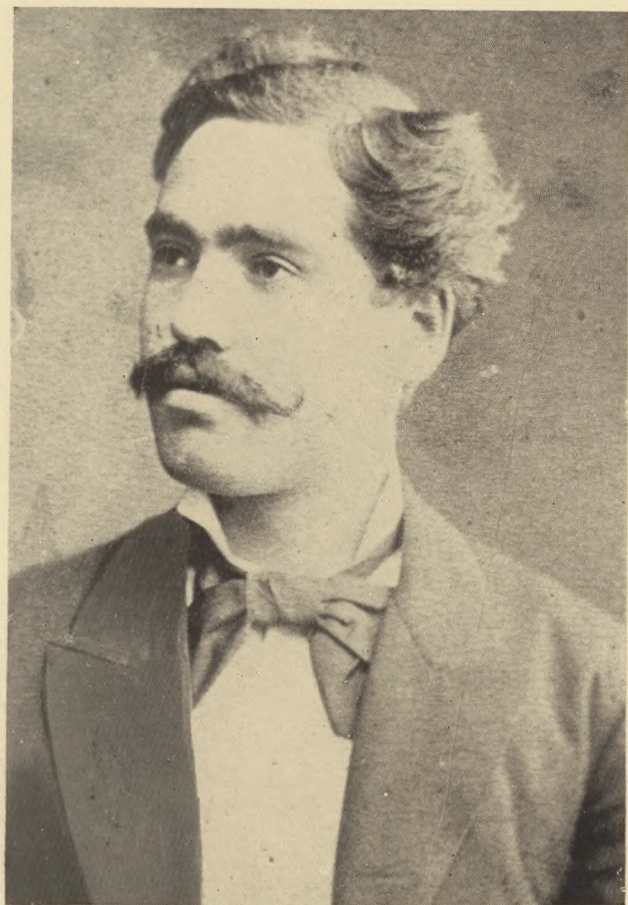
Voigt Gizella nevével csaknem tíz éven át találkozunk a Zeneakadémia Évkönyveiben. Első feljegyzés róla, hogy az 1878/79. tanév zongora osztályainak növendékei közül dícséretet kapott. Az 1880/81. tanévben elnyerte a Liszt-ösztöndíjat. 1881-ben („az orsz. magy. kir. zeneakadémia évi nyilvános vizsgáinak Sor- és napirendje“) Volkmann Róbert tanár (ellenpont, zeneszerzés) növendékei közt szerepel. Az 1883 február 16-i „zeneestély“ műsorának zárószáma a *Rákóczi-induló* volt Liszt Ferenc átíratában 2 zongorán 8 kézre, melyet „*Pászthory-Róza Gizella assz., Krivácsy Ilona, Krautwald Jozefin k. a. és Juhász Aladár úr (Liszt Ferenc tanítványai)*“ adtak elő. Ugyanezen évi március 15-i „zeneestély“-en Rubinstein „*Ach wenn es doch immer so bliebe*“ című dalát adta elő *Pászthory Rózsa Gizella asszony* Liszt átíratában.

Az akadémiai hiányosan szerkesztett Évkönyvek aránylag kevesebbet foglalkoznak Voigt Gizellával, mint kortársaival, holott Liszt leveleiből, a volt tanítványok beszédeiből s a kiváló művésznő közreadott emlékezéseinek adataiból kétségtelenül megállapítható, hogy Liszthez budapesti nőtanítványai közül legközelebb állott Voigt Gizella. Még a Hal-téri Zeneakadémiában kezdte tanulmányait. Valószínűleg 1881-ben kapott oklevelet, de azután is eljárt Liszt leckéire, sőt Weimárban is kint volt a mesternél. Ilyen húzamos ideig egyetlen magyar tanítvány sem élvezte a mester oktatását.

Voigt Gizella tanítói és művészi pályafutásának körvonalait kell még megmutatnunk.

Liszt első életrajzírójának s tanítványának, Lina Ramannak és Ida Volckmannak a múlt század utolsó évtizedeiben híres zeneiskolájuk volt Nürnbergben, melyhez Erlangenben, Ansbachban és Fürthben filialék tartoztak. Lina Ramann Voigt Gizella férjének, August Göllerichnek, adta át az iskolát, melyet Liszt

és Bülow is többször meglátogatott volt. Göllerichné 1896 óta mint igazgató, tizenöt éven át vezette az iskolákat, míg férje a linzi konzervatórium igazgatását vette át. Aztán ő is Linzbe költözött s ma is ott él. Sokat hangversenyezett Bajorország és Poroszország városaiban, Bécsben és Münchenben évente sorozatos Liszt-hangversenyeket adott. Magyarországon, ahol fiatalságának húsz évét töltötte el, családi körülmények miatt évtizedek óta — ez év tavaszáig — nem hangversenyezett. Bámulatos fizikai és szellemi erők birtokosa a 78 éves Nagyasszony, kinek neve az élő legnagyobb Liszt-tanítványok (Sauer, Lamond, Weingartner, Thomán) közt tündöklök.

Bahnert József

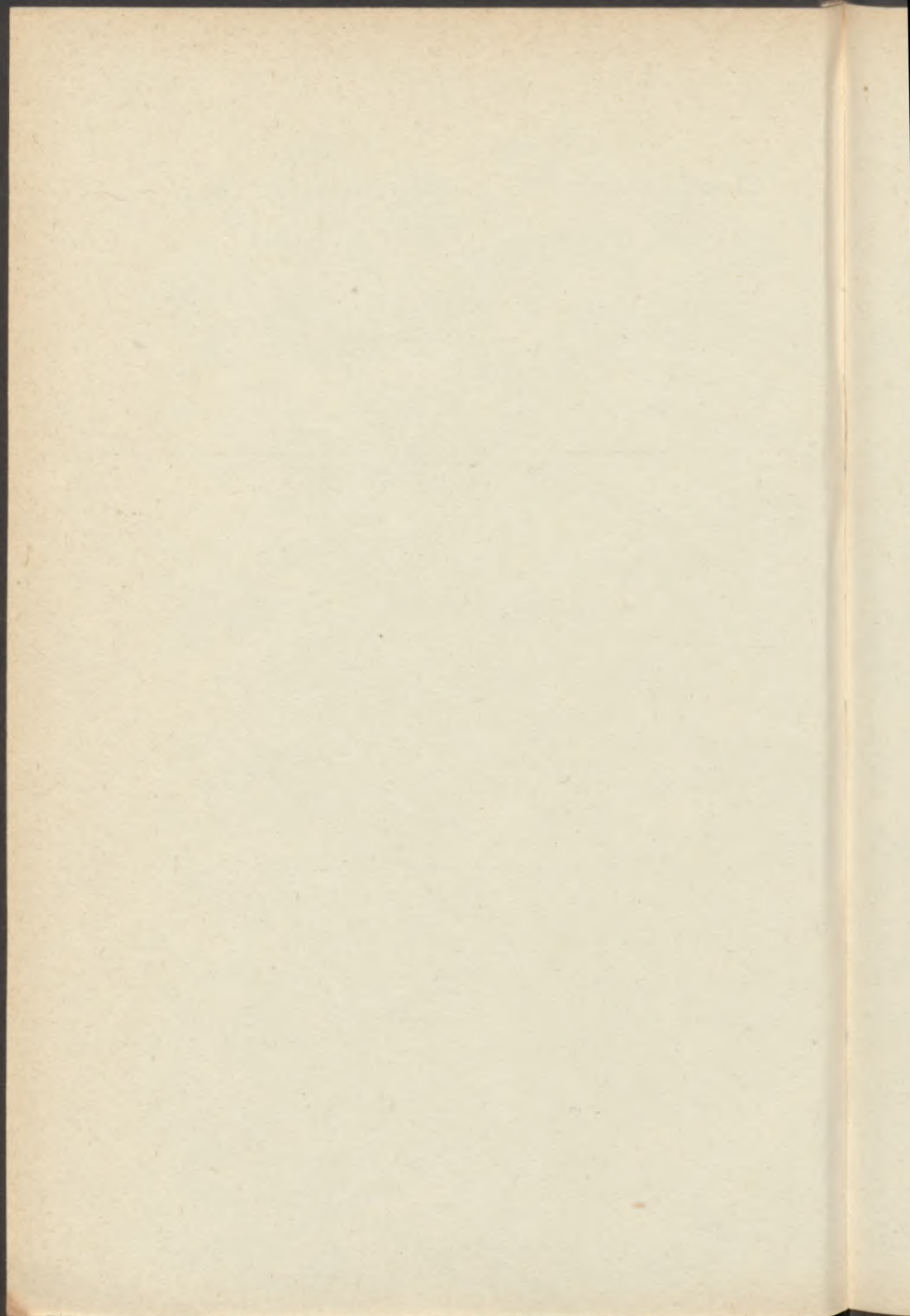
Fiatalkori arcképe

(Kozmata felvétele)

Liszt Ferenc élő magyar tanítványai

Férfiak

BAHNERT JÓZSEF

Az Országos m. kir. Zeneakadémia legrégebb, 1882/3. évi Évkönyvének legelső oldalán már találkoztunk Bahnert József névvel. Először a felsorolt Liszt-tanítványok közt s néhány sorral lejjebb zenekiséretes zongoraversenyéért és szorgalmáért az Évkönyvben való nyilvános dícséretre érdemesített növendékek sorában. Bahnert Józsefet Liszt haláláig mindig megtaláljuk a mester magyarországi pedagógiai működésével kapcsolatban. Neve a magyar zeneéletben 62 éven át mindmáig ismert és elismert. Bahnert nem itt született, de ennyi időn keresztül a magyar zene-kultúrát szolgálja, tehát testestől, lelkestől magyarnak számít.

Születési helye: Nápoly, éve: 1859 december 29. Atyja, Giovanni Bahnert, londoni egyetemi tanár volt, híres vegyész. Dédapja,

John Bahnert, angol tábornok, történelmi alak, Waterloo-nál esett el. Bahnert József anyja, de Giordano Carola, ősrégi sziciliai családból származott. Bahnerték évekig Nápolyban és Rómában laktak. Fiuk kisgyermek korában sokat járt a római Szent Péter-templomba, hol a gregorián énekekben talált nagy gyönyörűséget. E római templomban többször látta Lisztet s áhitattal nézte a hírből már ismert mester rendkívül alakját.

A Bahnert-család később Görzbe költözött, majd Budapestre, hol a 18 éves ifjú a Nemzeti Zenede növendéke lett. A Zenedéből a Zeneakadémiára ment át, hol 1883-ban a zongora főtanészak negyedik osztályát elvégezte. Azok közül a kevesek közül való, akik zeneakadémiai tanulmányaikat a „Hal-téri“ Zeneakadémiában kezdték. Végbizonyítványában a zongora: jeles, tanára Erkel Ferenc; zeneszerzés: jó, tanára Nikolits Sándor. A bizonyítvány jegyzetében ezt olvassuk: „Magasabb kiművelésre Liszt Ferenchez volt beosztva.“ Az igen tehetséges, nyugtalan szellemű ifjú Erkeltől mindig Liszt szárnyai alá

kíváncsozott, amit Erkel nem látott szívesen. Érdekes, hogy több mint félszázad után is zavartan szabadkozik az öregúr ettől a témától a „nagy Erkelre való tekintettel“, — ahogy ő mondja.

Egy napon Bahnert beállított Liszthez, kérte, hallgatná meg játékát. A mester „Lammermoori Lucia“ operaátiratát játszotta el oly hatással, hogy azonnal felvette tanítványai közé. Évekig járt Liszt óráira (Évkönyv 1882/3, 9. oldal). Weimárba is hívta pesti tanítványát a mester, de Bahnert anyagi és családi okok miatt nem mehetett. Bahnert Lisztnek mindig kedvelt embere volt. Vele mindig olaszúl beszélt, „cavallieri“-nek szólítva kedvelt tanítványát.

Bahnert Liszt halála után rövidebb ideig zongoraművész volt, majd a zeneszerzésre adta magát. Első önálló hangversenyét 1886-ban tartotta a Vigadóban. Az ország nagyobb vidéki városaiban is hangversenyezett. Műsoraik kizárólag Liszt alkotásai szerepeltek.

Bahnert József testvérébátyja (Giovanni)

szintén zenei pályán működött. Tehetséges ember volt. Kiment Párizsba s ott nyoma vészett. Ez a Bahnert nem ismerte Lisztet.

Bahnert József színpadi, zenekari, egyházi műveket, zongoradarabokat és dalokat írt. A m. kir. Operaházban két operáját játszották: a *Csempészek* című 2 felvonásos dalművét, Káldy Gyula igazgatósága idején (1900. március 17.) s a *Jégvirág* című 1 felvonásos operáját, melynek bemutató előadása 1922. május 12-én volt. A *Csempészek* szövegét egy Bari-ból való hajóskapitány, Carlo Luigi Villa írta, Radó Antal fordította. Őt előadást ért meg. Méltatlanul került le a műsorról, mert vezérkönyve tehetséges munka. A *Jégvirág* szövegét Berczik Árpád írta. Három előadást ért meg. Operettjei: *A granadai vőlegény* (Népszínház 1905), *A császárnő*; balettjei: *Mária Antoinette*, *A varázstükör*.

Bahnert József egész életén át széleskörű zenepedagógiai munkásságot fejtett ki. A 77 éves öregúr jelenleg az Állami Polg. Isk. Tanárképző Főiskola nyugalmazott zenetanára.

FORRAI SÁNDOR

Budapest zenei életében évtizedeken át szerepet játszott, zenei szakembernek számít ma is, kinek véleményét öregek és fiatalok meg szokták hallgatni, mert finom ítéletű, jó muzsikus, ki az utolsó félszázad minden zenei eseményének részese volt. Mindenütt ott láttuk, ahol magasabbrendű zenét találtunk. De ő ennél is több: művész, akinek ezt a rangját két olyan tekintély fémjelezte, mint Liszt és Gobbi Henrik. A közönség is mindig elismerte. ha néha-néha elébe állott. Ilyenkor nagy sikerei voltak, melyeken ő lepődött meg legjobban, mert a művész külső babérait sohasem pályázott. Hírnévre nem vágyott s a művészettel járó fáradságot, robotot és izgalmakat nem vállalta. A polgári jólét biztos medrét kereste meg, melyben művészlelkének lángját elaludni nem engedte.

Zongoraművészetét magának tartotta meg. Azokat a műveket játszotta egész életén át, amelyekben kedve telt s ma is azt zongorázza, amit szeret. Művészete — a fényűzése. Ennek a ritka lelki harmóniának a titka szelíd zárkózottságában és lényének feltűnő szerénységében kereshető. Minél nagyobb művész valaki, annál szerényebb. Bizonyára benne is van művészi önbizalom, de annak megnyilvánulását még soha senki sem látta

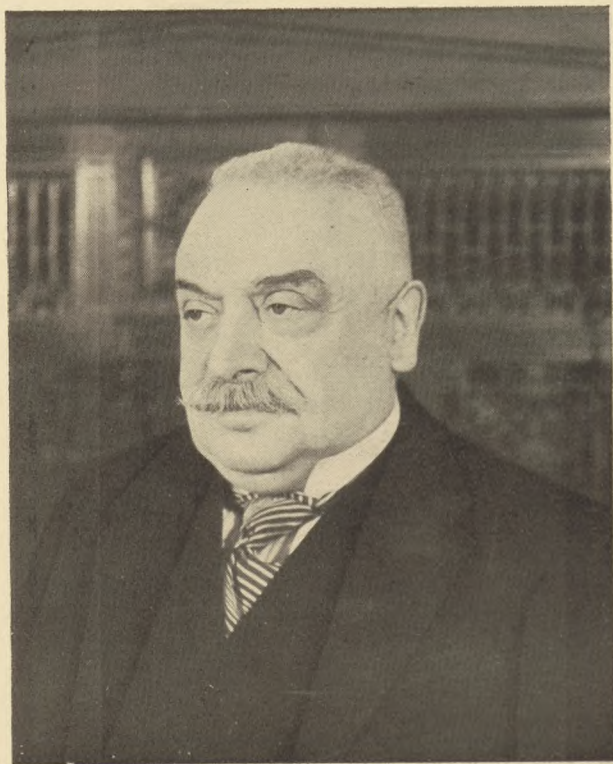
Forrai Sándor szerénységében odáig megy, hogy nem tartja magát igazi Liszt-tanítványnak, mert nem volt beiratkozott tagja a tulajdonképpeni Liszt-osztálynak s szerinte csak az ilyenek tarthatnak számot erre a magas megkülönböztetésre. Ha tudná Forrai, hányan dicsekedtek sokkal kevesebb jögon Liszt zongorájának közelségével, mint amennyi értéket ő hozott el a mester hangszere mellől . . . Forrai Sándort, — a zeneakadémiai Évkönyv, (1885/6, 10. oldal) tanúsítja, — a nagymester 200 forintos „Liszt-ösztöndíj“-jal tüntette ki, melyet tetszése szerint és mindig sajátmaga adományozott.

Forrai Sándor

Liszt-tanítvány korában

(Goszeleth felvétele)

Forrai Sándor

Ez az egy adat is igazolja jogos érdeklődésünket Forrai iránt. Ezenfelül Forrait Liszt óráira beengedte, néhányszor meghallgattas mikor az ifjú édesatyjával a mestert lakásán felkereste, hogy az ösztöndíjat neki megköszönje, Liszt meghívta őt Weimárba tanítványai közé. Atyja beleegyezett, de arra kérte Lisztet, hogy fia az érettségit előbb letehesse. A weimári út örökre elmaradt, mert Liszt Ferenc azon a nyáron az örökkévalóságba költözött. Ősszel, a mester születésnapjának évfordulóján, a Zeneakadémia először tartotta meg azt a Liszt-hangversenyt, mely azóta is minden évben kimagasló dátuma az Országos m. kir. Zeneművészeti Főiskolának. A gyászbaborult Zeneakadémia Liszt-émlékhangversenyének műsorán a nagymester legértékesebb zongorakompozícióját, a fausti vívódás remekművét, a h-moll szonátát, az intézet akkor legtehetségesebb növendéke: Forrai Sándor adta elő.

Forrai neve az Évkönyvek lapozgatása közben mind figyelemreméltóbbnak tűnik fel. Az első Évkönyv (1882/3) legelső oldalán

„előmeneteléért“ már a nyilvánosan megdicsért tanítványok közt szerepel. Másodéves korában, az 1884 június 15-én tartott vizsgálati hangversenyen Bach súlyos „Kromatikus Ábránd és Fugá“-ját játszotta. Negyedéves korában, az 1886 április 19-én tartott hangversenyen Tausig: „Fisz-dur hangverseny-tanulmány“-át adta elő, mely annyira nehéz és hálátlan zongoradarab, hogy a magyar zeneélet utolsó félszázadában talán csak egyszer állt műsoron (Emil Sauer). Forrai utolsó vizsgálati hangversenyén (1886 jún. 20) Beethoven „Kreutzer-szonátá“-jának zongorapartiját játszotta (hegedű: Waldmann Albert) s a hangverseny zárószámaként a „Paganini—Liszt: Változatok“at. Az Évkönyvvek igazolják, hogy Forrai Sándornak mindig minden osztályzata: kitűnő.

Ez az önmagának termett tehetség olyan családból származott, melyben a zeneművészetet nagy becsben tartották. A jómódú Forrai-házban a magyar és külföldi művészek jelesei csaknem mind megfordultak. Buda-

pesti szép lakásuk a házi zenélésnek egyik bölcsője volt.

Forrai Sándor a Hajdu-megyei Nádudvaron született, 1868 július 31-én. Apja Forrai Henrik földbirtokos, naturalista zongorázó, aki házasember korában a hegedűre adta magát s Gobbi Alajostól, az érdemekben gazdag hegedűpedagógustól, rendszeres órákat vett, hogy később részt vehessen a házi kamarazenében. Édesanyja, Karpeles Franciska, kitűnő zongorista, lelkes muzsikus, aki egész családjával megszerettette a zenét. Forraiéknek hat gyermekük volt. Mind fiú, Sándor a legidősebb. Öccsei közül Miklós ismert operettkomponista s András Popper-tanítvány volt. A kis Sándort először a velük egy házban lakó Guttenstein Ernesztina zongoratanárnő tanította. — Ugyanebben az időben pár hónapig a Nemzeti Zenedébe járt, Bartay osztályába. — Mintegy kétévi tanulás után Gobbi Henriktől vett otthón magánórákat. Tíeznhárom éves korában felvették a Zeneakadémiába, hol a kitűnő Gobbi Henrik osztályába került.

Gobbi a Zeneakadémián Lisztnek jobbkeze volt, ezenfelül bizalmasa, barátja és némely művészeti munkájában segítőtársa. A mester őt mindig megkülönböztetett szeretetében tartotta. Egyszer Gobbi Rómából Lisztől egy gyönyörű művű kameát kapott, melynek drágakőfelületét a mester nagyszerű arcképe domborműként díszíti. Ezt az értékes Liszt-emléket halálos ágyán Gobbi ezekkel a szavakkal ajándékozta Forrai Sándornak: „Tanítványaim közül az erre legérdemesebbnek“ . . . Megható az a szeretet, mellyel a tanítvány tanáráról beszélt, mikor a kameát megmutatta. Értékesebb Liszt-emlék ma aligha található magánkézben.

Forrai zeneakadémiai évei alatt az evangélikus gimnáziumot is elvégezte, majd a József-műegyetemen nyert építészeti diplomával előbb tanára, Czigler Győző, később Lechner Ödön irodájában dolgozott, aztán a székesfővároshoz került s műszaki tanácsosként ment nyugalomba.

Az agglegényélet sivárságát zongorájának hangjával otthonától távol tartja.

*

Liszt romantikus lényéhez egy vonás.

— A Sugár-úti Zeneakadémia épületének első emeletén lakott Liszt, a második emeleten Erkel s a harmadik emeleten tantermek voltak. A Gobbié is a harmadik emeleten.

— Folyik az óra — beszéli Forrai — s egyszerre belép a terembe Liszt. Váratlanul. Kezében gyönyörű kamélia-csokor, melyet valószínűleg útközben kapott valamelyik tisztelőjétől. Kíséretében a tanárok: Erkel, Ábrányi, a többiekre nem emlékszem. Csendes ijedelem fogott el mindnyájunkat. Mi lesz itt? . . . A mester szólt Gobbinak, hogy folytassa az órát. Én ültem éppen a zongoránál s a Paganini-Változatok volt soron a mester átiratában. Gobbi intett, hogy játsszam. Liszt a zongorához mellém ült s figyelt. Minden variáció után megállított, beszélt a műről és utasításokat adott. Milyen felsülés és szégyen lesz ebből, futott át agyamon, hiszen a mester minduntalan megszakítja játékomat. Egyszer mégis elérkeztünk a végére s Liszt a kezében tartott kaméliák közül egyet a gomb-

lyukamba tűzve (még most is megvan valamelyik skatulyában), ennyit mondott:

— Bravó, monsieur! . . . Szinte szédelegtem, nem tudtam mire vélni a történeteket. Utánam még meghallgata egyik osztálytársamat, már nem emlékszem kit, csak azt tudom, hogy Chopin valamelyik etüdjét játszotta s őt a mester nem állította meg. Azán leült ő maga a zongorához s eljátszotta ugyanazt a művet, úgy, hogy azt elfelejteni soha, de soha sem lehet . . . Pedig ez életének utolsó évében volt . . .

— Kezébe véve a kamélia-csokrot, nekünk búcsút intett s kíséretével elvonúlt, mint valami különös látomány . . . Gobbit magával vitte, aki odaszólt nekünk, hogy az órát felfüggeszti, de várjuk meg őt.

— Mintegy háromnegyed óra múlva jött vissza drága tanárom. Egyenesen hozzám lépett, megrázta a kezemet s örömteljes arccal mondta:

— Gratulálok. megnyerte a „Liszt-ösztöndíj“-at! Ez volt az utolsó „Liszt-ösztöndíj“, amelyet maga a mester adományozott.

MÁRKUS DEZSŐ

A magyar zeneélet egyik kiválósága. Mindenki ismeri és értékeli, de *kevesen tudják róla, hogy Liszt-tanítvány.* Már arra sem sokan emlékeznek, hogy a Népművelési Központ volt igazgatója, a Városi Színház főzeneigazgatója és az Operaház kiváló volt karmestere: valamikor jelentős zongoraművész volt. Fiatal korában sok külföldi sikert aratott hangszerével s mint a bécsi konzervatórium növendéke, Beethoven-ösztöndíjat nyert és ugyanakkor Bécs városának zenei stipendiumát élvezte, ami nagy kitüntetésnek számított, főként azért, mert magyar ember létére kapta meg.

Márkus Dezső Pesten, 1869-ben született. Iskoláit itt végezte. Négy Márkus-fiú járt egyszerre a Kálvin-téri református gimnáziumba, kikből mind neves ember lett. Márkus Dezső

előbb ismerte a kótát, mint a betűt. Öt éves korában kezdett zongorázni. Tanára hat éven át Keresztély Sándor, a későbbi ismert zongoragyáros. Csodagyermek volt. Azok a Liszt-tanítványok, kik vele együtt jártak a mester óráira, így emlékeznek reá. Liszt budapesti óráin ő volt a legfiatalabb.

Tizenegy éves korában, 1881-ben, iratkozott be a Zeneakadémiára. Az intézet 1882/83-as Évkönyve II. évesnek említi, mikor is a záróvizsgán Scarlatti d-moll szonátáját adta elő, melynek eljátszásáért Liszt megcsókolta. Három akadémiai osztályt járt, tanára Gobbi Henrik volt. Osztályzata zongorából: kitünő.

Liszt előtt először Bach d-moll koncertjét játszotta. A mester a másik zongora mellett ült s *ugyanazt a versenyművet* vele együtt végigzongorázta. Kiemelendő, hogy Liszt ezzel a tanítási módszerrel gyakran élt. Márkus említi, hogy ez a metódus az ő idejében a bécsi konzervatóriumban is általános volt.

Liszt Márkus Dezsőt, a gyermeket, többször játszatta óráin és mindig kedvesen becézte.

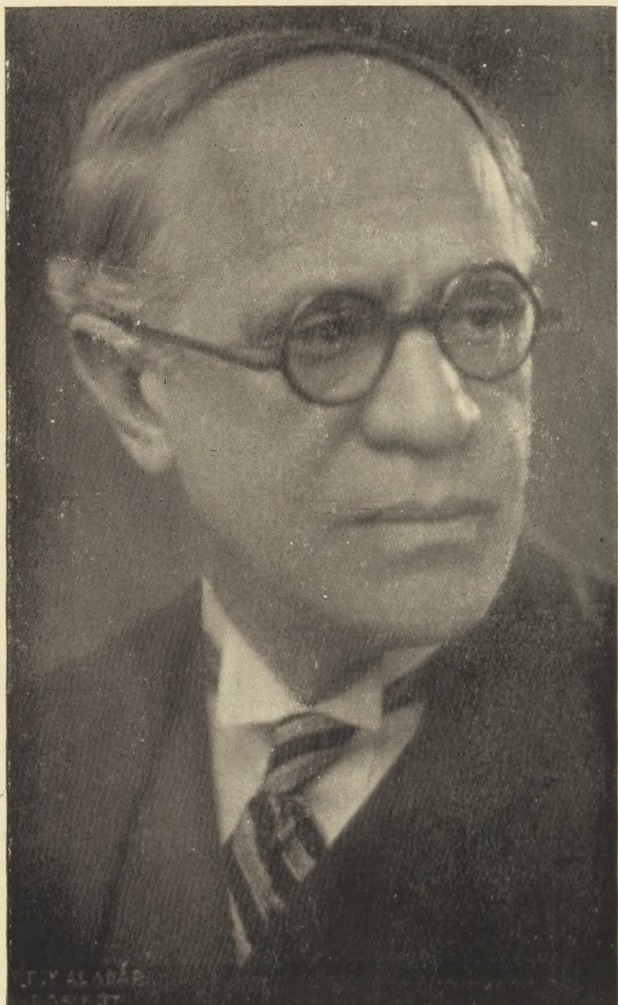

Márkus Dezső

Liszt-tanítvány korában

(Kalmár H. M. felvétele)

Márkus Dezső
(Székely Aladár felvétele)

— Emlékeim Liszt Ferencről — mondja Márkus Dezső — annyira összefolynak gyermekéveim emlékeivel, hogy csak nehezen tudom különválasztani. Legerősebben az él bennem ma is, hogy: félttem tőle. Tudtam természetesen, hogy milyen nagy művész, örömmel is tanultam tőle, de képzeletemben, mint egy „óriás“ élt. Megjelenése lenyűgöző volt és a kis gyermek mindig remegve ment fel a lépcsőn órára, de ha szembetalálkozott az óriással, annak szelíd tekintete mindig elfeledtette vele ezt az érzést. Csókra nyújtotta drága, óriási kezét és szelíden megsímogatott.

— Der kleine, grosse Márkus ist ja wieder da. Ezek voltak kedves szavai és azonnal komoly munkára hívott a zongorához.

A gimnáziumi érettségi vizsga után az ifjú a bécsi konzervatóriumba iratkozott be, ahol 1888-ban zongoraművészi oklevelet szerzett.

A zongoraművészi pályát csakhamar elhagyta. Muzsikus lelkesedésével egészen a karmesteri művészet és orchester-tudomány szolgálatába állott. Előbb az ischli színház, majd a budapesti Népszínház karmestere volt.

Huszonöt éves korában Operaházunk korrepetitora; 1898-ban a prágai német színház karmestere; két évig Amsterdamban működött s 1903-tól a m. kir. Operaház karmestere, ahol emlékezetes előadásokat vezényelt. 1911-ben megalapította a Népoperát, melyet négy évig igazgatott. Legutóbb a Városi Színház főzeneigazgatója.

Elég gazdag, változatos művészpálya, melyen nagy mesterének, Lisztnek, örök nyugtalansága rezeg.

THOMÁN ISTVÁN

A „zongorakirály“ élő magyar férfi-tanítványai közt Thoman István a legjelentősebb. Azt is mondhatjuk, hogy Liszt minden magyar tanítványa közül a többi fölé emelkedik, mert mesterének pedagógiai szellemét leghívebben és legeredményesebben ő őrizte meg.

Lisztet és Thománt a művészetén felül adakozó jószívük, a jótekonyság, kötötte össze s emelte és emeli embertársai fölé. Liszt igen gazdag volt és sohasem volt semmije. Leánya, Cosima (Wagner Richárdné) ezt írta: „Atyám egyike volt a legnagyobb keresetű embereknek. Európa csaknem minden asszonyát meghódította s mikor meghalt, hét zsebkendő maradt utána.“ Thomán is jó módú volt, évtizedeken át rendkívül sokat áldozott a művészetért és jótekonyságra s ma talán egyetlen számottevő emléktárgya, amit gyermekeire

hagyhat, az az elefántcsontból készült XVIII. századbeli feszület, mely Liszt Ferenc ima-számolyán állott, bárhol is járt a világban a mester.

Sok értékes zongorapedagógusunk közül az utolsó száz évben három magaslik ki. Első-sorban és mindenek felett elérhetetlen tündök-lésben — természetesen — Liszt Ferenc s aztán Szendy Árpád és Thomán István, a két magyar Liszt-növendék. Akit ők tanítottak zongorázni, azok tudnak is! Szendy mesteré-nek technikai tökéletességére törekedve, igye-kezett Liszt szellemét szolgálni. A Zeneakadé-mia művészképzőjéből teljes technikai kész-séggel jöttek ki akkoron a növendékek. Mond-ják a Liszt-tanítványok, hogy a weimári, ró-mai és budapesti zeneleckéken a mester — látszat szerint — nem vetett súlyt a növendék technikai készségére. A szellem, a felfogás, a lélek, a mű megértése volt nála a fő. Ez igaz. De ha valaki technikailag készületlenül került elébe, elkergette a zongorától. Magától értető-dött, hogy teljes dologbeli készséggel kellett Liszt óráira menni. Minthogy pedig a lecke-

órákon az akkori zenevilág legkitünőbb zongorásai gyültek egybe, természetes, hogy ott alig esett szó technikáról. De a legmagasabbrendű technika mindegyiküknek birtokában volt. Ha tehát Szendy elsősorban a tudásbeli fölényt követelte növendékeitől, Liszt szellemében járt el.

De Liszt tanítási módjának értékesebb ajándékát Thomán hozta el a mester zongorája mellől. Annyira behatóan ismertette a műveket, mint Liszt s a tanítvány küzködő, felfelé törekvő lelkét szabad csapongásában nem korlátozta, legfeljebb irányította s emelte, mint Liszt. Ezzel a módszerrel nevelte fel a legkiválóbb zongoraművész generációt. Thománnak, a pedagógusnak, nem az a célja, hogy tanítványai őt másolják, hogy úgy zongorázzák el a műveket, ahogy tőle hallották. Azt tartja, hogy a művészetben mitsem ér az, ami nem belülről jön, nem élményből szűrődik le. Ő csak segíteni akarja a növendék ösztöneinek helyes irányú kibontakozását, még abban az esetben is, ha az az irány eltérő az övétől. Ennek a magas és nemes pedagógiai

elvnék kivirágzását két világhírű tanítványában, Dohnányi Ernőben és Bartók Bélában, látjuk. Dohnányi csupa bensőség, melegség és szemérmes líra; Bartók csupa fény, csillogás, brutális erő és fanatikus hit.

Milyen kiváló mester az, aki két ilyen zongoraművészt adott a világnak!

Az ő keze alól került ki Zeneművészeti Főiskolánk tanárainak egész sora: Székely Arnold, Keéri-Szántó Imre, Várkonyi Béla, Buttykay Ákos, Thoma József; aztán Gross Gizella, Linz Jenő, Reiner Frigyes, Engel Iván, Ungár Imre és hosszú sora a jobbnál jobb zongoraművészeknek.

Thomán István negyven éves művészjubiläumát nagyarányú hangversenyekkel ünnepelte a magyar zenevilág. Úgy a belföldi, mint a külföldi sajtó elismeréssel sorolta fel érdemeit. Ebből az alkalomból Bartók Béla (Zenei Szemle 1927. január) többek közt így ír mesteréről: „Thománról igazán elmondhatom azt a gyakran könnyelműen odavetett, mármár közhelyszerű mondást, hogy pedagógiai tevékenysége a tanári szoba falain kívül nem

szűnt meg. Könyveket adott kölcsön nekünk, főként nagy zeneszerzők életrajzait, hogy műveikkel együtt egész emberi lényük is intenzíven éljen a növendékek lelkében. De egyébként is az élet más vonatkozásaiban is, ott állott növendékei mellett, mint pártfogó atyai jóbarát.

Felesleges rámutatnom arra, hogy pedagógiai hivatásának ilyen nagystílű, nagyarányú és széleskörű betöltése egy egész, önfeláldozó emberéletemet jelent tele türelemmel, fáradtsággal, szakadatlan munkával. De az ilyen munkához nem elég csak a türelem és fáradtság; nagy körültekintés, finom tapintat, mély emberszeretet és nagy szaktudás harmónikus együttese kell ahhoz, hogy valaki olyan eredményt érjen el negyven esztendő leforgása alatt, mint Thomán István.“

Ki kell emelnünk azt is, hogy Thomán kiváló zongoraművész volt, akinek pianista érdemeit Ausztria, Németország, Olaszország, Törökország többször elismerte. Nálunk negyven éven át koncertjeit művészeti komoly eseménynek tartották. Szólójátéka elmélye-

désről, magasrendű tudásról és mindig stílusos előadóképességről tett tanuságot. Mozart, Beethoven és főleg Chopin és Liszt interpretálása mintaszerű. Zongorája nem nyűgözte le a hallgatót, de mindig gyönyörködtette, megnyugtatta. Meleg lírája mellett a drámai erő sem hiányzott játékából s az epikus részeket olyan meggyőzően és közvetlenül adta elő, mint ahogy beszélget. (Szellemes, fölényes, kissé irónikus társalgó, kinek szavaiból a humor gyógyító írja sem hiányzik.)

Zongoraszólóin kívül sűrűn gyönyörködünk benne, mint elsőrendű kamarazeneszben. Nagy tanítványáig, Dohnányi Ernőig, ő volt nálunk a zongora-kamaramuzsika zászlóvivője. Sohasem azért szerepelt, hogy tündököljön, hanem azért, hogy a legnagyobbakat szolgálja s szellemükből kultuszt űzzön.

*

Thomán István 1862-ben született, Homonnán, hol atyja kórházi főorvos volt. Édesanyja jól zongorázott. Apja nem volt hangszerjátész, de annyira szerette a zenét, hogy

bécsi medikus korában minden zsebpénzét erre költötte. Első zenei oktatását szülővárosában Pundai János nevű templomi orgonistától nyerte, kivel a hét éves fiucska négykézre játszott a „Hunyadi László“ nyitányát. A gimnáziumot Kassán végezte, hol egy Hoditz Károly nevű tipikus cseh karmester-féle tanította zongorára. Operákat és kétes értékű szalondarabokat játszatott vele. Nagy készsége csakhamar megmutatkozott. Mikor a tizenhat éves ifjú az érettségi vizsgát letette, Bécsbe ment orvostanhallgatónak, de csak rövid ideig maradt a császárvárosban. Pestre jött jogásznak s be akart iratkozni a Zeneakadémiára. Nem vették fel. Erkel Gyula, Gobbi Henrik és Nikolits Sándor volt jelen a felvételi vizsgán. Operarészleteket, szalondarabokat adott elő, amikre zeneoktatója megtanította volt, de Haydnt, Mozartot s a komoly zeneirodalmat nem ismerte. Hiába tudott jól lapról olvasni, ami mindig egyik erőssége maradt, elutasították. De ő nem hagyta annyiba a dolgot. Pártfogót keresett s mikor Andrassy Aladár gróf írt érdekében Erkel

igazgatónak, azonnal felvették. Thomán már 1881-ben növendéke volt a Zeneakadémiának. 1882-től kezdve Erkel Ferenc tanította, majd Liszt Ferenchez került. Mikor Mihalovich Ödön állt az intézmény élére, meghívta a huszonhat éves ifjút a Zeneakadémia zongoratanszékére, hol tizennyolc évig működött. 1906-ban nyugalomba vonult s azóta saját zeneiskoláját vezeti. Csaknem harminc éve áll fenn ez a nevezetes művészhajlék, melynek gazdag eredményeit emlékezetessé teszi az a sok értékes házi hangverseny, ahol hosszú éveken át a főváros legelőkelőbb társadalma találkozott.

*

Thomán István nevével a zeneakadémiai okmányok közt először az 1882. évi nyilvános vizsgák „Sor és napirend“-jén találkozunk, mikor is a június 13-i vizsgálaton, mint elsőéves Erkel Ferenc növendék Beethoven *C-dur szonátájának* I. tételét játszotta. Egy év múlva már a „Liszt-hallgatók“ közt említi az 1882/83. Évkönyv. Az 1883 június 28-án tartott „második zárvizsgálati hangversenyen“ Volk-

mann Róbert *Versenyművét* adta elő (tanára, mint az előző évben Erkel Ferenc). Osztályzata mind a négy akadémiai éven át zongorából kitűnő, zeneszerzésből és karénekből jeles. Az 1883/84-es Évkönyvben is ott van *Thomán* neve a Liszt-tanítványok közt. Az 1884. március 16-án tartott „estély“-en Volkmann „*Versenydarab*“-ját zongorázta, második zongorán Szendy Árpád kísérte. Az 1884 június 27-én este tartott IV. vizsgálati hangverseny műsorában ezt olvassuk: „1. Abendmahlchöre Parsifal I. felvonásából Wagner R.-tól. Előadták: a karének osztályok összes növendékei. A solo-részt énekelte: Horváth Ákos. Zongorán kísérte: *Thomán* István. Orgonán kísérte: Noséda Károly.“ E hangverseny zárószámát, a Parsifal II. felvonásának „Chor der Blumenmädchen“-t is *Thomán* kísérte zongorán Willheim Etelkával négykézre. A növendékeknek adott ilyen feladatok a tanítvány kiemelkedő muzsikalitását igazolják. A két nap múlva (1884 június 29.) tartott zenekari hangversenyen ismét zongorázott *Thomán*, mint szólista, Scharvenka *Staccato*-

Etude-jét, op. 27 és Moskovszki *Hangverseny-keringő*-jét, op. 17, adta elő. Az 1884/85. Évkönyvben az akadémiai kötetekben álló Liszt-tanítványok közt már csak hatodmagával szerepel *Thomán* neve. Ebben az évben „Liszt Ferenc nyilvánított kívánsága szerint a Buda-Pest főváros által alapított Liszt-féle ösztöndíjakból *Thomán* Istvánnak 200 frt. adományoztatott.“ — A Liszt Ferenc zeneakadémiai elnöki éve alatt tartott nyilvános hangversenyeken alig szerepelt egy-kettő a mester alkotásai közül. A magyar zongorarapszódíák közül csak kettő, melyek közül az egyiket *Thomán* adta elő az 1885. február 23-án tartott „zeneestély“-en, a „budapesti Munkácsi-ünnepélyek alkalmából.“ (A műsorok feltűnő célzatosságát Liszttel szemben lehetetlen észre nem venni). Igen érdekes az 1885 június 24-én tartott zenekari hangverseny műsora, melyen négy, később nagynevű magyar muzsikusz találkozott mint szerző: Waldbauer József (Waldbauer Imre atyja), *Thomán* István, Elbert Imre és Szabados Béla. A zenekart Erkel Gyula tanár-karnagy ve-

zényelte. Thomán szerzeményének címe *Andantino* zenekarra. Így árulja el az Évkönyv, hogy *Thomán*, a zongora kizárólagos művésze, zenekari zeneszerzéssel is kísérletezett — növendéki kötelességből.

*

Thomán István Liszt-vonatkozásai ismertek az irodalomban. Lisztről a pedagógusról részletesen írt Somssich Andor értékes Liszt-könyvében és egyéb személyes élményeiről a „Muzsika“ című folyóirat Liszt-számbában. (Budapest, 1929. I. évf. 1—2. sz.)

Ime, egy kiragadott részlet:

— Egyik legkedvesebb emlékem növendék koromból, hogy a mester egy estét szerény diákszobámban töltött. Megkértem Liszt hűséges tanítványát, egyúttal utolsó barátnőjét, mindenható kegyencét, Schmalhausen Linát, akivel jó barátságban voltam, eszközölné ki a mesternél, hogy tiszteljen meg látogatásával. Leírhatatlan örömmel töltött el az a hír, hogy Liszt elfogadta meghívásomat. Lakótársam, akivel együtt jogászkodtam, kész-

ségesen beleegyezett abba, hogy szűk lakásunkat arra az estére teljesen nekem engedje át. Az öreg úrnak megvolt az a gyengéje — bár alig evett valamit — inyenc módjára érdeklődött a menü iránt s gyermekes öröme telt abban, ha valami nem mindennapi ételt látott a menükártyán. Erre voltam hát tekintettel, mikor a vacsorát egy ismert cégnél megrendeltem. Fínom borokkal a Hegyalján lakó szőlőtulajdonos nagybátyám és egy budapesti jóakaróm látott el, ami különösen fontos volt, mert bár Liszt alig evett egy-két falat húsfélét, mellé az elmaradhatatlan céklát és olajbogyókat, annál jobban értékelte a finom italokat.

— A mai Zeneművészeti Főiskolával szemben egy kis földszintes ház állott akkoriban, ott laktam. Mindjárt a kapubejárat mellett volt két kis szobánk s dolgozószobám azon az emlékezetes estén fogadószoba, ebédlő, stúdió volt egyben. Testvérbátyámmal s egy ugyancsak Liszt-tanítvány barátommal együtt izgatottan vártuk a mestert és ő Lina társaságában pontosan megjelent. Szegényes,

bérelt zongorám volt, a mester leült mellé, néhány futamot és akkordot játszott, de röviden fel is kelt, hiszen ez a hangszer valóban nem volt méltó az ő művészetéhez. De én úgy éreztem: azzal, hogy a billentyűket megérintette, felszentelte a zongorát és szerény kis fészkeket. Az ő géniusának fénye beragyogta azt. Vacsora után előkerült a kártya és a konyak, Liszt legkedvesebb itala. Mikor gróf Zichy Géza néhány napig vendégül látta volt Lisztet Tetétlenen, ahol ő híres ingyenes hangversenyét adta, a házigazda orvosi rendeletre megszorította a napi konyak adagot. Liszt utólag levélben megköszönte Zichy Gézának vendégszeretetét és vele szemben tanusított kiváló figyelmességét, de kedves szavakban szemére hányta a konyakra vonatkozó megszorító rendszabályt s ezt írta: *Le vin est le lait du vieillard, mais le cognac en est la crème.* (A bor az aggastyánnak tej, a konyak pedig a tej főle.)

— A kártyát is nagyon szerette s szívesen szórakozott naponta egy-két óra hosszat whist-játékkal. (A whist a bridge elődje, azt

is négyen játszották; két-két szembenülő játszott a másik kettő ellen.) 1885 nyarán Weimárban, később pedig Rómában, úgyszólván naponta játszottam Liszttel kedvenc játékát. Maga mondta ugyan, hogy nem pénzért, hanem csupán „pour l'honneur du drapeau“ játszik s mégis mindenkor módfelett bosszankodott, hogyha vesztett. Így, ha rossz lapja volt, valamiképp segíteni akartam rajta s egyszer-másszor megtettem azt, hogy lapjaimat megmutattam neki és megkérdeztem, milyen színt mondjak be, mintha magam nem tudnék erről határozni. Ezt nagyon szívesen vette: legalább egyik ellenfele lapjába volt alkalma betekinteni. Ha nézők is voltak jelen, kissé restelte a dolgot s mintegy mentegetőzve így szólt: Vous voyez je jouis d'une confiance sans bornes. (Ime, látják, milyen határtalan bizalommal vannak irányomban!) Másik módszerünk az volt, hogy titokban az asztal alatt odaadtuk legjobb lapjainkat az ő partnerének cserébe a legrosszabbat kaptuk. Így szereztünk neki néhány vidám percet.

— Liszt nem egyszer hangoztatta, hogy

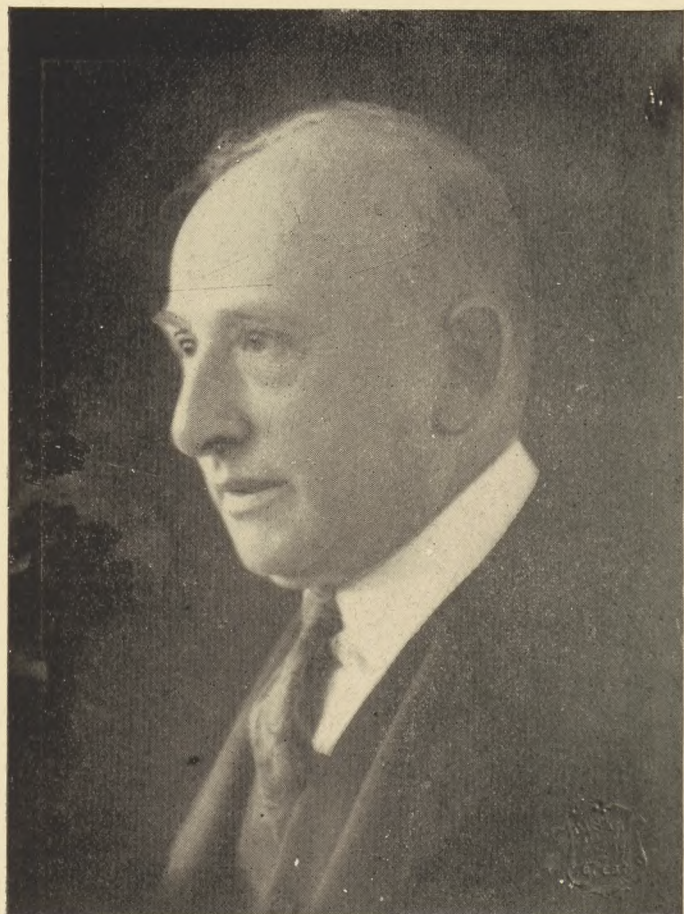

Thomán István

Liszt-tanítvány korában

(Kozmata felvétele)

Thomán István

(Diskay foto)

honfitársam és hogy hű fia magyar hazánk-
nak. Éppen a mostani nehéz időkben jól esik
erre gondolnom. Egy fényképére, mellyel
megtisztelt, ezt írta rá (német nyelven):
„Honfitársamnak, Thomán István művésznek,
barátilag: Liszt Ferenc.“ Magyar voltát sok-
szor megmutatta. A többek közt utalok uno-
katestvéréhez, Liszt Eduárdhoz intézett leve-
lére, amelyben megírta, hogy Párizsba utazik,
hogy az ottani világkiállításon a zsűriben Ma-
gyarországot képviselje: „Nem vagyok barát-
ja — írja — a fecsegő patriotizmusnak, de
ha arról van szó, hogy hazámnak szolgálá-
tot tegyek, mindenkor szívesen teszem.“

*

Thomán a hűséges tanítvány, idők folya-
mán annyiszor beszélt és írt mesteréről, hogy
újat róla aligha mondhat. Mégis feljegyeztem
két kevésbé ismert adatot. Az egyik, hogy
lett Thománból Liszt-tanítvány s a másik
Liszt utolsó budapesti napjának története.

— Huszonegy éves voltam és második
éves zeneakadémista. Erkel Ferenc tanította

a zongorát. Csütörtök délelőttre esett az órám. Közvetlenül előttem Neumann Gizi, a későbbi kiváló Liszt-tanítvány, játszott Erkelnek. Erkel minden növendékét külön oktatta, nem lehattünk bent a tanteremben, mint ahogy Liszt-nél szokásos volt. Aznap a Waldstein-szonátát játszottam Erkel előtt. Egyszer csak belép Liszt és int, hogy folytassam. Mellém ül a zongorához. Jobbra ő, balra Erkel. Ilyen megilletődött és zavart még sohasem voltam. Mikor elérkeztem valahára a végéhez, Liszt csak annyit szólt, hogy másnap, mikor órát ad az intézet nagytermében, én is legyek ott. Nagy dolog volt ez azért is, mert a mester kizárólag a negyedéves akadémisták közül válogatta össze növendékeit. Másnap repeső örömmel mentem Liszt leckeórájára. Kérdősködött tőlünk, honnan valók vagyunk, mik a zenei terveink, vágyaink. Aztán a zongorához ültetett s megjegyzés nélkül hallgatta játékomat (*f-moll etüd-jét* adtam elő). Egyik átmeneti résznél megállított s mosolyogva kérdezte:

— Miféle kassai kiadásban (kassai tanul-

mányaimra utalva) játssza ezt az etüdöt?
— megmutatta a kótában, hogy egyik átmeneti résznél más hangot ütöttem le, mint ami oda van írva.

— Ettől a tréfás megjegyzéstől kezdve világéletemben minden kótafejet megnéztem. Ha valamelyik növendék nem játszott valamit kifogástalanul, az öregúr nem késett a megjegyzéssel . . .

— Na, ez is valami kassai kiadásból való...

*

— Lisztnek Budapesten töltött utolsó napja 1886 március 11-ike volt. Erre a napra hirdették jóelőre első hangversenyemet, melyet a Sugár-úti VI. és VII. ker. Polgári Kaszinóban tartottam meg. De koncert előtti napokon annyira drukoltam, hogy le akartam mondani az egészet.

— Pisztolyt szegezek a mellének, ha nem játszik, — fenyegetőzött Liszt. („Je vous mets le pistolet sur la gorge.“)

— Megtartottam hangversenyemet. Liszt eljött, végig ott ült az első sorban és tapsolt.

Annál is nagyobb tisztesség volt ez számomra, mert a mester két nappal előbb akart elutazni s csak a hangverseny miatt maradt itt. Koncert után haza se ment, hanem egyenesen a pályaudvarra, ahol inasa a podgyászokkal várta. Néhányan tanítványai közül kikísértük a vonathoz. Búcsúbankettre hívtam meg őket a vasúti étterembe. Utoljára búcsúzott Budapesttől. Azon a nyáron meghalt.

— Akárhányszor is beszélek róla, érzékeltetni sem bírom én azt, ki volt ő nekünk . . .

WEISZ JÓZSEF

Feltűnően tehetséges Liszt-tanítvány volt. Társai egyértelműen nagy elismeréssel beszélnek róla. Hírnevet szerzett magának mint zongoraművész s mint zeneszerző, jelentős zenei állásokban is működött és valahogy mégis elkallódott a művészeti világversenyben. Mondják, hogy rendkívül nyugtalan lélek, hirtelen és izgága természetű. Talán ez akadályozta boldogulását.

Adataink róla hiányosak. Nem sikerült összeköttetést találnunk vele. Rokona, barátja nincs, ismerőse is alig.

Kassán született, 1864-ben. Budapesten Liszt és Volkmann tanítványa volt. Az 1891—93. évben a szentpétervári konzervatórium zongaratanára. Virtuóz zongoraművek szerzője (versenyművek, variációk és fugák, jellemképek). Berlinben

él. Ennyit ír róla Riemann zenelexikona (1929).

Zeneakadémiai adataink szerint (1882-83. Évkönyv bevezetésének „Rövid történeti visszapillantás“-ában) Weisz József az 1878-79. évben az Akadémia zeneszerzési osztályának kitüntetett növendéke. Az Évkönyvnek ugyanebben a bevezetésében olvassuk, hogy az 1881-82. tanévben *Weisz József*, Rausch Károly és Jerusalem Julia kapott Liszt-ösztöndíjat.

Több feljegyzés nincs róla. Bizonyos, hogy a Zeneakadémia legrégibb növendékeinek egyike, mert az Évkönyv az 1879-ben kitüntetett zeneszerző-növendékek közt említi, amit csak néhány évi tanulmány után érhetett el.

Weisz József talán két évvel ezelőtt, mikor a berlini rádió kötelékéből eltávozott, néhány hónapig Budapesten tartózkodott, majd szülővárosát, Kassát, látogatta meg. Aztán visszament talán Németországba

TARTALOM:

	Oldal
Bevezetés — — — — —	5

Liszt Ferenc élő magyar tanítványai

Nő k:

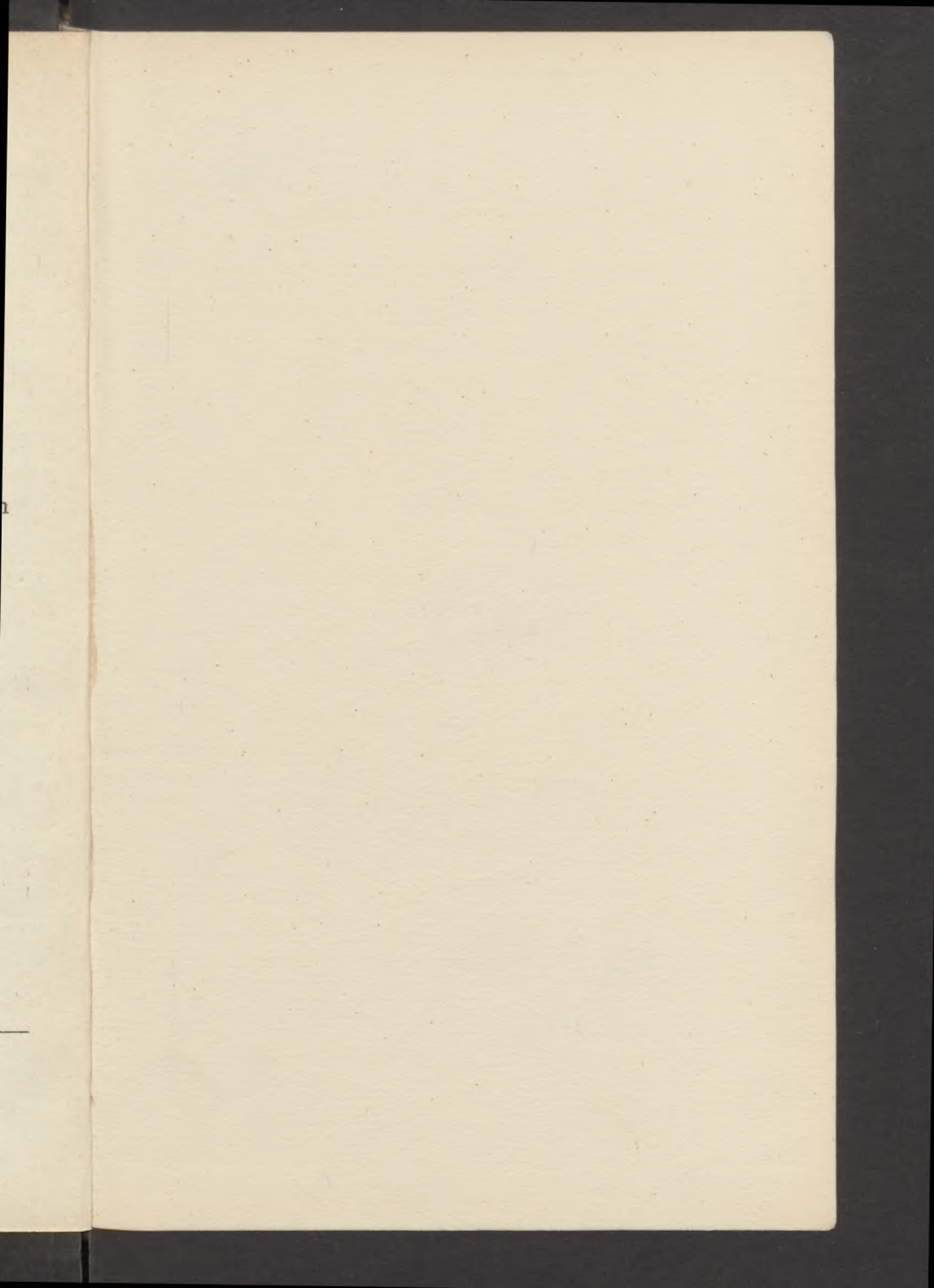
Bauholzer Julia — — — — —	37
Forster Stefánia — — — — —	53
Guttman Emma — — — — —	63
Kramer Ernesztina — — — — —	71
Müller Eugénia — — — — —	81
Schuk Anna — — — — —	89
Varga Vilma — — — — —	97
Vaszilievits Olga — — — — —	115
Voigt Gizella — — — — —	127

Férfiak:

Bahnert József — — — — —	155
Forrai Sándor — — — — —	159
Márkus Dezső — — — — —	167
Thomán István — — — — —	171
Weisz József — — — — —	189

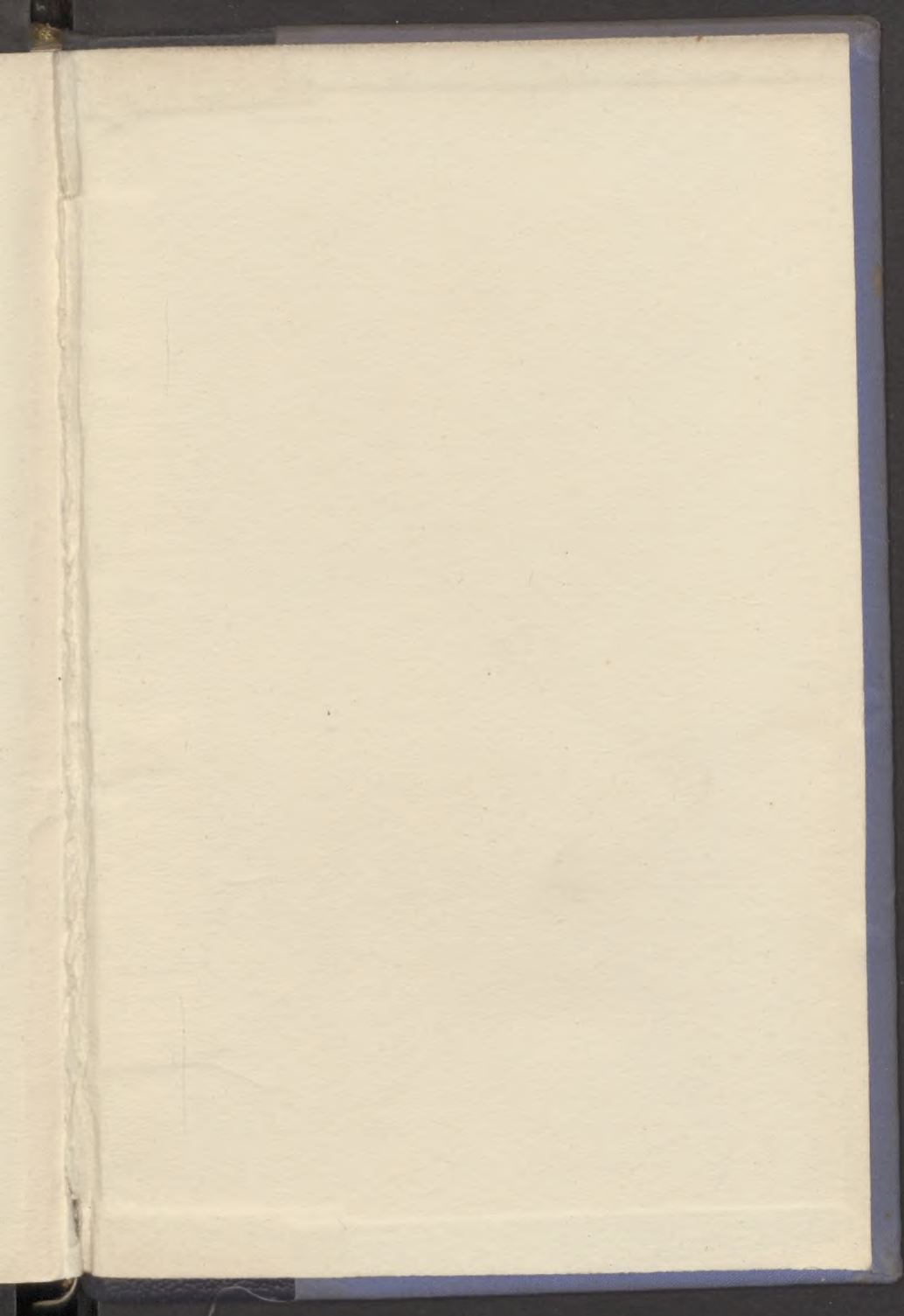
Képek jegyzéke:

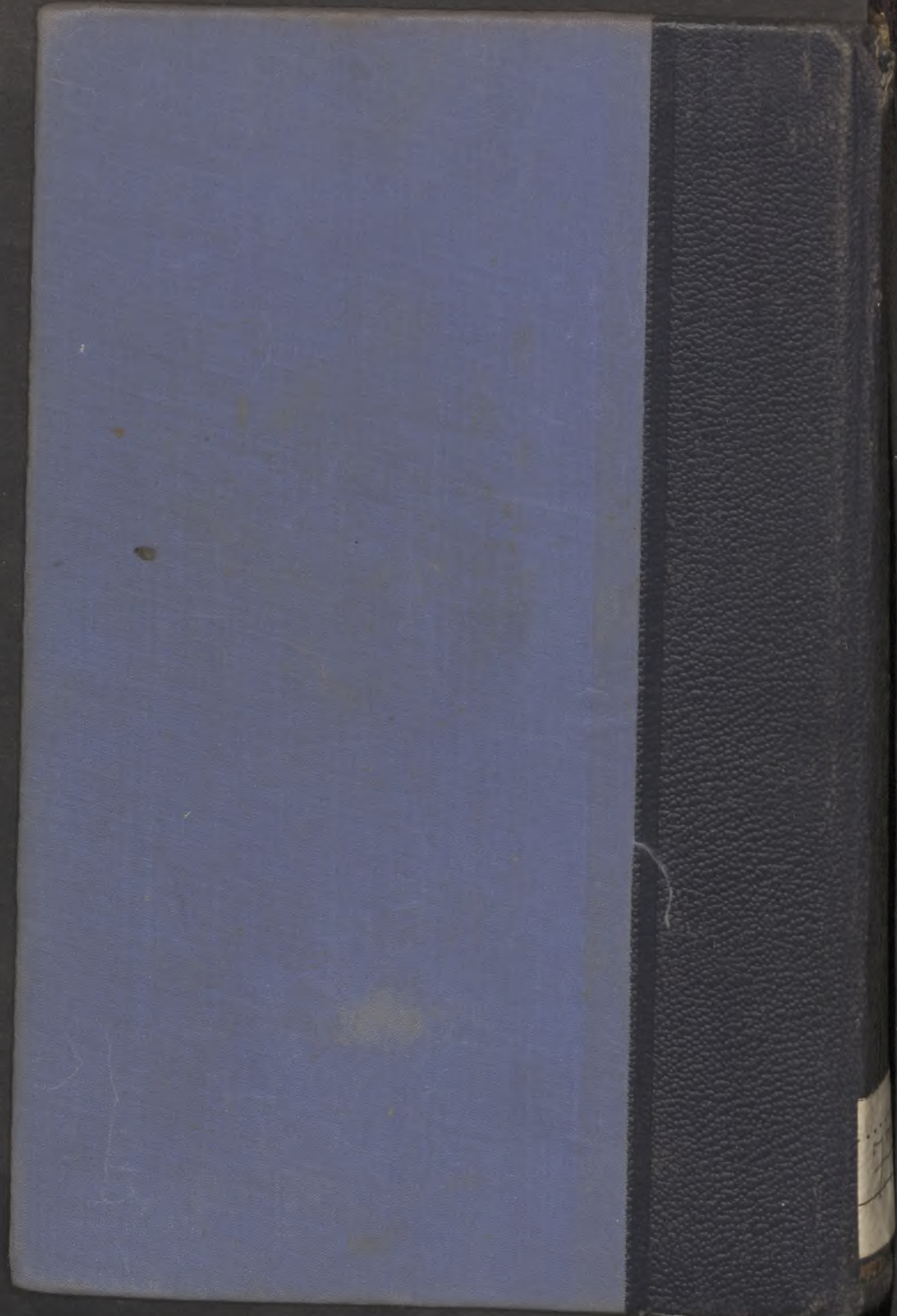
Liszt Ferenc legutolsó arcképe (1886-ból)
Bauholzer Julia Liszt-tanítvány korában
Göllerichné — Voigt Gizella
Forster Stefánia Liszt-tanítvány korában
Forster Stefánia
Voigt Gizella Liszt-tanítvány korában
Guttman Emma Liszt-tanítvány korában
Kramer Ernesztina Liszt-tanítvány korában
Kramer Ernesztina, özv. dr. Nagy Gyuláné
Müller Eugénia Liszt-tanítvány korában
Müller Eugénia, özv. dr. Klein Ödönné
Schuk Anna Liszt-tanítvány korában
Schuk Anna, özv. Grünfeld Vilmosné
Varga Vilma Liszt-tanítvány korában
Vaszilievits Olga Liszt-tanítvány korában
Bahnert József fiatalkori arcképe
Forrai Sándor Liszt-tanítvány korában
Forrai Sándor
Márkus Dezső Liszt-tanítvány korában
Márkus Dezső
Thomán István Liszt-tanítvány korában
Thomán István

12

126

PAPE
LISZT
HÁNYVÁNYAI

.....M..
77.890 OSZK